

ОДБРАНА

www.belgradeforum.org

BELGRADE
SECURITY
M

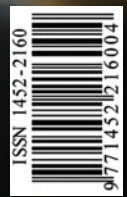

Година XII ■ Број 270 ■ 15. децембар 2016. ■ цена 100 динара ■ 1,20 евра

ИНТЕРВЈУ

ЗОРАН ЂОРЂЕВИЋ
МИНИСТАР ОДБРАНЕ

САВЛАДАЋЕМО ИЗАЗОВЕ

Едиција ВОЈВОДЕ

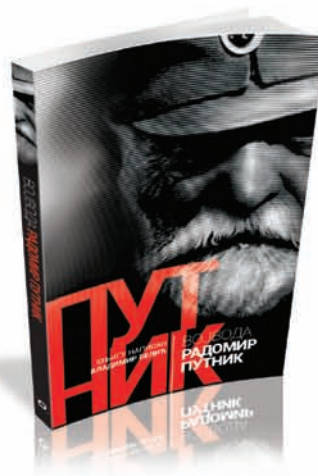
Велике годишњице су и велика подсећања, хоризонтални пресеци наше сопствене историје. Годишњица Великог рата вратила нам је у жижу интересовања многе историјске личности тог периода. Биографије славних српских војвода исписују најсветлије странице наше војне и свеколике историје.

ВОЈВОДА ПЕТАР БОЈОВИЋ

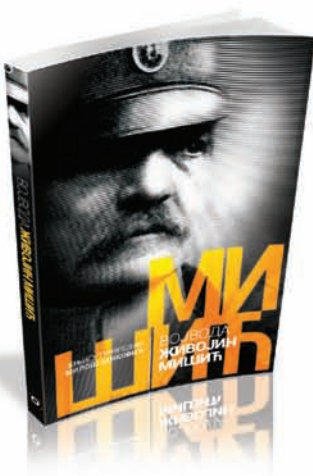
Томислав Гаврић.
Драган Симовић
Броширано,
ф. 13x20, 140 стр.
шифра: 111347
цена: 396,00
са попустом: 297,00

ВОЈВОДА РАДОМИР ПУТНИК

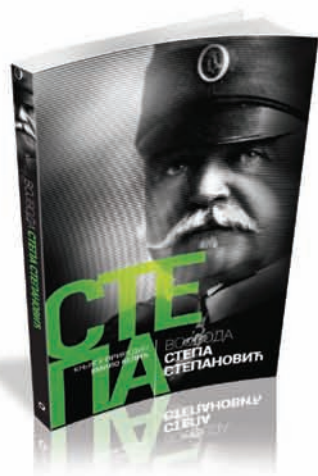
Владимир Белић
Броширано,
ф. 13x20, 142 стр.
шифра: 111348
цена: 396,00
са попустом: 297,00

ВОЈВОДА ЖИВОЈИН МИШИЋ

Милош Јанковић
Броширано,
ф. 13x20, 152 стр.
шифра: 111349
цена: 396,00
са попустом: 297,00

ВОЈВОДА СТЕПА СТЕПАНОВИЋ

Е. Белић
Броширано,
ф. 13x20, 186 стр.
шифра: 111350
цена: 396,00
са попустом: 297,00

НОВО

ЈАВНИ ЦИЉЕВИ ТАЈНИХ ДРУШТАВА У БЕЗБЕДНОСНО-КРИМИНАЛИСТИЧКОЈ ПРОЈЕКЦИЈИ

Милош Јанковић
Броширано,
ф. 15×24, 212 стр.
шифра: 111356
цена: 440,00

са попустом: 308,00

Књига нуди широк спектар чињеница о природи, врсти, карактеру и карактеристикама тајних друштава и њиховог деловања, као и реакција државе на њих у безбедносно-криминалистичком смислу. Она је почетак потраге кроз време, простор и тајне различитих организација. Суштина је истражити позадину познатих чињеница. Аутор је пољуљао наше идеје и веровања новим погледом на стварни карактер и мотиве тајног организовања, живљења и битисања кроз историју.

ОДБРАНА

НОВО

ПРЕЖИВЕТИ У ПРИРОДИ 2

Зоран Пешић
Броширано,
ф. 11×20, 214 стр.
шифра: 111367
цена: 440,00

Књига нас „наоружава“ знањима и вештинама неопходним за лакше сналажење у непредвиђеним ситуацијама, као што су мећаве, олује, поплаве, губитак оријентације. Кретање у беспућу и гашење жеђи у природи, није исто као у урбаној средини, и то треба научити, једнако као и начин дозивања помоћи применом међународних сигнала без средства за одржавање везе. Писана једноставно и разумљиво, ова књига представља ризницу знања и искуства, иронично, све потребнијег у савременом свету. Књига је други део трилогије заједничког назива „Преживети у природи. Први део, „Преживети у природи 1 – опстанак, опрема, смештај“, нуди практичне и проверене савете о томе како опстати, како се опремити, и како себи наћи или подићи смештај у разним суровим условима, у којима је човек одвојен од цивилизације, док други део помаже у ситуацијама када је потребно оријентисати се, кретати се у правом смеру и сигнализирати у природи.

ОДБРАНА

ОДБРАНА

Магазин Министарства одбране и Војске Србије

„Одбрана“ наставља традицију „Ратника“, првог војног листа у Србији, који је изашао 24. јануара 1879.

Издавач

Медија центар „ОДБРАНА“
Београд, Браће Југовића 19
medijacentar@mod.gov.rs

Директор

Стевица С. Карапандин, пуковник

Главни и одговорни уредник

Владимир Почуч, потпуковник

Заменик главног уредника

Александар Петровић, капетан

Уредници

Мира Шведић, Душан Глишић

Новинари

Сања Анђелковић
Владимир Вјештић
Миријана Крстовић, поручник
Биљана Миљић

Стални сарадници

др Себастијан Балаш, др Славиша Влацић,
Милосав Ц. Ђорђевић, др Милан Мијалковски,
др Зоран Миладиновић, др Миљан Милкић,
Будимир М. Попалић, Милош Стругар,
Никола Остојић, Александар Радић, Бојан Рајић,
Влада Ристић, Милена Милетић, Александар Киш,
Драгана Барјактаревећ

Дизајн и прелом

Енес Међедовић (ликовни уредник)
Станислава Струњашић (техничка уредница)

Фотографија

Даримир Банда, Душка Стефановић, Јово Мамула
(фото-репортери)

Језички редактори

мр Наташа Николић, Слађана Мирчевски,
Јелица Живановић

Коректор

Слађана Грба

Секретар редакције

Татјана Шућин

Документација

Горан Станковић (фото-центар)

ТЕЛЕФОНИ

Директор 3241-258; 23-809

Главни и одговорни уредник 3241-257; 23-808

Секретар редакције 3201-809; 23-079

Прелом 3240-019; 23-583

Маркетинг 3241-026; 3201-765; 23-765

Претплата 3241-009; 3201-995; 23-995

Продаја 3201-810; 3241-254; 23-810

ТЕЛЕФАКС 3241-258

АДРЕСА

11000 Београд, Браће Југовића 19
odbrana@mod.gov.rs
redakcija@odbrana.mod.gov.rs
www.odbrana.mod.gov.rs

Жиро-рачун

840-312849-56 МЦ „Одбрана“

Претплата

За припаднике МО и Војске Србије преко РЦ
месечно 160 динара. За претплатнике преко
Поштанске штељонице месечно 180 динара.

Штампа „ПОЛИТИКА“ АД, Београд

ISSN 1452-2160

Магазин излази сваког 1. и 15. у месецу

„Одбрана“ је члан
Европског удружења
војних новинара

БРОЈ 270

ЗОРАН ЂОРЂЕВИЋ
МИНИСТАР
ОДБРАНЕ

Снимио
Даримир БАНДА

СПЕЦИЈАЛНИ
ПРИЛОГ 159
БУДУЋНОСТ
ПРЕД ВРАТИМА

СПЕЦИЈАЛНИ
ПРИЛОГ 160
2016 У ОБЈЕКТИВУ
ВОЈНИХ ФОТО-РЕПОРТЕРА

Пријем децембарске класе
војника

КАСАРНЕ КАО КОШНИЦЕ

Развој интендантске
војне опреме

УСАВРШАВАЊА БЕЗ КРАЈА

Нове технологије
ВРЕБАЈУЋИ
ПРОЈЕКТИЛИ

Ричард Купер, Центар
за ваздухопловну фотографију

ПРВИ АЕРО-МИТИНГ У СЕВЕРНОЈ КОРЕЈИ

8 Зоран Ђорђевић,
министар одбране

САВЛАДАЋЕМО ИЗАЗОВЕ

22 Командант РВ и ПВО
генерал-мајор Ранко Живак

НА ТРАГУ ОПТИМАЛНОГ РЕШЕЊА

26 Сарадња Србије и НАТО

ДЕЦЕНИЈА УСПЕЛИХ КОМПРОМИСА

32 Фундаментализам,
човек и друштво

УСАМЉЕНИ ЧОВЕК РИЗИК ПО БЕЗБЕДНОСТ

42 У ком правцу ће ићи
Трампова спољна политика

БОРБА ЗА ПОЛ ПОЗИЦИЈУ

44 Одисеј из темнијког краја (2)

НА БРОДУ „СРБИЈА”

У овом броју...

Треба конструктивно прићи проблемима у систему одбране, са свешћу која су нам ограничења у тренуцима економског опоравка земље. Већ почетком следеће године свим запосленима ће бити повећана плата за пет одсто и неће бити отпуштања запослених. Нови правилник о платама примењиваће се од 1. јануара 2018. године. Истовремено, без обзира на тешкоће и изазове, припадници наше војске пожртвовано и квалитетно извршавају своје задатке и треба им одати признање – поручује министар одбране Зоран Ђорђевић који у интервјуу нашем листу своди биланс 2016. године.

Командант Ратног ваздухопловства и противваздухопловне одбране генерал-мајор Ранко Живак каже да се као и увек до сада, пажљиво прате и анализирају сва дешавања по питању опремања и развоја способности оружаних снага на глобалном и регионалном нивоу, као и сви изазови, ризици и претње по безбедност Републике Србије. Генерал Живак у интервјуу „Одбрани“ подвлачи да не трчимо никакву трку у наоружању, већ на рационалан начин изграђујемо способност наше војске да одговори свим ризицима и претњама по безбедност, полазећи од статуса војне неутралности, као и додељених мисија и задатака.

По униформи се препознају професије, а по боји, дизајну, кроју и додатној опреми разликују армије. У њихову израду улаже се много, а развој готово никад не прекида. Униформе се развијају следећи усавршавање средстава НВО, а осим препознатљивости имају и лични печат – морају бити прилагођене корисницима. О томе како теку опремање комплетом униформе теренске М-10 и модификације неких њених делова, говори тема овог броја.

Одесетогодишњици сарадње Србије и НАТО-а можете читати у тексту под насловом – *Деценија успелих компромиса*. Програм *Партнерство за мир* свакој од земаља чланица пружа могућност да одабере сарадњу каква највише одговара њеним оружаним снагама и систему одбране. Механизме партнерске сарадње карактерише висок степен флексибилности и прилагодљивости, што важи и за ИРАР – облик сарадње за који се определила Србија, највиши облик сарадње НАТО и земље партнера који не подразумева чланство у Алијанси.

Вашој пажњи препоручујемо анализу могућих спољнополитичких потеза новоизабраног америчког председника Доналда Трампа из пера бившег високог службеника Уједињених нација Милоша Стругара. Највише неизвесности и стрепње, каже се у тексту, постоји код традиционалних америчких савезника, који се питају да ли ће Трамп направити потпуни заокрет у спољној политици, одрећи се неких традиционалних савезника, смањити присуство и утицај у регионима где су САД до сада доминирале, те преуредити свет у договору са Русијом и Кином на принципу односа снага и сфера утицаја. ■

МИНИСТАР ОДБРАНЕ СА АМБАСАДОРОМ КАТАРА

Министар одбране Зоран Ђорђевић састао се 9. децембра са амбасадором Државе Катар у Београду шеиком Мубараком Бин Фахад Ал Тханијем. На састанку су разматране могућности за унапређење будуће сарадње, првенствено у војноекономској, војнообразовној и војномедицинској области, а амбасадор Ал Тхани уручио је министру Ђорђевићу позивно писмо катарског министра одбране.

Добри политички односи између две земље, као и недавна посета председника Србије Томислава Николића Катару, приликом које је потписано више споразума којима се ти односи конкретизују, основ су и за успостављање квалитетније сарадње у области одбране, констатовано је на састанку. ■

СПОРАЗУМ О САРАДЊИ СА СЛОВАЧКОМ

У званичној посети Републици Словачкој, министар одбране Зоран Ђорђевић, састао се 5. децембра са министром одбране те земље Петером Гајдошем. Министри су потписали Споразум о сарадњи у области одбране између влада Србије и Словачке, уз обострану сагласност да континуирани и интензивни политички дијалог на свим нивоима, позитивна искуства, стечено поверење и чврсте везе из заједничког ангажмана у УН мисији на Кипру, као и висок степен разумевања о глобалним питањима, представљају одличну основу за даље унапређење сарадње у области одбране.

Министар Ђорђевић захвалио је на подршци коју Словачка пружа у европским интеграцијама и очувању суверенитета Србије, те нагласио да цени допринос Амбасаде Републике Словачке као контакт амбасаде за сарадњу Републике Србије са НАТО-ом у претходном четворогодишњем периоду.

Истичући традиционалне пријатељске односе две земље као одличну основу за квалитетну сарадњу у области одбране, а у складу са актуелним економским могућностима, министар Гајдош понудио је наставак подршке и размену искустава у процесу евроинтеграција Републике Србије.

Током боравка у Словачкој министар Ђорђевић посетио је Народну скупштину и разговарао са председником Одбора за безбедност Антоном Хрнком, а обишао је и војничко гробље у Великом Међеру и положио венац на спомен-обележје страдалим српским војницима. ■

ПОСЕТА „ЈУМКУ” У ВРАЊУ

Привредно друштво ХКПК „Јумко” АД Врање посетио је 2. децембра министар одбране Зоран Ђорђевић и том приликом обишао неколико погона те фабрике и разговарао са руководством познатог врањског текстилца. Вршилац дужности генералног директора „Јумка” Бранислав Трајковић упознао је министра са производним програмом фабрике и степеном реализације уговора које то привредно друштво има са Војском Србије. Било је речи и о реализацији будућих задатака везаних за развој индустријске опреме.

– Министарство одбране има великих планова са овом фабриком. У наредном периоду очекује нас реструктурирање и оснивање једног новог предузећа које ће се звати „Јумко-наменска”. Министарство одбране ће у наредном периоду направити план реструктурирања – рекао је министар одбране и истакао да ће се видети како и на који начин ће „Јумко” да израђује униформе не само за Министарство одбране већ и за Министарство унутрашњих послова, те да побољша свој извоз.

Министарство одбране је у периоду од 2010. до 2016. са привредним друштвом „Јумко” закључило више уговора у вредности већој од 2,1 милијарде динара за набавку око 50.200 комплета маскирне униформе М-10 и више од 32.000 комада појединачних делова опреме из наведеног комплета – војничких маскирних комбинезона, летњих војничких маскирних панталона и друго. У наредној години планирана је набавка комплета маскирне војничке униформе М-10, летњих војничких маскирних панталона М-12 и израда нултих серија модуларних војничких ранаца и делова летње теренске униформе. ■

ОБЕЛЕЖЕН ДАН ВОЈНИХ ВЕТЕРАНА

Поводом Дана војних ветерана, начелник Генералштаба Војске Србије Љубиша Диковић приредио је 2. децембра пријем за њихове представнике. Преносећи војним ветеранима поздраве министра одбране, начелник Генералштаба изразио је задовољство што се Дан ветерана други пут у новијој историји обележава на посебно свечан начин.

– Дозволите ми да посебно поздравим тада децу, а сада ветеране са Кошара, и породице жртава ратова на простору бивше Југославије и током агресије НАТО-а, који су бранили своју отаџбину, за чију су слободу били спремни да дају и свој живот – рекао је генерал Диковић, који је изразио посебно поштовање погинулима у борби за домовину.

Начелник Генералштаба истакао је да је Србија срећна што има неколико стотина хиљада ветерана, који су, заједно са онима који су положили свој живот, били спремни да бране Србију од свих агресија.

– Министарство одбране, Војска Србије и Влада брину о ветеранима. Можда то и није довољно, али чине све што могу да се наши ратници осећају часно и достојанствено, а онда и да

им помогнемо у решавању свакодневних проблема, посебно породицама палих бораца – рекао је генерал Диковић додајући да му је посебно драго што су сви војни ветерани у функцији изградње способности наше војске. ■

7

СУСРЕТ НАЧЕЛНИКА ГЕНЕРАЛШТАБОВА СРБИЈЕ И ИТАЛИЈЕ

Генерал Љубиша Диковић, начелник Генералштаба Војске Србије састао се 6. децембра у Београду са начелником Генералштаба Оружаних снага Италије генералом Клаудиом Грацијаном. Говорећи о сусрету са италијанским колегом, генерал Диковић истакао је да је генерал Грацијано пријатељ Србије и српске војске, подсетивши да Италија спада у ред земаља које су пријатељи Србије и са којом имамо развијене политичке, економске и војно-војне односе.

– Ово је прилика да генерал Грацијано и ја анализирамо стање и дефинишемо области наше будуће сарадње, од обостраног интереса, имајући у виду да сви услови за то постоје. Биће ово прилика да разменимо мишљења и ставове по питању безбедносних изазова на овом простору и шире, посебно имајући у виду да су Италија и Србија можда и најзначајнији фактори безбедности овде и да својим чињењем и те како могу утицати на стабилност по овом важном питању – нагласио је генерал Диковић додајући да су италијански генерали већ неколико година уназад на челу међународних снага на простору Косова и Метохије, које успостављају ред и мир и битно доприносе стабилности, а да тај задатак, посебно италијански контингент, изванредно извршава.

Генерал Грацијано оценио је да је однос двеју војски консолидован током многих задатака који су до сада урађени. Такође је нагласио да је приоритет сарадња између европских земаља које су међу собом културолошки блиске, као што су Србија и Италија. ■

ИСПРАЋАЈ КОНТИНГЕНТА У МИСИЈУ У ЛИБАНУ

Начелник Генералштаба Војске Србије генерал Љубиша Диковић посетио је 7. децембра са начелником Генералштаба Оружаних снага Италије генералом Клаудиом Грацијаном Специјалну бригаду у Панчеву, где је присуствовао испраћају контингента српских мировњака у мировну операцију Уједињених нација у Либану.

Генерал Диковић је том приликом подсетио на дугу традицију учешћа официра, подофицира и војника из Србије у мировним операцијама Уједињених нација.

– Та традиција траје већ шест деценија, још од када су ваши претходници били на истом простору и у истој мисији мира. Одлазите на нове задатке обезбеђења команде мисије Уједињених нација у Либану. Пре вас три вода извршавала су сличне задатке, веома одговорно, дисциплиновано и професионално. То смо чули, како од команданата мисије, тако и од свих других који су имали прилике да прате рад наших јединица. Сигуран сам да ћете као и ваши претходници, и боље, извршити добијене задатке – рекао је генерал Диковић, а затим је уручио заставу Србије командиру јединице која одлази у Либан.

Српске мировњаке поздравио је пригодним речима и начелник Генералштаба Оружаних снага Италије генерал Клаудио Грацијано, а затим је командант Центра за мировне операције пуковник др Миливоје Пајовић представио гостима командни кадар вода за заштиту снага. ■

ЗОРАН БОРБЕВИЋ, МИНИСТАР ОДБРАНЕ

САВЛАДАЋЕМО ИЗ

Министар одбране Зоран Ђорђевић пет година је у Министарству одбране, креира буџет и добро познаје систем, некада с позиције државног секретара задуженог за финансије, а данас као први човек система одбране. Сматра да је заједништво неопходно да би се успело у економском опоравку друштва и државе, чији је војска неодвојив део. Позива на разумевање када су у питању материјални положај запослених, опремљеност војске, услови рада и штедња.

На измаку 2016, у интервјуу магазину „Одбрана“, своди биланс стања система којим руководи и наглашава да припадницима наше војске треба одати признање што пожртвовано и квалитетно извршавају своје задатке, без обзира на тешкоће с којима се сусрећу, тако да се сваки грађанин Србије може осећати безбедно и сигурно.

О Господине министре, какав нас буџет очекује у 2017. години?

– Министарству одбране одређени су у наредној години лимити од Министарства финансија и они износе 56,5 милијарди динара или 1,29 одсто БДП-а, што је за око четири милијарде динара више у односу на средства у 2016. години. Са сопственим приходима, буџет ће износити око 61 милијарду динара или 1,39 одсто БДП-а. На основу прорачуна, потребе система одбране у 2017. години износе 65,2 милијарде динара и у највећем делу се разлика између

Треба конструктивно прићи проблемима у систему одбране, са свешћу која су нам ограничења у тренуцима економског опоравка земље. Већ почетком следеће године свим запосленима ће бити повећана плата за пет одсто и неће бити отпуштања запослених. Нови правилник о платама примењиваће се од 1. јануара 2018. године. Истовремено, без обзира на тешкоће и изазове, припадници наше војске пожртвовано и квалитетно извршавају своје задатке и треба им одати признање.

средстава утврђених лимитом и оних потребних односи на набавку опреме и пројекте за развој и модернизацију НВО. Очекујемо да ће тај недостатак бити надокнађен следеће године, као што је било и током ове.

Буџет одбране ће имати социјалну, оперативну и делимично развојну компоненту. За повећање плата професионалних припадника од пет одсто биће утрошена средства у износу од 29.324.418.000 динара, што је за 1.416.801.000 више него у 2016. години. Научноистраживачка делатност

располагаће с 650.000.000 динара, док се за ангажовање у мултинационалним операцијама планира 1.545.239.000, односно 360.490.000 динара више него ове године. За реализацију задатака из области треће мисије Војске, односно деловање у ванредним ситуацијама, одвојено је 1.321.603.000 динара. Средства за инвестиције наредне године износиће 400.000.000 динара више него 2016, а за стамбено кредитирање предвиђен је почетни износ као и ове године – 300.000.000 динара.

Министарство одбране ће наставити са уштедом и рационалним коришћењем буџета, у складу са смерницама Владе. У наредном периоду планирано је смањење трошкова по апропријацијама везаним за репрезентацију, протокол и енергетске услуге.

О Припадници система одбране све гласније изражавају незадовољство материјалним стандардом и условима рада. Правилник о изменама и дојунама Правилника о платама професионалних припадника Војске Србије, на пример, изазвао је буру негодовања многих категорија запослених. Надлежни сматрају неоправдано. Зашто? Које бољешке доноси овај документ?

– Министарство одбране улаже огромне напоре ради очувања стандарда свих запослених, колико је то могуће у условима економског опоравка земље. Само од почетка новембра имао сам више сусрета са синдикатима који делују у систему одбране и отворен сам да разговарам о свим

РЕПУБЛИКА СРБИЈА
МИНИСТАРСТВО ОДБРАНЕ

АЗОВЕ

проблемима и изазовима са којима се суочавамо.

Сматрам да само заједнички можемо да успемо у настојању да се материјални положај и услови рада у војсци побољшавају, али према реалним могућностима државе и друштва. И како каже наш премијер, колико зарадимо, толико можемо и да потрошимо.

И овом приликом морам да поновим да ће већ почетком следеће године свим запосленима бити повећана плата за пет одсто и неће бити отпуштања запослених, а нови правилник о платама примењиваће се од 1. јануара 2018. године. То су тренутно могућности државе, и мој тим и ја чинимо све што је у нашој моћи и проналазимо друге начине како да побољшамо материјални и социјални статус у војсци. Тако, успели смо да за наше припаднике обезбедимо стални попуст у неким компанијама, могућност бескамотног плаћања на рате и на тај начин индиректно утичемо на повећање њиховог стандарда. Са таквом политиком ћемо наставити и у будућности.

Што се тиче Правилника о изменама и допунама Правилника о платама професионалних припадника Војске Србије, њиме су онемогућене злоупотребе института који је обезбеђивао задржавање коефицијента положајне плате без услова у погледу службене оцене и времена проведеног на тој дужности. Правилник је, између осталог, прописао јубиларну награду за 40 година непрекидне службе у Војсци Србије у висини од 200 одсто плате, увећане за минули рад. Такође је обезбеђен заштитни институт права чина и положаја у случају постављења на формацијско место нижег чина и положаја у по потреби службе, у складу са законом, уколико лице није остварило повољнији коефицијент по основу службених оцена. Исто се односи и на цивилна лица у Војсци – укинута је условно задржавање достигнутог коефицијента код распоређивања на радно место које је разврстано у нижи платни разред и групу радних места, а одредбе новог Правилника обезбеђују напредовање по основу оцене највише до девет платних разреда, независно од групе радног места, све док је лице распоређено на формацијска места која су разврстана у оквиру исте групе

радних места и према истом платном разреду.

О Најављена је и реформа војног здравства? Какве се промене могу очекивати у ВМА, војним болницама и војномедицинским центрима?

– Најпре је важно опет нагласити да смањења броја запослених на Војномедицинској академији неће бити, што се односи и на број лежачева у тој установи. Наглашавам да професионална војна лица треба да имају приоритет у здравственој заштити у ВМА, која је једна од водећих медицинских установа у земљи. Проблеми војних осигураника не разликују се од проблема које имају цивилни осигуранци у здравственим установама. Нарочито када је реч о листама чекања, недостатку лекова и рефундацији трошкова лечења итд. Чинимо све да се листе чекања за прегледе војних осигураника сведу на најмању могућу меру, те додатно ангажујемо медицинско особље у кабинетима и Поликлиними ВМА.

Током 2013. и 2014. године одлазио сам на ВМА и у чекаоницама од пацијената слушао о проблемима са којима се сусрећу, као и замерке на рад те здравствене установе. Желим да сада исправим све оне потешкоће са којима се обичан грађанин сусреће.

То ће бити смерница управо формираној радној групи, која има задатак да у наредном периоду предложи нову организацију, којом ће бити отклоњени сви поменути проблеми. Очекујем да ће се том променом оптимизовати систем војног здравства и омогућити још боље и ефикасније пружање здравствених услуга и војним осигураницима и грађанима Србије.

Промене ће предвидети укидање дупле администрације, успостављање централизоване набавке у оквиру Фонда СОВО, а где је то могуће сарадњу с РФЗО, те реализацију набавки и путем склапања оквирних споразума. Опредељивањем конкретног радног времена за војне осигуранике, знатно ће се смањити чекање на специјалистичке прегледе, дијагностичке и терапијске процедуре, као и дужина лечења за одређене болести.

О Систем одбране изузетно оштећују и нерешена стамбена питања садашњих и пензионисаних

припадника. Како га дођу до крова над главом?

– Програм дугорочног стамбеног кредитирања професионалних војних лица Војске Србије примењује се од 2008. године и услови стамбеног кредитирања мењали су се на боље из године у годину. То је, за сада, један од најповољнијих начина да припадници система одбране дођу до крова над главом. Тим моделом до данас је више од 2.700 припадника војске решило стамбено питање и 456 пензионисаних припадника преко Фонда СОВО. Тренутно се на стамбеном збрињавању у Министарству и Војсци налази 19.490 интересената. Од тог броја 12.714 је без стана, а 6.776 користи неодговарајући стан. Од 2012. године додељено је 1.635 станова.

О Имају ли Министарство одбране и Војска Србије проблеме с кадрам, односно његовом попуном и нејаланцираним одливом? Како ће се надаље одвијати управљање људским ресурсима?

– Попуна, односно број професионалних припадника нашег система одбране, заснована је на реалним потребама и дефинисана Планом попуне, који се доноси и одобрава на годишњем нивоу. Он зависи од одобрених буџетских средстава, те природног одлива кадра по сили закона. У току године, у складу с Планом попуне, реализован је прилив од 170 официра, после завршетка ВА и МФ ВМА, 23 официра по конкурс, 170 подофицира из категорије професионалних војника који су завршили Основни курс за подофицире и 300 професионалних војника.

Ради ефикасније попуне одређене су полазне основе за измену Уредбе о стањима у служби и унапређивању официра и подофицира, тако да се предвиђа управљање људским ресурсима у смислу њиховог што рационалнијег коришћења, а заснованог на компетенцијама, као и повећање ефикасности и мотивације старешина, те остваривање њихових друштвених и личних циљева кроз усавршавање, напредовање, оцењивање и предвидивост каријере.

О Како задржати професионалне војнике по уговору, који се све чешће „скдају“ из Војске?

– Један од демотивишућих фактора за професионалне војнике јесте чињеница да када наврше 42, односно 48 година, или не задовоље одређене здравствене критеријуме, немају могућност да продуже уговор за професионалну службу, што негативно утиче на мотивацију младих људи, потенцијалних кандидата за професионалне војнике и усложњава проблем попуње Војске. То ћемо превазићи запошљавањем у својству чувара у саставу новоформиране Војне установе за физичко-техничко обезбеђење војних објеката. У току је процедура за формирање такве војнодоходовне установе, чији би пробни период за оцену функционисања био од априла до децембра наредне године, у чија ће пуна бити искључиво из редова професионалних припадника војске. Такође планирамо да та установа изађе на тржиште рада и у равноправној конкуренцији учествује на тендерима за обезбеђење физичко-техничке заштите других државних органа.

Q Уведен је нови концепт добровољног служења војног рока од шест месеци. Које су његове предности, а шта ограничења? Постоји ли за то одговарајућа финансијска конструкција? Размишља ли се и о враћању редовног служења војног рока, сходно концепту шогалне одбране који предвиђа Доктрина Војске Србије?

– „Законом о војној, радној и материјалној обавези“ предвиђено је да служење војног рока траје шест месеци, а у претходном периоду, уважавајући потребе за попуном јединица Војске, достављали смо председнику Републике предлоге за доношење наредбе о скраћењу трајања добровољног служења војног рока с оружјем са шест на три месеца, односно четири за одређене специјалности као што су војни полицајци, извиђачи, падобранци и за специјалности у роду оклопних јединица.

Имајући у виду потребу и заинтересованост кандидата за служење војног рока, председнику Републике предложено је да претходну одлуку стави ван снаге, што је и учинио, тако да ће војни рок убудуће трајати шест месеци.

Током ангажовања у јединицама Војске, од децембра ове године, вој-

ници на добровољном служењу активно се укључују у рад тих састава – на пословима унутрашње, стражарске и пријемне службе, чиме се професионални војници растеређују и квалитетније припремају за извршавање осталих задатака, што директно утиче на подизање нивоа оперативних и функционалних способности. Такође, обуком војника на добровољном служењу у трајању од шест месеци, систем одбране добија и обученији резервни састав.

За шестомесечно служење војног рока планирана је и већа надокнада за војнике – током прва три месеца обуке накнада је око 10.500 динара, а у четвртном месецу планирано је да примања буду око 15.000, у петом месецу око 20.000 и у шестом месецу око 25.000 динара. То значи да ће војник на добровољном служењу војног рока за шест месеци добити око 800 евра. Треба рећи да су за то обезбеђена финансијска средства из буџета Републике, у складу с одобреним финансијским плановима организационих јединица Војске.

Када се помиње враћање редовног служења војног рока, формирана је интересорна радна група ради израде стратегијских докумената – Стратегије националне безбедности Републике Србије, Стратегије одбране Републике Србије, Беле књига одбране Републике Србије и Дугорочни план развоја Републике Србије – који треба да анализирају изазове и претње са којима се суочава Република Србија у наредних десет година, па ће на основу њихове анализе бити предложено евентуално враћање обавезног војног рока, које ће у том случају бити прослеђено влади, а онда и Скупштини на усвајање. Ако Скупштина донесе такву одлуку, Министарство и Војска су у могућности да у најкраћем року обезбеде услове за њено спровођење.

Q Који су приоритети у набавци, јесу ли за то обезбеђена неопходна финансијска средства? Какве су, у ствари, реалне потребе наше војске, сходно безбедносним изазовима?

– Ради превазилажења проблема недовољног финансирања опремања у 2016. години, поред средстава из буџета и додатних прихода, која су укуп-

но била за 35 одсто већа у односу на 2015, Влада Републике Србије ће крајем децембра одредити још додатних средстава за ту намену. Та средстава су усмерена на набавку ловачких авиона, хеликоптера, радарских средстава, оптоелектронских уређаја, телекомуникационе опреме, артиљеријског оруђа, војно-полицијске опреме, средстава заштите, муниције и муницијских елемената, као и комплета и делова војничке униформе.

Реално исказане потребе Војске за 2017. годину у области инвестиција за основна средства износе 11 милијарди динара. Имајући у виду да је то више од онога што је буџетом пројектовано, очекујемо да ће Влада и 2017, као и у току 2016. године, обезбедити додатна средства из буџетске резерве.

Када говоримо о издвајањима из буџета за потребе развоја средстава наоружања и војне опреме 2016. године, треба знати да су она повећана за 36 одсто. Редефинисано је осам постојећих и дефинисано четрнаест нових развојних задатака у области наоружања и војне опреме. Циљ је развој нових и модернизација постојећих система наоружања, ослонцем на истраживачке, развојне и производне капацитете Србије. Тиме ће се обезбедити вишеструко јефтинији системи наоружања истих перформанси, чак до 4,5 пута, у односу на куповину готових производа из иностранства. За развој у наредној години биће издвојено 35 одсто више средстава, како би се створили услови за завршетак започетих пројеката, али и почетак нових.

Q Свакако да на оперативне способности наше војске посебно утиче опремање РВ и ПВО. Какви су планови када је реч о новим ловачким авионима и транспорним хеликоптерима?

– Један од приоритета система одбране јесте опремање РВ и ПВО, као технолошки софистицираног вида, који значајно утиче на укупне оперативне способности Војске. Разматрамо више могућности за побољшање стања у нашој авијацији. Набавили смо два вишенаменска транспортна хеликоптера Ми-17 В-5, а у плану је набавка још шест до десет вишенаменских хеликоптера. Руска Федерација

нам је донирала шест авиона МиГ 29, који ће, у наредном периоду, са нашим авионима тог типа у наоружању РВ и ПВО, чинити основу наше ловачке авијације, способне да изврши мисије заштите ваздушног простора.

До краја 2016. године у употребу ћемо увести школске авионе „ласта“. Такође планирамо модернизацију авиона „орао“ и Г-4. Ремонт хеликоптера „газела“ настојимо да решимо с иностраним партнером. Влада у пракси показује да јој је стало до Војске, њеног ваздухопловства и безбедности ваздушног простора, што није увек био случај.

○ А када говоримо о сопственом развоју средстава наоружања и војне опреме?

– Сопствени развој средстава и домаћа индустрија представљају значајан сегмент опремања Војске и томе посвећујемо посебну пажњу. Следеће године у наоружање ће бити уведен лансер ракета самоходни вишецевни модуларни „Морава“, чије је завршно испитивање управо започело у Техничком опитном центру. Реч је о сложеном, потпуно аутоматизованом борбеном систему, који може лансирати све врсте ракета које се налазе у наоружању наше војске. До краја 2017. године увешћемо и хаубичку муницију 122 mm повећаног домета. Очекује се и верификационо испитивање самоходне топ-хаубице 155 mm НО-РА Б52 М15, произвођача „Југоимпорт СДПР“, како би се и тај артиљеријски систем нашао у оперативној употреби у

првој половини наредне године. Његовим увођењем Војска Србије ће бити опремљена и новом артиљеријском муницијом, домета 40 километара, као и савременим оптоелектронским уређајима.

○ Незаобилазно питање јесте и стање у одбрамбеној индустрији Србије, што јесте какав је извозни потенцијал наших фабрика, колико држава у њих улаже, набављају ли се нове производне технологије и, наравно, да ли је њихов финансијски биланс позитиван? Такође, и како сарађују с Војском Србије и колико су усмерени на њено опремање?

– Процене су да ће извоз наоружања и војне опреме у овој години, када говоримо о групацији Одбрамбена

индустрије Србије (ОИС) и Југоимпорт СДПР, односно осам привредних друштава с већинским државним власништвом, достићи вредност од око 375 милиона долара. Производни капацитети наше одбрамбене индустрије су максимално упослени. То је за нас велики успех, имајући у виду да су неки капацитети били потпуно девастирани после НАТО бомбардовања, што је приликом обнове узроковало „уска грла“ у производњи. Одбрамбена индустрија Србије већ четири године показује континуирани раст. Извоз је у овој години већи за више од 20 одсто у односу на 2015. годину. С таквим трендом наставићемо и убудуће.

Министарство одбране је сагледало стање производних капацитета,

њихову конкурентност, као и будуће потребе система одбране за савременијим средствима и производним технологијама. У складу с тим, покренуте су инвестиције које привредна друштва ОИС махом самостално реализују, тако да се у наредном периоду очекују значајна унапређења и оптимизација производних капацитета, и за постојећи производни програм, и за развој нових средстава. Све је то ради задовољења потребе да се унапреде способности наше војске и осталих субјеката у сектору безбедности, као и захтеви иностраног тржишта. У последње четири године привредна друштва ОИС су у модернизацију производних капацитета уложила више од 60 милиона евра.

Контролом и консолидацијом поменутих привредних друштава и реструктурирањем и уврштавањем нових, која би иначе била у стечају, као што су прибојски ФАП, Јумко, Застава камиони и делови Прве петолетке у групацију ОИС, Министарство одбране ствара предуслове да она у потпуности и уредно измирују текуће обавезе по основу пореза и доприноса према државним повериоцима и локалној самоуправи. Тако трансформисана привредна друштва, у конзорцијуму ће бити способна да опремају Војску Србије, а и светско тржиште савременим борбеним системима.

Битно је нагласити да тренутно сва привредна друштва наше одбрамбене индустрије остварују позитивне резултате из текућег пословања. Одбрамбена индустрија данас у потпуности и уредно измирује обавезе по основу пореза и доприноса.

Иако је одбрамбена индустрија претежно извозно оријентисана, задовољење потреба Војске Србије јесте њен приоритет. Фабрике наменске послују као самостални, тржишно оријентисани субјекти, али се у раду снажно ослањају на организацијске јединице и установе Министарства одбране и Војске Србије, као кључне карике у појединим фазама животног циклуса производа који се испоручују Војсци и страним партнерима.

Одбрамбена индустрија значајно доприноси економском развоју Републике Србије и тренутно је најдинамичнија грана индустрије, са највећим степеном раста и са огромним потен-

цијалом сопственог раста, али и за покретање сличних процеса у остатку индустрије. Министарство одбране покренуло је развој технолошко најзахтевнијих грана индустрије, у који је укључена и научна заједница, који треба значајно да допринесе поменутом програму модернизације нашег наоружања и војне опреме.

Q Мигрантска криза је велики безбедносни изазов. На нашој државној граници су заједничке војне и полицајске снаге. Шта каже сја-тистичка?

– У светлу актуелне избегличке кризе и могућег повећања броја миграната на нашој територији услед затварања граница земаља Европске уније, безбедносна ситуација у земљи се непрекидно прати и процењује. Затварање „Западнобалканске руте“, почетком марта ове године, зауставило је масовни прилив миграната, али је узроковало повећање тражње за кријумчарима и пораст незаконитих прелазака преко државне границе с БЈР Македонијом и Бугарском. Од почетка ангажовања Војске и полиције на државној граници заједничке снаге спречиле су више од 17.500 особа да илегално пређу државну међу, од којих је више од 15.000 одустало од такве намере, док је 1.136 лица пронађено у дубини територије и смештено је у прихватне центре. До сада је пресечено више међународних ланаца кријумчарења људи и спречено 85 покушаја кријумчарења миграната.

Q Како оцењујете актуелне безбедносне изазове по Републику Србију и укућну безбедносну ситуацију?

– Свесни смо тренда да се војни буџети не само у Европи већ и у нашем региону повећавају. То је осликавање нових жаришта која постоје у свету, која никада нису била ближе Европи, а која потенцијално представљају претњу за нашу земљу, али и за Европу и Европску унију, чији ћемо саставни део свакако једног дана бити. Ми желимо да будемо део заједничке Европске одбрамбене политике, желимо да се понашамо као да смо чланица ЕУ, да будемо одговорни и спремни да на све те, евентуалне, изазове одговоримо. ■

Владимир ПОЧУЧ
Биљана МИЉИЋ
Александар ПЕТРОВИЋ

ПРИЈЕМ ДЕЦЕМБАРСКЕ КЛАСЕ ВОЈНИКА

КАСАРНЕ КАО

„Децембарци” који су недавно пристигли у центре за обуку Војске Србије прва су генерација војника који ће, по новом моделу, у војничким чизмама провести шест месеци. Очекују их, такође, већа „војничка плата” током последња три месеца у строју, значке по завршетку војног рока и могућност пријема у професионалну војну службу и активну резерву.

У центре за обуку Војске Србије у Сомбору, Ваљево и Лесковцу у првим данима децембра уселила се нова генерација војника на добровољном служењу војног рока са оружјем. Многи од њих појавили су се на пријавницама још од раних јутарњих часова и тиме показали одлучност да без муке савладају изазове шестомесечног војног рока. Иначе, реч је о првој генерацији, после укидања обавезног служења, ко-

ја ће у униформама провести пола године уместо досадашњих три месеца. Војни рок младих децембараца обухватаће тромесечну индивидуалну и специјалистичку обуку, а затим и колективну обуку и активно укључивање у живот и рад јединица Војске Србије.

– Од ове генерације, војници служе војни рок у трајању од шест месеци, уз измене које су усвојене. Основни план је да првих месец и по дана војници проводе у цен-

трима за основну обуку, као што је ваљевски Други центар за обуку, затим ће исто толико времена провести у центрима за специјалистичку обуку, а након тога се, преостала три месеца, упућују у јединице Војске Србије по потреби и на основу процене Генералштаба – наглашава потпуковник Зоран Цветковић, заменик команданта Другог центра за обуку у Ваљеву.

Пријем кандидата започиње на пријавници, одакле одлазе на прву од неколико тачака које их деле до задуживања војничке униформе, међу којима су и распоређивање у јединицу, лекарски преглед, разговор са психологом и вој-

ном полицијом, шишање, купање, задуживање опреме и смештај у просторијама касарне.

Новина је да ће примања током последња три месеца бити знатно већа, како би се млади људи мотивисали за службу војног рока. Такође, почев од децембарске класе, по завршетку војног рока, војници који добију сертификат о оспособљености, добиће значку, а остали захвалнице и дипломе. ■

Биљана МИЉИЋ
Снимио Горан СТАНКОВИЋ

КОШНИЦЕ

У НАМ

БРАТ И СЕСТРА У ИСТОМ СТРОЈУ

Међу „децембарцима“ који ће обући војничке униформе на пријавницу ваљевске касарне „Војвода Живојин Мишић“ јавили су се и брат и сестра Иван (19) и Невена (23) Грујић из села Лозањ код Горњег Милановца.

– Желим да служим својој домовини, а и свиђа ми се такав начин живота – каже Иван додајући да га није поколебало ни то што је војни рок продужен на шест месеци.

– Одувек ми се свиђала идеја о служењу војног рока и, чим ми се указала прилика, решила сам да то пробам – наглашава Невена, а на питање да ли ће јој војнички дани лакше пролазити у братовљевом друштву, са осмехом одговара „како буде њему, тако ће и мени“.

Брат и сестра Грујић са осмехом кажу да нису планирали да војничке дане проведу заједно, али да је судбина хтела другачије. Како истичу, иако је родитељима у први мах било тешко што обоје у исто време одлазе од куће, веома су поносни на њих.

– То нам, искрено, много значи. А по старом народном обичају, приредили су нам и заједнички испраћај у војску – додају Иван и Невена, а њихову одлуку да добровољно служе војни рок са одушевљењем су прихватили и њихови другари, који су на испраћају били највеселији.

РАЗВОЈ ИНТЕНДАНТСКЕ ВОЈНЕ ОПРЕМЕ

УСАВРШАВАЊА
БЕЗ КРАЈА

Вест да је министар одбране Зоран Ђорђевић током посете Холдинг компанији Памучни комбинат „Јумко“ АД рекао да Министарство одбране има велике планове са том врањском фабриком, те да ће у наредном периоду бити основано ново предузеће „Јумко-наменска“, које ће израђивати униформе не само за Војску Србије, већ и за МУП и извоз, била је повод да се вратимо на увек актуелну и занимљиву причу о униформи – њеном настанку, изради, усавршавању – оном по чему се војска препознаје, а другачијим моделима и бојама армије света разликују.

Питање које се у почетку поставило било је колико је комплет униформе теренске М-10 претрпео измена и модификација до сада и, уопште, како данас тече развој интендантске војне опреме – индивидуалне и колективне. Одговоре смо добили у Управи за општу логистику Сектора за материјалне ресурсе МО и Одсеку за интендантска материјална средства Војнотехничког института.

Подсећање

Израда униформе је дуготрајан процес током кога се непрекидно нешто мења и дорађује како би што боље одговарала популацији која је носи и функционалним задацима које обављају. Модификација домаће теренске униформе започела је још 1997. године са моделом М-93, којим је опремана Војска Југославије, када су уочени недостаци у квалитету – пре свега висок степен неуједначености и шаренила у спољашњем изгледу припадника Војске. Наравно, повод за промену била је и потреба за прихватањем нових, бољих и савременијих решења у одевању.

Пуковник Стале Сталетовић, начелник Управе за општу логистику, која је тактички носилац за одећну опрему,

По униформи се препознају професије, а по боји, дизајну, кроју и додатној опреми разликују армије. Њихову израду улаже се много, а развој готово никад не прекида. Униформе се развијају следећи усавршавање средстава НВО, а осим препознатљивости имају и лични печат – морају бити прилагођене корисницима. О томе како теку опремање комплетом униформе теренске М-10 и модификације неких њених делова, говори ова тема.

подсећа да је тај развојни пут настављен 2001. након усвајања пројектног задатка „Модел опремања војника пешадије у функцији оптимизације борбене ефикасности, аутономности у извршавању борбених задатака и могућности преживљавања на бојишту“ и „Програма реализације – модификације униформе војничке М-93“. Резултат је била униформа под радним називом М-03. Опитно-експлоатациона испитивања те униформе почела су 2005, а завршена су наредне године. Током тих испитивања уочени су одређени недостаци, које је требало отклонити у наредном периоду.

Следећи корак била је Одлука помоћника министра одбране за материјалне ресурсе да Управа за општу логистику отвори истраживачко-развојни задатак „Завршетак развоја и усвајање стандарда за комплет униформе војничке маскирне М-03“ (касније је, приликом доношења решења о усвајању прототипа, ознака М-03 замењена ознаком М-10). Урађена су прописана верификациона испитивања готових производа са тржишта, која је без надокнаде израдио комбинат „Јумко“ из Врања. На основу налаза и анализе резултата испитивања и датих оцена и закључака верификационих испитивања извршене дораде прототипова основних тканина за израду маскирне војничке униформе, а и закључака са 7. седнице Савета интендантске службе од 27. јула 2010, начелник Управе за општу логистику донео је Решења о прихватању прототипова и усвајању у опрему Војске Србије маскирних тканина М-10 (радни назив М-03) и Решења о прихватању прототипова и усвајању у опрему Војске Србије одевних предмета из састава комплета униформе војничке маскирне М-10 (радни назив М-03).

Први контингент подељен је 2011. године – око 8.500 униформи. Била је то нулта серија и одмах су уочени недостаци, који су у великој мери отклоњени у првој серији. Недостаци су се односили на облик и крој панталона. Било је проблема и око покретљивости на коленима, па су уба-

ДИГИТАЛНА ШАРА

Дигитална шара која се појавила први пут на униформи М-10 приказана је премијерно на промоцији потпоручника 2010. године. Некада је маскирне шаре радио Инжињеријски институт ЈНА за потребе ЈНА. У то време била је развијена маскирна шара за шаторска крила и за маскирно зимско одело и она је касније имплементирана на униформу М-89 и М-93. Накнадним испитивањима и радом на тој шари добијена је њена модификација у дезену М-МДУ10. Та шара настала је делимичном дигитализацијом постојеће, наравно, дефинисањем сјаја и мерењем рефлексије дефинисаних боја у природи. ■

чене фалте, али и око ширине ногавица... Многи од тих недостатака отклоњени су током експлоатације униформе, али се тада осетила потреба за увођењем летње униформе и започео је њен развој. На крају, у октобру 2015. донето је Решење о пријему прототипске партије и усвајању у опрему Војске панталона војничких маскирних летњих М-12. Крајем јануара ове године реализована је набавка нулте серије летњих панталона, а крајем јула 2016. израђена је прва серија у количини од око 12.000 комада, који су подељени према дефинисаним приоритетима. На тај начин припадници Војске су први пут после 25 година добили летње панталоне.

На томе се није стало. Корисници су током употребе наведене униформе уочили неке нове недостатке. Да би се они отклонили и побољшао квалитет, на основу наређења начелника Управе за општу логистику, формиран је тим за реализацију задатка „Усавршавање комплекта униформе теренске М-10“. Израђени су први функционални модели делова усавршене теренске униформе и у току је њихова корекција и израда нових, дорађених функционалних модела.

Све ова подсећања, која нам је испричао први човек у Управи за општу логистику, била су увод за нашу причу о ономе шта се данас ради и куда иде будући развој одећне опреме и дела интендантске војне опреме.

ДИНАМИКА ПРОИЗВОДЊЕ

У периоду од 2010. до 2016 са „Јумком“ су закључени уговори у вредности од 2,1 милијарду динара за набавку 50.200 комплекта војничке маскирне униформе М-10 и више од 32.000 комада појединачне опреме из наведеног комплекта – комбинеzona војничких маскирних М-12 (летњих и зимских), шешира војничких маскирних М-10 (летњих и зимских), панталона војничких маскирних М-10, панталона војничких маскирних летњих М-12...

За наредну годину планирана је набавка комплекта униформе теренске М-10, израда нулте серије модулних ранаца и делова летње теренске униформе, а за све припаднике Војске биће обезбеђене панталоне војничке маскирне летње М-12. ■

Унапређења

Комплет униформе теренске М-10 састоји се од 13 делова плус три летња, која су до сада усвојена. Произвођач униформе јесте врањски „Јумко“ са својим добављачима. Иако је униформа прошла сва потребна испитивања (опитно-експлоатациона, трупно-практична и проверу физиолошке подобности и коначно завршна испитивања прототипске партије у ТОЦ-у) и на крају прихваћена и уведена у НВО Војске Србије, ту причу није крај – увек се нешто дорађује и унапређује на предлог корисника. Весна Митровић, инжењер технологије из Управе за општу логику, и Предраг Јовановић навели су које су најчешће досадашње примедбе корисника.

– Имали смо најпре примедбу на функционалност грудних џепова на блузи и на ветровци. Потом, примедбу на ластиш који је стезао капу позади. Такође, доста је примедби на трикотаже одевне предмете – за ролку да се оковратна лајсна растеже и брзо крза, да се на дужини рукав растеже и деформише. Било је замерки и на кошуљу и маскирну мајицу јер су се у њима припадници Војске доста знојили. Највише примедби односило се на панталоне М-10 јер је био захтев да буду универзалне – да се носе и на +35 и на –15 степени. Тај проблем решили смо увођењем у опрему летњих панталона М-12. Оне су лакше у односу на панталоне М-10 за 29 одсто, имају већи садржај памука за 17%, нису обрађене средствима за водоодбојност, имају већу пропустљивост ваздуха за 42% и већу паропропустљивост за 14% – каже инжењерка Митровић.

Према речима пуковника Сталетовића, ради отклањања свих уочених недостатака, израђени су први функционални модели делова теренске униформе М-10 и у току је њихова корекција. Он набраја у чему ће се састојати предстојеће усавшавање:

– На кошуљи ће се побољшати квалитет тканине у погледу способности упијања зноја и побољшати конструкцијско решење рукава. На блузи ћемо побољшати функционалност џепова повећањем њихове запремине и они више неће бити косо постављени него вертикално. Променићемо изглед крагне и уградити уложак од "windstopper"-а, који се неће уграђивати на усавршеном моделу ветровке. На ветровци ће се побољшати функционалност џепова, као на блузи, и уградиће се доњи, просечени џепоци са „скривеним“ патент затварачима. Уместо два улошка, остаће један, а други ће се, као што смо рекли, уграђивати на блузу. На мајици војничкој са ролкрагном побољшаће се квалитет плетенине у погледу физичко-механичких карактеристика и промениће се димензије и облик рол-крагне. Побољшаће се квалитет плетенине и на маскирној мајици у погледу упијања зноја и квалитет оковратне лајсне. Променићемо и крој основног дела капе и он ће бити исти као на летњој – уместо ластиша биће позади чичак-трака. На панталонама ће бити повећана дубина џепова. А за припаднице женског пола увешће се нови, мањи величински бројеви на маскирним деловима комплекта теренске униформе.

Поред овога, решењем помоћника министра за материјалне ресурсе током јула извршен је пријем прото-

типске партије и усвајање у наоружање и опрему Војске Србије следећих интендантских покретних ствари: ранца модуларног М-10, мајице војничке поло М-12 и капе маскирне летње М-12. У наредном периоду биће обезбеђења финансијска средства за набавку нултих серија поменуте интендантске опреме, што је предуслов за почетак серијске производње.

Начелник Управе за општу логику пуковник Стале Сталетовић каже да је за сваку земљу добро да има своју, домаћу, производњу наведене опреме.

Институтски развој комплекта личне опреме

Одсек за интендантска материјална средства Војнотехничког института конципиран је тако да се преваходно бави развојем интендантских покретних ствари за потребе Војске, а у складу са пројектима и задацима менаџмента Министарства одбране. Формиран је у ВТИ у септембру 2010. и практично је наставио да реализује задатке које је радило Одељење за развој интендантских материјалних средстава у Управи за општу логику, које је било правни наследник Интендантског института који је основала ЈНА. Располажу најсавременијом лабораторијом на територији бивше велике државе за испитивање текстила, коже и обуће.

Потпуковник Милан Кулић, начелник тог одсека, каже да су сада у ВТИ актуелна два развојна задатка – развој комплекта личне опреме – интендантска војна опрема и, други, развој колективне опреме – комплет маскирних шатора.

– Комплет личне опреме који развијамо обухвата комплет униформе војничке маскирне летње М-12, с тим што су у НВО усвојене панталоне летње маскирне М-12, потом капа војничка маскирна М-12 и мајица војничка поло М-12 маскирна. У поступку дораде и отклањања недостатак прототипске партије су црна мајица за јединице војне полиције и чарапе летње М-12. Очекујемо да се наредне године обаве верификациона испитивања у ТОЦ-у. Што се тиче осталих елемената из комплета личне опреме, радили смо на развоју комплета војничког рубља за жене, како би се задовољила родна равноправност у војсци. Израдићемо нове функционалне моделе које ће наше кориснице проверити како бисмо дошли до нових ТТЗ-ова. То је наредна фаза – истакао је потпуковник Кулић.

Он је подсетио на врло важан сегмент који недостаје комплекту униформе М-10, а то је комплет војничке трикотаже за заштиту од хладноће. Како је рекао, постоје озбиљно хладни периоди године, са изузетно ниским температурама, кад та опрема и сви њени делови морају да заштите војника од хладноће. У комплекту униформе М-10 предвиђен је добар вунени џемпер и пододело које штити од хладноће, али недостаје вунена војничка поткапа. Поткапа војничка вунена коју развијају потпуно је усаглашена са шлемом који се користи у војсци и са капом војничком М-10, тако да ће то бити ново, боље решење у односу на стару поткапу.

– По својим карактеристикама вуна је за сада непревазиђен природни материјал. Илустрације ради, и данас америчка војска у зимском периоду користи рубље израђено од предива чији је сировински састав мешавина вуне и памука. Потребне су и војничке вунене рукавице, вунене војничке чарапе, доколенице и термоизолационе чарапе. У току је израда документације стандардизације за поткапу М-12, чарапе доколенице М-12 и чарапе термоизолационе, након чега ће се створити услови за отпочињање завршног испитивања прототипских партија – објашњава потпуковник Кулић.

Ново средство је комбинезон маскирни за сталне посаде борбених возила. Комбинезон је прошао ватрено

крштење – ове године на такмичењу у Русији екипа за тенковски биатлон носила га је као трупно испитивање. Тај комбинезон је једноделни, израђен је на предлог Савета рода оклопно-механизованих јединица и примењена је прописана нова маскирна шара. Штита од хладноће и има карактеристике смањене запаљивости. Већ је реализован део интерних испитивања која се односе на квалитет тканине, а делом су обављена и трупна испитивања комбинезона, тако да би до краја године требало да стигну извештаји од корисника из КоВ-а, па ће, како каже Кулић, све те утиске сажети и урадити коначан извештај о интерним испитивањима, који ће приложити ТОЦ-у за завршна испитивања прототипске партије.

У НВО је усвојен и ранац војнички модуларни М-10, који ће коначно заменити стари СМБ. Очекује се да се издвоје средства за нулту серију и да тактички носилац покрене одговарајуће реферате. У нултој серији биће израђено 100 ранчева, али жеља поменутог одсека у ВТИ-у је да наши пешадијски батаљони врло брзо замене старе ранчеве новим.

Занимљив део опреме јесте огртач војнички маскирни М-12, уједно и полушатор и шатор са два-три и више поља (у зависности од потреба), чије су димензије 2,08х2,08 м и који, према речима потпуковника Кулића, може да обезбеди смештај за шест особа од 6 шаторских крила. Следе верификациона испитивања извршених дорада на огртачу у ТОЦ-у.

Поред тога, комплет личне опреме који се развија у ВТИ-у обухватиће и комплет за физичку обуку професионалних војника, који би добили тренерку за зимски период, а дрес за летњи, са адекватним спортским чарапама. Нов ће бити и војнички маскирни опасач М-12, који ће заменити стари М-94. Нови опасач заштићен је адекватном квалитетном маскирном тканином од које се израђује ранац.

Наш саговорник каже да је новина што се за припаднике војске који се упућују у мировне операције израђују униформе летње и зимске у два различита дезена – М-МДУ10 и М-ДУМО12 – тзв. пустињски дезен. Униформу са маскирном шаром М-ДУМО12 већ виђамо на испраћајима војника који одлазе у мировне мисије на Кипар. Њих израђују од летње или зимске тканине, што зависи од подневља и климатских одлика подручја у коме се извршава мисија.

Припадници Војске биће опремљени и маскирном торбицом за старешине М-12 која ће заменити досадашњу М-75. То ће бити тзв. канцеларија сваком старешини у рату, јер има посебан простор за секцију радне карте, а у њој ће моћи да носи ратни дневник и блок и одговарајући комплет оловака.

Поред тога, у комплекту опреме војника, у борбеном ранцу, наћи ће се и пешкири, нешто већих димензија него досадашњи, квалитетнији и постојаних боја, а како каже потпуковник Кулић и један велики пешкир за купање, кога до сада није било.

Маскирни шатори

Када је реч о колективној опреми, један од тежишних задатака у ВТИ-у је развој новог комплекта шатора маскирних модуларних, који ће садржати 10 различитих типова пнеуматских шатора, упакованих у одговарајући контејнер на приколици са системима за снабдевање електричном енергијом и грејањем и хлађењем. Пнеуматику за тај шатор ради фабрика „Трајал“ Крушевац, а прекривку „Јумко“. Прекривка ће бити од нове тканине у новој маскирној шару М-МДУ10, а испуњаваће прописане маскирне карактеристике и захтеве који се односе на водонепропусност.

Имаће добру импрегнацију, добру постојаност боја и постојаност на утицај сунчеве светлости.

– Док се не заврши развој модуларних шатора, имамо наше шаторе М-70. Искористићемо постојеће конструкције и ставити нову прекривку, која ће задовољити све захтеве маскирности, паропропустљивости, водоодбојности... То ће старим шаторима дати потпуно нов сјај. Имаћемо ново средство уз заиста скромна материјална улагања – каже потпуковник Кулић.

Као ексклузива, предвиђен је индивидуални војнички маскирни шатор за једну особу, који је приказан прошле године на сајму НВО „Партнер 2015“. Направљен је од материјала од кога се прави и огртач. Има лагану и склапајућу

телескопску конструкцију и врећицу. Сазнајемо да је то средство потпуно наше решење, али и да је скупо и преваходно намењено војницима који извршавају неке посебне задатке – специјалним јединицама које дуже време бораве на терену и којима су потребни одмор и мало боља заштита у тим теренским условима. Војник је у њему заштићен од инсеката и гмизаваца, али и од воде, јер је корито непромочиво. Средство је примљено из производње. У току је, такође, израда докумената стандардизације и следе завршна испитивања у ТОЦ-у.

Развој опреме војника и развој униформе везан је за развој наоружања, средстава за откривање, осматрање бојишта. Сви се непрекидно баве тим процесом и он никада неће бити окончан.

– Малим земљама ускраћено је много технолошких могућности, али се сви ми довијамо да нађемо боља решења у условима које имамо. И та решења увек су примерена могућностима које има земља, али се надамо да ће те могућности у будућности бити веће – истиче начелник Управе за општу логистику пуковник Стале Сталетовић. ■

Мира ШВЕДИЋ
Снимио Јово МАМУЛА

КОМАНДАНТ РВ И ПВО ГЕНЕРАЛ-МАЈОР РАНКО ЖИВАК

НА ТРАГУ ОПТИМАЛНОГ РЕШЕЊА

Као и увек до сада, пажљиво пратимо и анализирамо сва дешавања по питању опремања и развоја способности оружаних снага на глобалном и регионалном нивоу, као и све изазове, ризике и претње по безбедност Републике Србије. Не трчимо никакву трку у наоружању, већ на рационалан начин изграђујемо способност наше војске да одговоримо свим ризицима и претњама по безбедност, полазећи од нашег статуса војне неутралности, као и додељених мисија и задатака.

Ратно ваздухопловство и против-ваздухопловна одбрана обележава свој празник на самом концу календарске године, па је тај дан увек повод и прилика за свођење биланса године на имаку. Током 2016. године РВ и ПВО био је врло често под лупом јавности, нарочито када се говорило о набавци нових летелица и осталих борбених система, али и атрактивних међународних активности. За сада су у Србију стигла два нова вишенаменска хеликоптера Ми-17, а

говори се и о готово извесној набавци неколико половних ловаца МиГ 29, којима би се освежила не тако ружичаста слика наше авијације.

Команданта вида генерал-мајора Ранка Живака замолили смо да за „Одбрану“ анализира период између два празника и наговести активности и новине које РВ и ПВО очекују у 2017. години.

Q По чему ћемо памтити 2016. годину у РВ и ПВО? Има ли у богајој историји вида којим командујете месеца за њу?

– Праву оцену ове 2016, која лагано остаје за нама, даће предстојеће годишње анализе које ће се реализовати на свим нивоима. У овом моменту могу са сигурношћу дати прелиминарну оцену да је то била успешна и безбедна година, али и година борбе за већу исправност технике и подизање нивоа обучености. Ратно ваздухопловство и против-ваздухопловна одбрана континуирано је контролисало и обезбеђивало заштиту суверенитета ваздушног простора Републике Србије, односно није било угрожавања безбедности грађана Републике Србије из ваздушног простора. У данашње време појачаног интензитета цивилног ваздушног саобраћаја, транспорта опасних материја ваздушним путем, експанзије употребе разних врста беспилотних летелица, то је значајан успех и ми ћемо на том задатку наставити ангажовање и у 2017. години. У току извршавања летачких задатака нисмо имали ниједан озбиљан инцидент угрожавања безбедности летења и борба за виши ниво безбедности летења ће нам, као и до сада, остати и даље у самом врху приоритета. Реализовали смо све планиране садржаје обуке на националном нивоу, као и планиране вежбе и друге садржаје обуке са страним партнерима.

Желимо да нашим пилотима и летачима обезбедимо што више налета на годишњем нивоу, а један од главних услова је виши ниво исправности ваздухоплова за обуку, на чему свакодневно раде наши ваздухопловни техничари у процесу одржавања борбених система.

Један од кључних фактора ограничења у том процесу је сложеност и дуготрајност поступка набавки резервних делова из иностранства. Примера ради, процес уговарања од момента покретања набавке до склапања угово-

ра траје неколико месеци, рокови испоруке најчешће су од шест до 12 месеци, а теку од момента обезбеђивања свих увозно-извозних дозвола, акредитива и других докумената на нивоу две државе. Све скупа то траје око годину до годину и по дана, што нама представља велики проблем.

Оно што би свакако могло да окарактерише годину за нама је почетак процеса нових набавки ваздухоплова после више деценија, као и ремонт и обнављање ресурса знатном броју ваздухоплова у Ваздухопловном заводу „Мома Станојловић“ и у ремонтним заводима у иностранству. Тежиште је било на одржавању и унапређењу способности транспорта и маневра снага ваздушним путем.

Почетак нових набавки деловао је позитивно на способности вида РВ и ПВО, али је то посебно значајно за наше припаднике, као конкретан резултат јасног опредељења државног руководства да се стање у виду РВ и ПВО после низа деценија стагнирања значајније унапреди, подигне ниво способности и створе бољи услови за живот и рад људи.

Q Ове године, након дужег времена, 204. бригада обремљена је са два нова вишенаменска хеликоптера Ми-17. Говори се да ће на Бајиницу ускоро слетети и шест „мигова“. Јавности би желела да зна да ли је то истина и, ако јесте, када ће се догодити?

– Потребе за унапређењем транспортних способности, као и за подизање способности снага које контролишу и штите суверенитет нашег ваздушног простора и бране од напада из ваздушног простора, у РВ и ПВО и Војсци Србије су препознате пре више година. Поред анализа стања и исказивања потреба, много сложенији и дужи процес је обезбеђивање свих потребних услова, пре свега финансијских, а у одређеним случајевима и у одређеној мери и политичких, од којих зависи реализација оног што струка и професија види као решење проблема. После дуготрајног рада, видљиви су први резултати – два вишенаменска транспортна хеликоптера – и ми се надамо и чинимо све да се тај успешан процес настави. Наравно да не зависи све од нас, то је процес на билатералној основи, заснован на инте-

ресима и потребом проналазка заједничког интереса, као и обезбеђивања потребних финансијских средстава. С обзиром на такву сложеност и природу процеса, било би врло неодговорно са моје стране да дајем паушалне процене када ће се и шта ће се десити. Имамо јасну представу шта нам је неопходно по приоритетима у постојећим условима и учинићемо све да се у разговорима са нашим инопартнерима у што краћем времену дође до оптималног решења, а ако бих могао да изразим своју наду и жељу, онда би 2017. година била година наставка опремања РВ и ПВО.

Q Уколико из било ког разлога не дође до испоруке тих лешелица у догледно време, хоћемо ли имати капацитива за заштити ваздушног простора над Србијом?

– Поред ловачких авиона за извршавање задатака пресретања, визуелне идентификације и предузимања других прописаних мера и активности с циљем заштите суверенитета ваздушног простора, наш систем сачињавају и радарска средства за осматрање и навођење, ракетне јединице за ПВО и систем командовања, који у сарадњи са Контролом летења предузимају мере да се целокупно летење у ваздушном простору Републике Србије одвија на законом прописан и безбедан начин. У оквиру тог сложеног система, жеља нам је да унапредимо способност у домену ловачке авијације. Уколико не дође до набавке нових ваздухоплова за ловачко-пресретачке задатке, систем контроле и заштите суверенитета и даље ће функционисати, при чему смо свесни чињенице да ће постепено доћи до деградације способности с обзиром на прописане и расположиве временске ресурсе, који су врло јасни и недвосмислени. За решавање тог проблема и спречавање настанка негативних последица по безбедност наше земље у наредним годинама, уз помоћ и подршку Владе и других државних органа Републике Србије, тражимо најбоље могуће решење и сигуран сам да ћемо га наћи.

Q Медији су извештавали да је на сасстанцима у Руској Федерацији ове године, осим о авионима, било речи и о могућностима набавке нових система ПВО? Остаје ли све као и до сада у домену жеља и приоритета

стајки или, пак, постоји некаква план, пројекција, договор?

– Не знам каквим су информацијама располагали разни медији, али знам да су наша програмска документа која дефинишу развој и опремање системима ПВО јасно назначила потребу да се опремамо савременијим и ефикаснијим системима ПВО, како због чињенице и скорих искустава да наведени системи имају значајну, а понекад и пресудну улогу у почетном периоду сваког рата, тако и због чињенице да су наши ракетни системи ПВО с краја седамдесетих и почетка осамдесетих година двадесетог века. Тражимо оптимално решење за набавку нових и савременијих система ПВО, а у међувремену не седимо скрштених руку. Постојеће системе ПВО модернизујемо у складу са потребама и нашим технолошким могућностима, ремонтујемо и продужавамо век употребе појединим подсистемима, набавком резервних делова одржавамо њихову исправност на изузетно високом нивоу. Радимо на новим набавкама, али док се то не деси из овог чиме тренутно располажемо извући ћемо максимум, захваљујући пре свега знању и искуству наших људи који раде на тим ракетним системима ПВО.

Q Ова јесен за припаднике РВ и ПВО проишле је у знаку међународних војних вежби, у којима су наши ваздухоловци имали зајажено учешће, а неке од тих вежби већ су у домену традиционалних активности у оквиру међународне војне сарадње. Колико су та искуства драгоцена и колико утичу на унапређење функционалних и оперативних способности јединица РВ и ПВО?

– У јесен 2016. године реализовали смо вежбу „БАРС 2016“ са ваздушно-космичким снагама Руске Федерације, а нашим транспортним капацитетима и ангажовањем људства за опслуживање летења на аеродромима дали смо пуну подршку „Словенском братству 2016“. Поред тога, ми традиционално изводи-мо и наставићемо са извођењем међународних вежби са нашим суседима, где посебно издвајам „Air solution“ са ваздухопловством Румуније, гађање циљева у ваздушном простору на полигону „Шабла“ у Бугарској и др. Све вежбе међународног карактера прилика су да се

размене искуства, да се усвоје нова знања у планирању, организовању, припреми, извођењу и командовању снагама у различитим операцијама, да се стекне реална оцена и поређење где су наше снаге и способности у односу на одговарајуће партнерске снаге и, на крају оно најважније, да се добро упознамо и развијемо и учвршћујемо поверење и пријатељство између наших оружаних снага, народа и држава.

Q Сведоци смо чињенице да је Хрватска ове године знајно ојачала своје хеликоптерске јединице. Пре две недеље била је нова испорука америчких „кајова“. Постоје ли инфериорни у односу на окружење? Имамо ли одговор на ту малу регионалну тирку у наоружању?

– Као и увек до сада, пажљиво пратимо и анализирамо сва дешавања по питању опремања и развоја способности оружаних снага на глобалном и на регионалном нивоу, али и све изазове, ризике и претње по безбедност Републике Србије. Не трчимо никакву трку, већ на рационалан начин изграђујемо способност наше војске да одговоримо свим ризицима и претњама по безбедност, полазећи од нашег статуса војне неутралности и додељених мисија и задатака. У том смислу настојимо да одржимо и изградимо способности које су неопходне за реализацију пре свега прве мисије, као и за задатке контроле и заштите суверенитета ваздушног простора Републике Србије у миру и спречавање изненађења.

Q Када се помене стајус и стандард припадника Војске Србије, најчешћи одговор је да они „деле судбину народа“, али чињеница је да због специфичности задатака које извршавају припаднике РВ и ПВО оштерењује и сеј проблем које иду уз њихов позив. Шта се чини да се ти проблеми реше?

– Статус и стандард свих припадника РВ и ПВО дефинисан је законима, правилницима, правилима, уредбама и другим прописима на нивоу МО и Војске Србије. Постојећи прописи у највећем делу јасно препознају снаге (људе) које дежурају у високом степену при-

правности, које обављају специфичну војну службу, тешке и по живот и здравље опасне послове и у складу са тим опредељују нека посебна права (разни додаци, одсуство за опоравак, исхрана...). Уочавамо и одређене пропусте и мањкавости по том питању који су настали у процесу реорганизације система и израде наведених прописа којим се дефинише стандард и статус. У сарадњи са ГШ ВС и МО покрећемо измене и допуне наведених прописа како бисмо на системски начин обезбедили што бољи статус и стандард за наше припаднике.

○ Да ли је истина да је велики број пилота РВ и ПВО поднео шужбе против послодавца због нејлађања прековременог рада? Има ли проблема због ренајрезања људства?

сти у раду и признавање посебних права људству по основу радног ангажовања и у складу са надлежностима. Наравно да у остваривању права постоји и правни лек жалбе, као и остваривања права и пред надлежним судом, те стога није искључено да су појединци искористили то своје законско право. Али да се ради о „великом броју пилота РВ и ПВО“, како ви рекосте, о томе нема говора.

○ Знамо да је старосна структура један од већих проблема, нарочито у авијацији. Како стојимо са обуком младих пилота? Има ли могућности да се просек година пилота у догледно време сусути?

– Подмлађивање кадра могуће је једино школовањем младих старешина – официра и подофицира на одговарају-

ког кадра. Најтежи проблем је неповољна старосна структура цивилних лица у ВЗ „Мома Станојловић“ и одлазак у пензију одређеног броја искусних стручњака који су се целог живота бавили ремонтом средстава. Такве стручњаке са знањем и искуством врло је тешко наћи на тржишту и било би неопходно да се за та специфична занимања и послове одобри приоритетна попуна младим школованим инжењерским и другим техничким кадром, који би уз постојеће искусне кадрове могао да стекне искуство и настави квалитетан рад.

○ Какве су перспективе вида у 2017. години?

– Покушаћемо да одржимо постојећу попуна кадром и да је унапредимо код критичних специјалности и категорија лица у оквиру одобреног кадровског плана. Наставићемо процес одржа-

вања и започетих модернизација перспективних борбених система. Исправност борбених система истовремено је и услов за стабилан систем обуке, и индивидуалне и колективне. Израдићемо квалитетне и реалне планове обуке за 2017. годину, настојећи да одржимо постојећи ниво обучености. Посебан акценат даћемо обуци на симулаторима у земљи и иностранству, као и вежбеним активностима и гађању на полигонима у земљи и на полигону „Шабла“ у Бугарској. Очекујемо у првој половини 2017. године испоруку 14 авиона „нулте“ серије авиона „ласта“, што ће унапредити квалитет и безбедност летачке обуке, посебно младих пилота. Наставићемо све активности по питању обнове ресурса – ремонта перспективних борбених система,

као и набавке нових средстава у складу са финансијским и другим могућностима државе. Очекујем благи напредак на свим наведеним фронтима, а оно што ми је посебно важно и што ће бити и даље императив јесте да наредна година буде година безбедног рада и безбедног летења, да сви припадници вида буду живи и здрави, у бољим условима за живот и рад, и да сва техника буде на броју. ■

Биљана МИЛИЋ
Снимео Јово МАМУЛА

– Начин регулисања прековременог рада јасно је прописан нашим нормативним документима. У појединим деловима система и специфичним саставима у вези са кадровском структуром и нижом попуном (пре свега код професионалних војника, возача и др.) има повећаног напрезања људства, о чему мора да води рачуна систем командовања кроз добро планирање и организовање рада равномерним оптерећењем људства, реално планирање задатака у складу са могућностима и ограничењима, поштовање законито-

ћим школама. Школовање официрског кадра, укључујући и пилоте, реализује се на Војној академији и то је стабилан процес. Школовање подофицирског кадра, посебно у домену специјалиста ваздухопловно-техничке службе, годинама је било у прекиду. Како не бисмо у наредним годинама због смена генерација и одласка у пензију остали без кадра, успоставили смо систем школовања подофицирског кадра унутар система одбране, што ће допринети бољој попуни и подмлађивању ваздухопловно-технич-

САРАДЊА СРБИЈЕ И НАТО

ДЕЦЕНИЈА УСПЕЛИХ КОМПР

Програм Партнерство за мир свакој од земаља чланица пружа могућност да одабере сарадњу каква највише одговара њеним оружаним снагама и систему одбране. Механизме партнерске сарадње карактерише висок степен флексибилности и прилагодљивости, што важи и за ИРАП – облик сарадње за који се определила Србија, највиши облик сарадње НАТО и земље партнера који не подразумева чланство у Алијанси.

Након позива упућеног са самита НАТО у Риги 29. новембра 2006. године, председник Србије потписао је две недеље касније у Бриселу Оквирни документ, чиме је наша држава и формално постала учесница Програма „Партнерство за мир“. Интеграција у Програм ПЗМ није значила само пут ка евентуалном чланству у НАТО алијанси, већ и могућност остваривања веома широке сарадње са земљама које традиционално негују неутралност, или

војну несврстаност, попут скандинавских земаља, а које, такође, желе да достигну највише стандарде и квалитет оружаных снага. Тако је било и са Србијом, која је тим путем формално кренула пре десет година.

У Презентационом документу о циљевима Републике Србије у Партнерству за мир истакнуто је да ће њено учешће бити у складу са економским, финансијским, људским, материјалним и другим могућностима земље, што је сасвим у складу с прокламованим принципима сарадње.

И војна и политичка компонента

Заинтересована за што шири облик сарадње у оквиру Партнерства за мир, Србија у протеклих десет година готово исту пажњу поклања обема компонентама Програма – и војној и политичкој. То су, како истиче амбасадор Бранимир Филиповић, в.д. помоћника министра у Министарству спољних послова, две стране исте медаље.

– Партнерство за мир није међународна организација, већ означава билатерални однос између НАТО и земље партнера. Реч је о сарадњи и заједничком деловању система одбране суверених држава. Специфичност ПЗМ су управо принципи на којима је Програм заснован, а то су, пре свега, принцип добровољности и аутономног одлучивања земље партнера, која у великој мери обликује ту сарадњу. ПЗМ није правно-обавезујући инструмент са аспекта међународног права, већ је то програм практичне сарадње, флекси-

ону. Прошlost се не може заборавити, јер су сећања на интервенцију увек присутна, али јасно опредељење Србије за мир и стабилност на Западном Балкану чини суштинску основу за све садржајнију партнерску сарадњу на бази међусобног уважавања и разумевања. Све је снажнији утисак, стечен у последње две године, да се и у НАТО све више препознају све специфичности наших односа. Генерални секретар НАТО Јенс Столтенберг, који је на ту функцију именован 2014. године, више пута је изразио жаљење због невиних жртава током НАТО бомбардовања, што је свакако значајан помак у односу на раније постављање НАТО према интервенцији против СРЈ.

НАТО поштује неутралност

Мада се у нашој јавности може чути да прокламована неутралност Србије и завидни односи с Руском Федерацијом отежавају партнерску сарадњу с НАТО, амбасадор Филиповић наглашава да такво мишљење не одражава реалност у односима две (равноправне) стране и да између војне неутралности Србије и њеног учешћа у Партнерству за мир нема контрадикторности.

– Резолуцијом Народне скупштине из 2007. проглашена је војна неутралност Србије у односу на постојеће војне савезе и став по том питању Србија није мењала. Међутим, не постоји контрадикторност између војне неутралности и развијања партнерске сарадње са НАТО, о чему сведоче државе које су традиционално неутралне, попут Швајцарске и Аустрије, односно Ирске, или државе које су традиционално војно несврстане попут Финске и Шведске. Све оне имају садржајну сарадњу са НАТО и, чак, учествују у

војним операцијама и мисијама које предводи тај савез. Према томе, војна неутралност Србије није препрека за ближу партнерску сарадњу са НАТО, а механизми и инструменти ПЗМ су у том смислу сасвим оптималан оквир и пружају довољно простора да остваримо пун потенцијал сарадње. Србија не тежи чланству у НАТО и то је став који је добро познат и непромењен. Чланство у НАТО није тема ни за Србију, ни за НАТО. Партнери у НАТО поштују опредељење Србије за војну неутралност, као и сваки наш избор у вези са нивоом и интензитетом партнерске сарадње. Све то је потврда да се дух Програма ПЗМ и његови принципи у сарадњи РС са НАТО поштују, каже Филиповић.

Често наглашавајући да је вредност Програма ПЗМ управо у томе што сваком од партнера пружа могућност да одабере сарадњу каква највише одговара потребама његових оружаних снага и система одбране, амбасадор Бранимир Филиповић подвлачи да висок степен флексибилности и прилагодљивости важи и за ИРАП – облик са-

Амбасадор Бранимир Филиповић

радње за који се Србија определила, а који представља највиши облик сарадње НАТО и земље партнера који не подразумева чланство у Алијанси.

Насупрот погрешном мишљењу у јавности, ИРАП није некакав међународни уговор, већ план активности и циљева груписаних у четири области које је Србија као држава сама дефинисала и у чијој реализацији добија експертску и другу подршку НАТО.

ОМИСА

билан са сваку појединачну земљу партнера, каже Филиповић.

Тај програм се свакако показао као успешан механизам сарадње, који траје већ више од 20 година, окупљајући сада 34 земље партнера. Република Србија је, према речима Бранимира Филиповића, по свему *suī generis* партнер са НАТО, јер не постоји ниједна друга партнерска држава која има историјат односа са НАТО какав има Србија.

– Односе Србије са НАТО оптерећује наслеђе бомбардовања СРЈ 1999. и војна интервенција која је, по свим стандардима међународног права, била нелегална, јер је предузета без овлашћења Савета безбедности УН, као и чињеница да су на делу наше територије, на Косову и Метохији, распоређене НАТО трупе, што Србију, такође, чини специфичним партнером. – каже Филиповић.

– С друге стране, Србија и НАТО имају низ заједничких циљева, од којих су најважнији мир и стабилност у реги-

– Посебно је значајно што су те активности у потпуности комплементарне са нашим реформским напорима у процесу европских интеграција, тако да IPAR може да се посматра и као један од инструмената за подстицање даље реформе друштва. С обзиром на поменуте карактеристике, ПзМ пружа сасвим довољно могућности за задовољење наших амбиција, када је реч о сарадњи са НАТО. При томе простор за додатно продубљивање сарадње и те како постоји и не превазилази оквир војне неутралности коју Србија жели да задржи.

Узлазна линија у односима

За десет година чланства у ПзМ Србија је у значајној мери модернизовала и реформисала систем одбране, професионализовала оружане снаге и постала значајан партнер међународној заједници у очувању мира и безбед-

Пуковник Марио Арбутина

ности. У овом тренутку 320 припадника наших оружаних снага учествује у 11 мултинационалних мисија под заставом УН и ЕУ. То је посебно значајно и у директној је вези са безбедношћу код куће, јер борба против тероризма и екстремизма даје најбоље резултате ако се те појаве сузбијају на извору.

Од укључивања Србије у Програм „Партнерство за мир” односи с НАТО

имају узлазну линију, на којој су неки догађаји ипак били значајнији и садржајнији од других.

– Као важне моменте у нашим односима издвојио бих и прошлогодишњу посету генералног секретара НАТО Јана Столтенберга Београду и недавну посету председника Владе Александра Вучића седишту НАТО у Бриселу, што је прва посета једног премијера Србије НАТО. Политички дијалог на највишем нивоу и искрени и отворени односи између премијера Вучића и Столтенберга несумњиво су темељ за даљи развој сарадње на бази међусобног разумевања и уважавања у интересу мира и стабилности у региону Западног Балкана, подвлачи амбасадор Бранимир Филиповић.

Веома развијена војна сарадња

Друга страна већ поменуте медаље у односима Србије и НАТО је војна сарадња. Ту се, по мишљењу свих наших саговорника, отишло најдаље. Пуковник Марио Арбутина, начелник Одсека за оперативне способности Копнене војске у Одељењу за оперативне и функционалне способности Војске и контроле Управе за оперативне послове (Ј-3) Генералштаба Војске Србије, каже да је комплексно окружење у мултинационалним операцијама, крајем деведесетих година прошлог века, наметнуло потребу редефинисања захтева у вези са нарастајућим значајем интероперабилности и потребом синергичног израза укупних оперативних способности националних јединица, ангажованих у мултинационалним операцијама широм света.

– Приступањем Програму ПзМ, Србија је јасно исказала опредељење да изграђује и унапређује интероперабилност и оперативне способности својих команди и јединица, ради укупног доприноса у изградњи и очувању мира у региону и свету и активног учешћа у мултинационалним операцијама под окриљем УН и ЕУ. Учешћем у Програму ПзМ Републици Србији отворили су се приступи низу примарних програма, механизма, алата и разних активности које нуди партнерство, а од којих је посебно значајан „Концепт оперативних способности – евалуација

и извештавање”. Током 2010. године Војска Србије декларисала је у Концепт оперативних способности три јединице за учешће у мултинационалним операцијама, и то једну лаку пешадијску чету, један вод војне полиције и један вод АБХО, а у 2015. години је декларисана и једна инжињеријска чета опште подршке – каже пуковник Арбутина.

Афирмација угледа Војске Србије

Концепт оперативних способности – евалуација и извештавање је крвни механизам или алат Програма ПзМ, којим се изграђује, оцењује и сертификаује интероперабилност и оперативна способност декларисаних јединица за учешће у мултинационалним операцијама. Реч је о једном од највиших и најсложенијих облика сарадње у Програму ПзМ и отворен је за земље чланице Северноатланског савеза, Програма ПзМ, Медитеранског дијалога, Истанбулске иницијативе за сарадњу и Програма Партнерство широм света. Из 15 земаља учесница програма ПзМ и Концепта оперативних способности, до сада је декларисано више од 80 јединица са око 15.000 војника.

– Основна сврха учешћа Војске Србије у Концепту оперативних способности је оспособљавање потребног броја припадника Војске Србије на кур-

севима за евалуаторе у земљи и иностранству, изградња капацитета и способности за самостално планирање, припрему и извођење самоевалуација и НАТО евалуација декларисаних јединица и сертификација јединица за учешће у мултинационалним операцијама према стандардима и процедурама тог Концепта, каже пуковник Арбутина и додаје да се јединице декларисане у Концепт оперативних способности могу у мултинационалној операцији ван граница Републике Србије ангажовати искључиво по одлуци Народне скупштине Републике Србије.

Кад је реч о предностима учешћа Војске Србије у Концепту оперативних способности, пуковник Арбутина наглашава афирмацију угледа Војске Ср-

бије у Програму ПзМ и унапређење партнерства са осталим земљама учесницама Концепта, извођење евалуација и сертификавање достигнутог нивоа интероперабилности и оперативних способности декларисаних јединица за учешће у мултинационалним операцијама, међународни кредибилитет на том плану, те могућност учешћа декларисаних јединица у билатералним, мултилатералним и кооперативним вежбама у земљама Програма ПзМ и Концепта оперативних способности. Овде треба истаћи и размену сертификованих евалуатора са партнерским земљама, отворен приступ стандардима, процедурама и „наученим лекцијама“ из савремених мултинационалних операција и транспарентну међуна-

родну платформу и основу за доградњу националних доктрина, тактика, упутстава и правила за јединице које се ангажују у мултинационалним операцијама. Све то, каже пуковник Арбутина, Војску Србије поставља на знатно виши ниво.

– Учешћем Војске Србије у Концепту оперативних способности изграђују се капацитети и достижу способности Војске Србије за самостално планирање, припрему и извођење самоевалуација и НАТО евалуација првог и другог нивоа и обезбеђује сертификација декларисаних јединица Војске Србије за учешће у мултинационалним операцијама. Такође, учешћем декларисаних јединица Војске Србије у примарним активностима Програма ПзМ и Концепта оперативних способности, стичу се значајна искуства која су омогућила досадашње успешно ангажовање Војске Србије у мултинационалним операцијама широм света и изграђени су значајни капацитети и способности за извођење евалуација у складу са најбољом праксом и стандардима савремених оружаних снага страних земаља, закључује пуковник Марио Арбутина.

ДОБАР ДОМАЋИН

Војска Србије је у улози домаћина веома професионално и одговорно организовала и реализовала у 2012. години курс за евалуаторе првог нивоа, на којем је учествовало 16 партнерских земаља са више од 40 официра и подофицира, у 2014. години годишњу конференцију Концепта оперативних способности и у 2015. години курс за руководе базе података евалуаторског софтвера, на којем је учествовало 47 официра и подофицира из партнерских земаља у Програму ПзМ.

Сертификовани евалуатори Војске Србије су својим активним учешћем и професионалним односом у извођењу евалуација декларисаних јединица Аустрије, Босне и Херцеговине, Црне Горе, Македоније, Шведске, Финске и другим партнерских земаља у Програму „Партнерство за мир“, допринели афирмацији и подизању угледа Војске Србије у међународном окружењу.

Сертификација интероперабилности

Напомињући да је улога Партнерства за мир и Северноатлантског савеза у реформи сектора безбедности државе партнера ограничена на организацију и способности војске и система одбране, органа полиције са војним статусом и обавештајних и безбедносних служби, потпуковник Велимир Мандић, начелник Групе у Управи за планирање и развој (Ј-5) Генералштаба ВС, каже да се предвиђена стандардизација односи на усаглашавање са различитим важећим цивилним стандардима, кроз различите нивое компатибилности заменивости и заједништва. Интероперабилност се дефинише као способност заједничког деловања Северноатлантског савеза, држава партнера и других држава током извршења додељених мисија и задатака. Процес планирања и прегледа (енг. Planning and Review Process – PARP) је сте добровољни процес сарадње са НАТО и кључни је механизам Програ-

ма ПЗМ. То је, у суштини, цикличан, двогодишњи програм у којем се сваке парне године бирају циљеви партнерства, а сваке непарне обавља оцена постигнутог. Наравно, рокови завршетка појединачних циљева нису двогодишњи, већ зависе од договора Србије и НАТО.

– PARP програм има двојаку улогу у систему одбране државе партнера НАТО – каже потпуковник Мандић.

– Најчешће се користи у идентификацији и изградњи снага које ће учествовати на обуци, вежбама или операцијама под вођством НАТО. Друга улога PARP-а видљива је у вођењу и мерењу напретка оствареног током реформе система одбране и оружаних снага – војске. Презентационим документом PARP је дефинисан као средство за достизање потребног степена интероперабилности декларисаних снага. Његови циљеви представљају метод помоћу којег земље чланице Партнерства за мир, у сарадњи са НАТО, земљама чланицама НАТО и ПЗМ, стварају нове или унапређују постојеће способности својих војних снага. Сваки циљ партнерства има свој садржај, који се начелно дели на сврху, захтеве које треба достићи и образложење. Подељени по садржају, циљеви обухватају реформу система одбране, припрему снага, пројекцију (премештање) снага, обавештајно деловање, употребу снага, логистику и одрживост, командовање, контролу и комуникације и заштиту, рекао је потпуковник Мандић.

Прва PARP Процена, урађена 2009. године, обухватала је укупно 19 циљева партнерства, од којих је за седам носилац било Министарство одбране, а за 12 Војска Србије. Наредном проценом, у 2011. години, обим сарадње је проширен на 42 циља партнерства. Укупан број Циљева партнерства је и даље 42 за ниво Министарства одбране Србије, а у претходном циклусу избора циљева, који је трајао од фебруара до априла 2015. године, извршено је усаглашавање у вези са бројем и статусом циљева партнерства. Усаглашен је статус шест достигнутих, 13 дефинисаних као трајни циљеви и додато је још осам нових циљева партнерства, из области које до сада нису развијане у

сарадњи са НАТО или земљама чланицама НАТО и ПЗМ, наглашава потпуковник Мандић.

Јачање одбрамбених капацитета

Статус циљева који се дефинишу као трајни, омогућава континуирани приступ стандардима, знањима и искуствима земаља НАТО и ПЗМ и усавршавање у НАТО школама и вежбама НАТО, у циљу достизања захтева дефинисаних тим циљевима. Потпуковник Мандић каже да је процес избора циљева партнерства у протеклим годи-

Пошћуковник Велимир Мандић

нама знатно унапређен. Полази се од докумената којима су дефинисани циљеви развоја система одбране државе чланице у наредном периоду. Кад је реч о Србији, користе се Дугорочни план развоја система одбране, Стратегијски преглед одбране и Средњорочни план и програм развоја система одбране. Такође, потписивањем и ратификовањем Индивидуалног акционог плана партнерства Србије са НАТО, наша земља је недвосмислено исказала у којем смеру види унапређење својих односа с НАТО. Приликом избора циљева партнерства тежи се да они буду у складу са пројекцијом развоја Војске Србије, али и да се очува повољан однос између циљева који изграђују тачно специфичне јединице и оних који изграђују целокупне способности, каже потпуковник Мандић.

– Изградња способности Војске Србије, коришћењем механизма ПЗМ, доприноси јачању одбрамбених капацитета Србије, омогућава остваривање стратешких циљева осигурања безбедности и трајну стабилизацију региона Западног Балкана. Такође, доступност великог броја стандарда НАТО, знања и искустава савремених армија и њихових искустава из савремених сукоба данашњице од велике је важности за избор правца реформе и изградње сопственог система одбране, а тиме и јединица, команди и професионалних припадника који могу извршавати задатке у складу са захтевима савремених сукоба. Све је усмерено на стварање савремене, ефикасне и међународно интероперабилне војске, како је то дефинисано у Индивидуалном акционом плану партнерства Србије са НАТО – истиче потпуковник Велимир Мандић.

У Управи за међународну војну сарадњу истичу да се Министарство одбране и Војска Србије труде да искористе све расположиве механизме и алате Партнерства за мир, имајући у виду начела добровољности и поштујући оквире војне неутралности.

– Сходно потребама и захтевима који произлазе из процеса успостављања ефикасног система одбране и изградње и унапређења способности Војске Србије, вршимо избор садржаја који на оптималан начин подржавају остварење поменутих циљева, каже потпуковник Борис Стојковић, додајући да је улога Групе за ПЗМ и Управе за Међународну војну сарадњу у целини, да у оквиру бројних области сарадње и могућности које пружа програм ПЗМ препозна оне које највише одговарају интересима и потребама система одбране и пружи подршку надлежним организацијским целинама Министарства и Војске у реализацији конкретних активности и њима блиских процеса.

Богатство декларисаних јединица

Као позитиван пример у том смислу у Управи истичу обуку и оцењивање декларисаних јединица Војске Србије кроз Концепт оперативних способности, као и изградњу адекватних способности Војске кроз Процес пла-

нирања и прегледа, као два најважнија механизма ПзМ са аспекта војне сарадње.

– Поменуте декларисане јединице сврставају се у најопремљеније и најспособније у Војсци, при чему оне чине и окосницу наших снага које се ангажују у мировним операцијама са мандатом УН. Такође, оне су уврштене и у Додатак каталога јединица ЕУ и чине конкретан допринос наше државе Заједничкој безбедносној и одбрамбеној политици Уније, што је у функцији приступања Републике Србије Европској унији, као најважнијем спољнополитичком циљу наше државе. Од почетка ангажовања у ПзМ више стотина припадника наших оружаних снага унапредило је своја знања и вештине кроз учешће на курсевима, семинарима, радионицама и осталим видовима професионалног усавршавања. Када је реч о колективној обуци, важно је истаћи учешће припадника и јединица ВС на вежбама под окриљем ПзМ које су у функцији унапређења интероперабилности са ОС партнерских држава, а што је од посебног значаја имајући у виду да се том приликом стичу додатна искуства и у међународном окружењу верификују вештине стечене током обуке на националном нивоу. Српски војник је у поменутом окружењу цењен и поштован, што у крајњој линији доприноси увећању угледа Републике Србије у међународној заједници, напомиње потпуковник Стојковић.

Важно је, кажу у Управи за међународну војну сарадњу, нагласити да на-

ша страна није само пуки корисник држаја које нуди ПзМ, већ се све више издваја као партнер способан да пружи помоћ и подршку осталим заинтересованим странама у изградњи одређених капацитета. Као пример може послужити Програм за унапређење образовног процеса у области одбране (Defence Education Enhancement Program – DEEP) под чијим ће окриљем, а на основу дуге традиције нашег војног образовања и искустава на пољу реформе овог система, наша страна већ следеће године предузети конкретне кораке у пружању подршке успостављању стабилног система војног школства у неким партнерским државама. Такође, у оквиру Програма за изградњу интегритета (Building Integrity Programme – BIP) постигнути су значајни резултати на пољу смањења ризика од корупције и изградње наших институција, што је препознато од шире међународне заједнице, те се наши експерти из ове области све чешће ангажују на активностима изградње интегритета у партнерским државама, којима су наша знања и искуства од великог значаја.

– Учешће у ПзМ је важно и са аспекта промоције наших националних одбрамбених капацитета у међународном окружењу, што се посебно види на примеру ЦАБХО у Крушевцу, који је од 2013. године акредитован као Партнерски центар за обуку и образовање и као такав има много већу видљивост у међународној заједници. Партнерским државама и чланицама НАТО, укупно око 50 држава широм света, до детаља су познати капацитети и могућности које

пружа наш центар, што је резултирало повећањем интересовања и учешћем великог броја представника страних ОС на курсевима који се у њему реализују. Овде свакако треба нагласити и ТРЗ Крагујевац, где је у току реализација пројекта за уништавање вишка УБС под окриљем Повереничког фонда, као једног од механизма ПзМ – каже потпуковник Стојковић.

Све богатија међународна сарадња

Међу облицима сарадње, дефинисаним Програмом „Партнерство за мир“, значајни су и бројни курсеви на којима учествују припадници Војске Србије на НАТО школи у Оберамергау, центрима изузетности, Партнерским центрима за обуку и образовање, НАТО центру за обуку у пресретању у поморским операцијама и школи за командно-информационе системе. Према речима потпуковника Ненада Милосављевића, учешће припадника Војске Србије на наведеним активностима реализује се кроз учешће у раду комитета, радних група и агенција НАТО, експертске разговоре, конференције, симпозијуме, семинаре, курсеве, радионице и војне вежбе.

– Изабране активности из Индивидуалног програма партнерства и сарадње везане су за различите области сарадње, од којих се истичу Правовремена расположивост снага, Консултације, Командовање и контрола, укључујући комуникационе и информационе системе, системе за навигацију и идентификацију, управљање електромагнетним спектром, Аспекти интероперабилности, процедуре и терминологија, Ефикасно ангажовање, Планирање у кризним ситуацијама, Размештање и мобилност, Планирање, буџетирање и управљање ресурсима одбране, Хемијску, биолошку, радиолошку и нуклеарну одбрану, Сајбер одбрану и друге. У мери достизања циљева партнерства смањује се и број активности и догађаја из Индивидуалног програма партнерства и сарадње на коме учествују припадници Војске Србије, закључује потпуковник Милосављевић. ■

Душан ГЛИШИЋ

Снимили фото-репортери „Одбране“

УНАПРЕЂЕЊЕ НАУЧНЕ И ТЕХНОЛОШКЕ САРАДЊЕ

Индивидуални партнерски акциони план (IPAP) највиши је облик сарадње са НАТО, који не подразумева чланство партнерске државе у тој алијанси.

– Од укупно 215 активности, у предвиђеном року није реализовано само шест. Један од приоритета IPAP је унапређење научне и технолошке сарадње са НАТО, као и унапређење сарадње у области планирања и управљања у ванредним ситуацијама. Мало је познато да млади научници из Србије, заједно са немачким колегама под окриљем НАТО програма научне сарадње, раде на високо-технолошком пројекту развоја робота намењеног деконтаминацији, деминирању и детекцији опасних супстанци, истиче Филиповић.

За Србију су веома значајна и искуства НАТО држава и партнера у области ванредних ситуација и то је простор где она настоји да продуби конкретну и практичну сарадњу са НАТО. Важно је знати да је Србија у контексту мигрантске кризе, крајем 2015. године, затражила подршку од НАТО центра за ванредне ситуације и да је, по том основу, стигла значајна количина помоћи неопходне за збрињавање избеглица.

ФУНДАМЕНТАЛИЗАМ, ЧОВЕК И ДРУШТВО

УСАМЉЕНИ ЧОВЕК – ПРИ

Савремени човек је усамљено биће, саможиво, отуђено. Религије су злоупотребљене. Отуд екстремизам – чуло се на панелу одржаном у Коларчевој задужбини.

ПИШЕ: Милена МИЛЕТИЋ

Протекли викенд био је заиста црн – у четири терористичка напада у Сомалији, Нигерији, Египту и Турској погинуло је скоро стотину људи, а повређено више од двеста. У Сомалији су бомбашки самоубице убили најпре два полицајца у Могадишу, а потом више од 22 становника и повредили бар 48 њих. У Нигерији су две девојчице, узраста око осам година, на једној пијаци на коју их је послала терористичка организација Боко Харам, убиле 17 људи, а десетине раниле. У Каиру је експлозија бомбе у коптској цркви однела 25 живота, а више од 50 људи ранила. У Истанбулу бомбе су однеле најмање 38 живота, а 166 људи раниле. И док се овај последњи напад може, донекле, изузети из приче о верском фундаментализму као разлогу за терористичке нападе (по тврдњама турске полиције, нападачи долазе из Радничке партије Курдистана), сви остали изведени тог викенда имају једно заједничко обележје – извели су их такозвани радикални исламисти. У Сомалији су се они одмах по нападу и огласили – Ал Шабаб, сомалијски огранак Ал Каиде, једне од две највеће терористичке мреже на свету, преузео је одговорност за смртоносне ударе.

Крвави викенд још једном је код многих отворио питање шта се то деси у глави човека што га натера на тако страшна дела. И је ли религија та која заиста производи толике ломове у умовима? На та иста питања покушали су да одговоре и свештеници водећих религија и организованих цркава које постоје у Србији, учесници панела одржаног у понедељак у Задужбини Илије Милосављевића Коларца, са темом „Човек и друштво, између атеизма и фундаментализма“, у организацији Пастирског саветодавног центра Митрополије београдске и Архиепископије горњокарловачке.

Између атеизма и фундаментализма

Већина нас зна причу о Вавилонској кули. У прадавна времена сви људи на свету говорили су истим језиком. Једног дана, на наговор појединца, почели су да граде кулу којом ће досећи небо. Не због тога да би били ближи истини, већ због сујете. Онај ко их је наговорио на градњу, учинио је то схвативши да предлогом ове немогуће мисије заправо

добија средство контроле над свима њима. Убрзо се изградња показала као потпуно обезбужени посао – кад би од рада човек пао, нико се није обзирао, али кад би се разбила цигла сви су жалили, рече на панелу Исак Асијел, београдски рабин. Бог је све то увидео и одлучио да од посла нема ништа – кула је срушена, а људи подељени преко језика. Исак Асијел тврди да је успостављањем овог шаренила међу народима Бог заправо одузео појединцу неограничену моћ контроле над свима нама, а самим тим дао је слободу својој најимпресивнијој творевини. Зато је удар на другачијег од себе, само зато што је другачији, напад на истину дату од Бога, самим тиме и на творца, један је од закључака панела одржаног у Коларчевој задужбини.

Уз Исака Асијела, учесници панела били су и Сеад Насуфовић, реис ул улема Исламске заједнице Србије, отац Александар Нинковић из Римокатоличке цркве, прота Вукашин Милићевић и Владета Јеротић, дугогодишњи предавач на Богословском факултету у Београду. Разлог скупа је јасан – био је то мали покушај да се дају неки одговори који ће помоћи у борби против пошлости савременог доба, разорних екстремизама који остављају хиљаде мртвих за собом, усамљености човека, отуђености. Тема широка, застрашујуће, како је то рекао рабин Асијел. Обухвата много тога, па је све зато више личило на набацивање питања за размишљање и неки други сусрет.

Сеад Насуфовић, реис ул улема Исламске заједнице Србије, говорио је и о ономе што мучи муслимане о којима брине – све израженије повезивање ислама с тероризмом у свести милиона људи широм света – али и о проблему усамљености, односа према вери, злоупотреби појмова, вези између атеизма и фундаментализма. „Бог нам је дао велику слободу“, подсетио је реис Насуфовић. „Како је користимо нешто је друго. Да је терор у бити ислама, коптска црква у Каиру која је управо нападнута, одавно би била срушена. Ствар је, мислим, у времену које доноси неке нове одлике онога што се данас сматра фундаментализмом и самим фундаменталистима. Могуће је да је ислам само био најрањивији па зато имамо овакав развој. Како већ годинама тече својерестан напад на монотеистичке религије, питање је времена када ће све наше вере морати руку под руку да одговоре на тај напад. О атеизму је мало речено, а он је једним делом корен овакве ситуације данас.“ Реис Насуфовић је, да би појаснио какав однос један прави исламски верник мора имати према онима друге вере, прочитао писмо које је 626. године упутио пророк Мухамед манастиру Светој Катарини на Синају, који је повремено посећивао.

Да је слобода у сржи вере, те да данас имамо проблем како ту слободу користимо, објаснио је и отац Александар Нинковић, који је говорио у име Римокатоличке цркве. „Љубави нема без слободе, а слободе нема без избора“, казао је Нинковић. „Но, људи се већ јако дуго отуђују једни од других, а данашњица значи усамљеног појединца. Бити сам, то је живот у паклу. Бити сам подразумева и саможивост, а са-

ЗИК ПО БЕЗБЕДНОСТ

моживост је у основи модерног фундаментализма. Јер је фундаменталисти тако лакше уместо да разуме свет у свом његовом шаренилу. Човек који се дели с другима, нема потребе да се отима за своју идеју, а управо идеја и то отимање о њу је такође битан елемент фундаментализма.”

Прота Вукашин Милићевић одабрао је да мало дубље зађе у однос између атеизма и фундаментализма. „Атеизам није имун на фундаментализам”, рекао је Милићевић. „Ствар је у томе да је суштина фундаментализма у концепту тзв. апсолутне истине – ако је истина оно што моја вера проповеда, онда оно што друга вера тврди не може бити истина. Човек који није довољно верујући, отворен је за погрешна тумачења вере, а то је чест случај са атеизмом. Ова је појава проблем свих нас данас, истакао је Милићевић. Заиста, нема религије која је имуна на екстремизме. Али оно што сви ти екстремисти заборављају је то да је наш Бог, Бог дијалога, разговора, не наредбодавац. Зато је одустајање од поменутог концепта ‘апсолутне истине’, верује Милићевић, један од начина да се стане на пут злоупотреби религије и екстремизма.”

Савршене теорије и разорне стварности

Владета Јеротић, наш угледни „лекар за душу”, ипак није пропустио прилику да подсети да сви ти добри ставови који могу помоћи у борби против савремених невоља човека јесу теорија у којој је све савршено. „Но, ксенофобија и екстрем су у природи човека”, подсетио је Јеротић. Укратко, савршена теорија има проблем несавршене људске природе. Јеротић је подсетио на то да је човек дуално биће, те да у

сваком од нас, поред homo religiosus, чучи још једна природа – homo politicus.

Већина учесника подсетили су и на то да су данас националне државе у многим деловима света у власништвима међународних компанија, да је новац господар. А утицај таквих појава на разарања друштава и стварање фрустрација које потом воде у екстремизме и злоупотребу религија, данас је општа појава. Оно што је, такође, изостало као питање са којим ће пре или касније све велике религије морати да се суоче и да одговоре, јесте управо одговорност њих самих, великих организованих религија и појединаца међу њиховим проповедницима, за злоупотребе вере и верских осећања. Јер против интереса капитала није лако ратовати, али је далеко лакше него обрачунавати се са идејама и незнањем. А идеје су веома

злоупотребиве кад су интереси политике и капитала у питању. Религије су одувек биле злоупотребиве, веома. И користили су их и политичке и финансијске елите, али и они који су смели да проповедају само добро, тј. њихови свештеници.

Боко Харам, терористичка организација која себе издаје за исламистичку, засигурно није верска организација. Верник не шаље децу од осам година да буду самоубице, а Боко Харам управо то чини, и то све чешће последњих година. За чије интересе ова организација ратује у Нигерији, користећи религију да појача своје аргументе, тек ће се откривати. Исто важи и за Ал Каиду, Исламску државу. Све оне су много више политичке организације, а веру само користе. Уз то, тероризам је увек одговор слабијег на терор моћнијег. Тачније, он је изведен из скупа околности, а вера и идентитет су само неке од њих. Проблем са савременим тероризмом је и у томе што су његови актери данас често више пословни људи који раде за новац, а не за идеологију или идеју. О досезању правде у њиховом распореду послова нема ни речи, а камо ли праве борбе за интересе народа, које на речима заступају. Удружен са незнањем и озбиљним фрустрацијама због урушавања целих друштава, савремени тероризам и екстремизам баш зато јесу веома сложени проблеми, који траже мноштво одговора.

Могу ли верски великодостојници и пре свега савремене религије, све до једне у кризи, да дају решење за овај проблем? Да, али само ако буду имали беспопштедан однос према ономе што је лоше у њиховим властитим редовима и ако буду много радили са верницима. Ако убеди све да нема апсолутне истине, те да је шаренило предност ове планете, које омогућава постојање самог живота. ■

НОВЕ ТЕХНОЛОГИЈЕ

ВРЕБАЈУЋИ ПРОЈЕКТИЛИ

Предност тих пројектила јесте далеко нижа цена од класичних крстарећих, једноставније су технологије израде, а погонску групу им чине обични бензински мотори са елисом! Израелци предњаче у овој технологији. Они имају и авионске и земаљске „вребајуће пројектиле“.

Већ неколико година уназад, на светску сцену ступила је посебна генерација крстарећих пројектила другачије тактичке намене од класичних. Енглески назив „Loitering missiles“ тешко је смислено превести на српски језик, па је најбоље користити назив „вребајући пројектили“. Реч је пројектилима који се испале у ваздух или пак лансирају са авиона у зони очекиваних борбених дејстава и који остају да крстаре изнад бојишта или одређене мете, све док им посада командне станице не изда наредбу да изведу напад на одређени циљ.

Такав „лешинарски“ принцип кориштења беспилотних летелица није нов јер све велике беспилотне летелице или „дронови“ круже над циљем, али овде је реч о мањим пројектилима са бојевом главом који су једнократне употребе, а који су знато мањи и далеко јефтинији.

Основна разлика између крстарећих и „вребајући пројектили“ је у томе што крстарећи пројектили имају унапред

IAI Нарор личи на мали авион са делта крилима

задат одређени циљ који нападају, док они вребајући круже над бојиштем очекујући или активно/пасивно тражећи мету.

На почетку, били су намењени за антирадарске нападе – тада би кружили над зоном у којој се очекивало дејство непријатељских радара, па би се при откривању радарског зрачења устремили на његов извор. Касније, напредком и минијатуризацијом технологије, остварен је стални линк са „вребајућим пројектилом“, који је током своје аутономије лета могао у сваком тренутку да буде позван и устремљен на откривени циљ.

У ту групу пројектила могао би да уђе и наш систем АЛАС, а постоје и други слични системи.

Предност тих пројектила је у далеко нижој цени од цене класичних крстарећих, далеко су једноставније технологије израде, а погонску групу им чине обични бензински мотори са елисом!

Израелски зелени змај

Израелци предњаче у овој технологији. Они имају и авионске и земаљске „вребајуће пројектиле“, а најзанимљивији су они мали, које посада (од једног до два војника) носи до бојног поља.

Компанија IAI из Израела створила је „Green Dragon“ („зелени змај“), који је међу најмањим крстарећим пројектиlima. Носи се у кутији дужине само 1,7 метара, а тежине 15 килограма. Спремнике са пројектилом могу носити пешадинци, а могу бити монтирани и на лакој теренској возилу 4x4 у групама од 12 до 16 пројектила. Има бојеву главу од три килограма, домет од 40 km и аутономију трајања кружења над циљем од 90 минута.

„Нагор“, следећи, нешто већи пројектил исте компаније, има аутономију лета од шест сати, а домет му је задивљујућих 1.000 километара. Лансира се из лансирног контејнера са теренског возила. По изгледу личи на мали авион са делта крилима, има бојеву главу од 23 килограма. Може се лансирати са земље или мора, а развија се и верзија за лансирање из ваздуха. Његова предност је што

Један од најмањих крстарећих пројектила "Green Dragon"

уколико не пронађе циљ, може безбедно да се спусти на земљу како би се поново користио.

Фамилија „херо“

Међутим, најинтересантнија породица „вребалућих пројектила“ или „вребалуће муниције“ долази из израелске фирме "Uvision" и назива се Hero. Израелци и Американци називају такве пројектиле још и "Switchblade", то јест „скакавац“ – спаковани су у канистере и имају савијена крила која се одмах исправљају при ракетном напуштању контејнера, попут ножа „скакавац“.

НАЈВЕЋИ HERO

Највећи у фамилији је Hero-900, који има респектабилни домет од 250 km, масу од само 97 kg и бојеву главом од 20 килограма. Аутономија лета му је прилично дугих седам часова лета над циљем. Погоњен је бензинским мотором.

Пројектил Hero-250 има домет од респектабилних 150 km

се по наредби нишанције устреми на циљ, са одступањем од свега пола метра. Његова бојева глава сасвим је довољна да елиминише оклопљена возила или бункере, са минималном колатералном штетом за разлику од авионског удара рецимо ласерски вођеном бомбом од 250 килограма.

У носу пројектила налазе се ТВ и термална камера, па се пројектил може употребљавати и ноћу и у условима смањене видљивости. Тако мали пројектили могу се испаљивати из зграда, бункера, заклона и брда, са безбедне удаљености без страха да посада буде откривена. Код Hero-30 домет је 5, 10, 20 или чак 40 km у зависности од мотора који се монтира на њега.

Већи пројектили фамилије Hero, као на пример Hero-120, имају домет од 40 km, бојеву главу тежине 12,5 kg за озбиљније нападе и аутономија лета им је 60 минута. Hero-250 има домет од респектабилних 150 km, масу од 25 kg и бојеву главу од пет килограма са аутономијом вребања над циљем од чак три сата и спада у категорију средњих пројектила, за разлику од Hero-30, 70 и 120.

Највећи у фамилији је Hero-900 који има респектабилни домет од 250 km, масу од само 97 kg и бојеву главом од 20 килограма. Аутономија лета му је прилично дугих седам часова лета над циљем. Погоњен је бензинским мотором.

Пројектили економске класе

Наведени подаци говоре нам да је „вребајућа муниција“ нека врста крстарећих пројектила економске класе, али веома ефикасних и убојитих, посебно на одређене изоловане мете у дубини непријатељске територије, као и против циљева који захтевају прецизни удар на линији фронта. То се уз овакве пројектиле може остварити уз минималну цену, без потребе подизања авијације, или излагања pilota и скупог авиона непријатељској ПВО. С друге стране, ПВО веома тешко или никако не може да обори мале „вребајуће пројектиле“ јер су њихове димензије од пола до једног метра тешко уочљиве на радарима. Чак да и неки обори, економски губитак је веома мали, а нема људских жртава. Ако „вребајућа муниција“ испуни свој циљ и елиминише metu, то је урадила за стоструко мању цену него јуришна авијација са скупим авионима и муницијом.

РАЗЛИКА

Основна разлика између крстарећих и „вребајући пројектили“ јесте у томе што крстарећи пројектили имају унапред задат одређени циљ који нападају, док они вребајући круже „лешинарски“ над бојиштем очекујући или активно/пасивно тражећи metu.

Права минијатура међу вођеним пројектилима је Hero-30

Проблем је што тих пројектила могу да се докопају и неки несавесни корисници или пак да терористичке групе њима започну терористичке нападе у урбаној средини. Али то је цена прогреса са којом се суочавамо. Надајмо се да ће то оружје служити да елиминише терористичке и друге претње пре него што оне елиминишу нас. ■

Александар КИШ

КИНЕСКИ БРАНИЛАЦ

Кинеске државне компаније створиле су своје верзије „вребајућих пројектила“ или „вребајуће муниције“. Пројектил „веиши“ WS-43 (Weishi – бранилац, стражар) има бојеву главу од 20 kg и време лета од 30 минута, а домет му је 60 километара. Лансира се са камиона или теренских возила и има млазни мотор. Неки извори тврде да има сателитски линк и команде, а користи се за нападе на добро брањене циљеве.

РИЧАРД КУПЕР, ЦЕНТАР ЗА ВАЗДУХОПЛОВНУ ФОТОГРАФИЈУ

ПРВИ АЕРО-МИТИНГ

Можда на прво читање звучи као оксиморон, али Северна, односно Демократска Народна Република, Кореја отворила је крајем септембра своја, скоро сасвим затворена врата и пред домаћом и страном публиком приказала део својих ваздухопловних снага, до тада искључиво резервисаних за строго контролисану информативну пропаганду и војне параде.

На Вонсан ваздухопловном фестивалу први пут на овакав начин приказани су ловачки авиони МиГ-29 и МиГ-21, јуришни сухој СУ-25, транспортер У-5 (кинеска копија Ан-2), хеликоптери Ми-8/17 и МД-500 севернокорејског ратног ваздухопловства, и све то уз полетања и слетања путничких туполева и илушина ваздухопловне компаније „Ер Корјо“ на редовним линијама.

Чули смо да на севернокорејским ловцима МиГ-21 лете и жене пилоти и неки су инсистирали да нам се да дозвола да их фотографишемо, што нам је и омогућено следећег дана и то чак испред њихових авиона. Сутрадан када су се појавиле, помало бојажљиво, у кожним летачким комбинезонима и са великим кацигама, сигурносна зона око авиона нестала је у тренутку. Гомила је похрлила ка њима, а те две скоро па нежне даме, пилоти ловачких авиона, држале су се за руке не знајући шта да кажу или како да реагују! Био је то невероватан приказ.

У СЕВЕРНОЈ КОРЕЈИ

ОД ВОЈНЕ БАЗЕ ДО МОДЕРНОГ АЕРОДРОМА

Ваздухопловни фестивал у Вонсану, први аеро-митинг у ДНР Кореји икада, одржан је на међународном аеродрому Калма у средишњем делу источне обале ове, по многим питањима, специфичне државе, која је од потписивања примирја у Корејском рату 1953. године у својеврсној изолацији и самоизолацији од остатка света. Корејски лидер Ким Џонг Ун наредио је 2013. да се некадашња војна база потпуно реконструише и постане модеран аеродром са кога ће саобраћати и путнички авиони, првенствено националне авиокомпаније „Ер Корјо“. Реконструкција је завршена за само две године, уз улагања која се процењују на око 200 милиона долара.

Да се свет ваздухопловства заувек променио тог викенда 24. и 25. септембра када је ДНР Кореја организовала први аеро-митинг, сведок је Ричард Купер, директор Центра за ваздухопловну фотографију (COAP – Center for Aviation Photography) из Енглеске и један од најпознатијих фотографа и новинара специјализованих за војну авијацију, који је са читао-

цима магазина „Одбрана“ поделио своје утиске из „забрањене земље“. Према његовим речима, око две стотине посетилаца са Запада који су допутовали на аеро-митинг ишчекивали су тај догађај са неком врстом страхопоштовања, а слична реакција могла се видети и на лицима око 15.000 домаћих посетилаца.

Како је све почело? Шта сте прво помислили када сте сазнали за могућност да посетите аеро-митинг у Северној Кореји?

– У овом послу сам веома дуго и тај догађај запао ми је за око чим је почело да се говори о њему. Било је неких гласина на Фејсбуку и убрзо су моји партнери из „Iap Allan Aviation Tours“, који ми иначе обезбеђују логистику за путовања, рекли да познају људе који тај догађај организују. Када сам у програму посете видео перформансе традиционалних плесова, дегустације локалних специјалитета, обиласке локација од културолошког значаја, промотивне летове у корејским авионима и фестивал пива у једном пакету, знао сам да је толико добро осмишљено да је скоро немогуће да буде нека подвала. Ипак, прва реакција била је подељена – пола мене говорило је: *Нема шансе, мора да је неки виц, а друга половина: Вау... Северна Кореја... где да се пријавим?* То ће од сада бити веома, веома другачије.

Како је изгледао Ваш први сусрет са Северном Корејом?

– У Пекингу смо се укрцали у путнички авион „Ер Корјо“. Били смо узбуђени, али не и забринути. Чим смо прешли кинеску границу сви телефони изгубили су сигнал, а није било дозвољено ни фотографисање током лета. Када се са звучника зачула мелодија војног оркестра „за дизање морала“, путовање је почело да добија севернокорејски шмек. Домаћини су показали своју отвореност већ у Пјонгјангу, када су због нас, посетилаца са Запада, отворили прозоре и терасе на аеродрому како бисмо могли да фотографисамо авионе „Ер Корја“. Тренутак када смо постали свесни да је то све истина, да се заиста дешава био је када су се на аеро-митингу зачули мотори РД-33 ловца МиГ-29 како стартују. Претходно нико није знао да ли ће и шта ће од авиона летети, као и шта ће се дешавати у следећем тренутку. Тада сам угледао први војни авион Северне Кореје како излази из сенке – и буквално и метафорично.

До сада сте били у прилици да обиђете ваздухоловне снаге многих земаља, аеро-митинге широм света, а и летели сте са многима од њих. По чему се издваја ваздухоловство ДНР Кореје?

– Волим да видим интеракцију између људи и машина, фасцинирале су ме њихове униформе, летачки комбинезони, припрема за лет, све оно што те гомиле метала чини толико ретким, тај њихов хумани елемент. Чули смо да на севернокорејским авионима МиГ-21 лете и жене пилоти и неки су инсистирали да нам се да дозвола да их фотографисамо, што нам је и омогућено следећег дана и то чак испред њихових авиона. Сутрадан када су се појавиле, помало бојажљиво, у кожним летачким комбинезонима и са великим кацигама, сигурносна зона око авиона нестала је у тренутку. Гомила је похрлила ка њима, а те две скоро па нежне даме, пилоти ловачких авиона, држале су се за руке не знајући шта да кажу или како да реагују! Био је то невероватан приказ.

НА КРИЛИМА ЕСКАДРИЛЕ СЕВЕРНЕ КОРЕЈЕ

Првог дана манифестације приказани су самостални наступи авиона МиГ-29, Су-25 и хеликоптера МД-500, као и групни лет три сухоја и два МиГ-21. Посетиоци су могли да виде и наступ четворке хеликоптера МД-500, чија је набавка (с обзиром на то да је реч о америчким хеликоптерима, а да је ДНР Кореја под санкцијама) још обавијена велом тајне, иако се догодила пре више деценија, према неким информација током осамдесетих година прошлог века. Другог дана инострани посетиоци искористили су јединствену прилику да се провозају авионима „Ер Корјо“, али и хеликоптерима Ми-8 и Ми-17 ратног ваздухопловства.

Какви су Ваши утисци о ДНР Кореји, о њиховом ваздухопловству, о људима које сте срећали? Да ли су другачији од оних са којима сте кренули на тај пут?

– Искрено, још сабирам утиске. Био је то први пут икада да је људима са Запада дозвољено да слободно шетају около и да се мешају са локалним становништвом. Два дана пред долазак нисмо ни знали да ће бити и локалне публике, мислили смо да је то презентација само за нашу групу 200 иностраних гостију. Бити међу 15.000 људи из скоро па друге цивилизације у најмању руку је необично. Да сам имао две главе и био зелене боје вероватно ме не би гледали ништа другачије, јер колико је то било ново за мене, било је и за њих. Севернокорејски медији и пропаганда јасно праве слику како је Запад „лош момак“. Можете купити постере на коме су нацртани севернокорејски војници како нападају америчке или са пројектилама који падају на Њујорк. Да ли би требало да ме мрзе, нарочито америчке фотографе који су путовали са мном? Ипак, невероватно, ја сам био тај који се осећао нелагодно јер сам сматрао да они мисле лоше о мени! А опет, шта нама наши медији кажу да треба да мислимо. Немојте погрешно да ме разумете. Северна Кореја је веома сложено друштво у веома сложеном геополитичком окружењу. И даље се преиспитујем, ‘мотам филм’ шта сам видео и какво је у ствари то било искуство. Ипак, са нестрпљењем очекујем наредну годину у којој СОАР планира још једну посету овом, надасве, узбудљивом догађају. ■

Игор САЛИНГЕР

Фотографије Ричард КУПЕР (Richard Cooper)/Center For Aviation Photography

У КОМ ПРАВЦУ ЋЕ ИЋИ ТРАМПОВА
СПОЉНА ПОЛИТИКА

БОРБА ЗА ПОЛ ПОЗИЦИЈУ

ПИШЕ: Милош СТРУГАР

У целом свету са великом пажњом прате се номинације за кључна места у будућој администрацији САД и изјаве новоизабраног председника Трампа и његових сарадника. Покушавајући да одгонетну у ком ће се правцу кретати спољна политика нове администрације, већина земаља света у међувремену одлаже доношење стратешких одлука. Највише неизвесности и стрепње постоји код традиционалних америчких савезника, који се питају да ли ће Трамп направити потпуни заокрет у спољној политици, одрећи се неких традиционалних савезника, смањити присуство и утицај у регионима где су САД до сада доминирале, те преуредити свет у договору са Русијом и Кином на принципу односа снага и сфера утицаја. У исто време сви убрзано раде на јачању своје позиције у областима и регионима од посебног интереса. То је видљиво на примеру Сирије, где су се борбе на свим фронтovima интензивирале са јасним циљем да се заузме што више територије и ојача будућа преговарачка позиција.

ЛИБЕРАЛНИ НАЦИОНАЛИЗАМ

Није чудо што Трамп не жури са формирањем свог спољнополитичког тима и дефинисањем спољне политике. Свет се налази на прекретници, а пред новим председником Сједињених Америчких Држава су огромни изазови, почев од изузетно лоших односа са Русијом и Кином, дубоке кризе у Европској унији, до многих регионалних ратова, хаоса на Блиском истоку, опасности међународног тероризма и јачања улоге недржавних актера у међународним односима.

Само неколико дана након избора Трамп је поставио Стива Бенона, контроверзног бизнисмена из света медија, на место главног стратега и председничког саветника. Бенонина схватања и погледи на свет имаће, несумњиво, изу-

Само неколико дана након избора новоизабрани председник поставио је Стива Бенона, контроверзног бизнисмена из света медија, на место главног стратега и председничког саветника. Бенонина схватања и погледи на свет имаће, несумњиво, изузетан значај и утицај на спољну политику будуће администрације.

зетан значај и утицај на спољну политику будуће администрације. Он је пре две године одржао предавање у Ватикану у коме је изложио дугорочну визију америчке политике и улоге у свету. Концептуално, та визија врло је блиска тзв. „либералном национализму“.

Средином 19. века италијански мислилац и активиста Ђузепе Мазини поставио је темеље концепта либералног национализма, чија је суштина став да демократске националне државе представљају оптимални облик владавине и да се њиховом међусобном сарадњом може постићи међународни мир и безбедност. Национална држава схвата се као политички јединствен и културно хомоген ентитет, који не мора да буде и етнички хомоген. Тај концепт заснива се на принципима националног суверенитета и самоопредељења, националног идентитета, моралних вредности и колективизма, а одбацује индивидуализам, утилитаризам и страну доминацију попут колонијалних система и мултинационалних империја. Важан елемент либералног национализма је придавање суштинског значаја вери и односу са богом, те је Мазинијев мото био „Dio e Popolo“ или „Бог и Народ“. Други важан елемент је фокус на конкретну акцију и широку мобилизацију народних маса. Сва начела из Мазинијевог концепта јасно су видљива у Беноновом размишљању. У својој критици Мазинијеве теорије, Карл Маркс, његов савременик и велики идеолошки супарник, истицао је да су то у ствари рециклиране старе идеје о републици у којој доминира средња класа.

Сједињене Државе, а посебно председник Вилсон, биле су највећи поборник либералног национализма, који је истовремено афирмисао политику изолационизма и идеју о „изузетности“, што су била два основна постулата америчке политике тога доба. Под америчким утицајем тај концепт био је утемељен у Лигу народа и Уједињене нације. Тај концепт доминирао је у америчкој политици све до краја Другог свет-

ског рата, када су САД постале светска сила и глобални хегемон и први пут су биле у стању да помире идеју своје тзв. изузетности са идејом глобализма. Тада су напустиле либерални национализам и прихватиле политику либералног интервенционизма, која представља окосницу њихове спољне политике, посебно у последњих 25 година.

Из Бенонове презентације у Ватикану сасвим довољно се назире суштински облик кохерентне визије и концепта, иако не и сви детаљи. Нису, међутим, декларисани ни крајњи циљеви. Јасно је да Бенон и његови истомисленици нису оријентисани само на акутна питања и победу на следећим изборима, већ на дугорочне и корените историјске промене у Америци и у свету.

Бенон сматра да је апсолутни приоритет у овом моменту борба против „муслиманског фашизма“. Из његовог предавања не може се јасно закључити да ли он сматра да су само Даеш (ИСИЛ) и Ал Каида представници „муслиманског фашизма“ или се то односи и на неке друге фракције ислама. Било би посебно интересантно добити увид у то како категоризује Муслиманску браћу, због потенцијално значајних последица његовог става на амерички однос према многим земљама, укључујући и Турску.

Што се тиче односа са Русијом, Бенон је истакао да постоје одређене додирне тачке, као што су инсистирање на традиционализму, национализму и националном суверенитету, али и неки тренутни заједнички интереси, као што је борба против Даеш. Међутим, из његовог излагања очигледан је дубоки анимозитет према Русији који се тиче кључних питања попут религије и идеологије. Бенонов религијски назор из позиције тзв. јудео-хришћанског запада суштински не прихвата православље, као што не прихвата ни сам јудаизам. Он такође сматра да Русија има империјалистичке амбиције, док његов опис Кине као „варварске империје са Далеког истока“ довољно говори. На идеолошком плану Бенон види Русију и Кину као представнике капитализма у коме доминирају блиске везе између бизниса и државе и у коме држава превише контролише и интервенише на свим економским и финансијским нивоима, а првенствено у интересу крупног капитала. Основни идејни циљ покрета чији је представник он управо је уништење таквог вида капитализма.

То, међутим, не значи да Бенон заговара конфронтацију са Русијом и Кином, бар не у блиској будућности. Он има веома прагматичан приступ и тактику и каже да је сада приоритет да се направи најшира међународна коалиција и поразе Даеш и „муслимански фашизам“, а тек након тога треба се позабавити Русијом и Кином.

Из тога се може закључити да ће приоритет америчке политике у кратком року бити борба против исламског екстремизма, а да су односи са Кином првенствено, али и са Русијом, дугорочна стратешка питања која ће дефинисати нови међународни поредак и однос снага у свету.

СЛУТЊЕ ЗБИГЊЕВА БЖЕЖИНСКОГ

Евроазијска интеграција сада представља највећу претњу једнополарном свету и хегемонији Сједињених Америчких Држава. Још у својој књизи „Велика шаховска табла“ из 1997. године Збигњев Бжежински је упозоравао да највећи изазов за статус САД као једине велике силе може доћи из Евроазије. „Сила која буде доминирала Евроазијом контро-

лисаће два од три најразвијенија и економски најпродуктивнија региона света. Само поглед на мапу света показује да би контрола над Евроазијом аутоматски укључила и афрички континент и оставила западну хемисферу и Океанију као геополитичку периферију у односу на светски централни континент. Скоро 75% светског становништва живи у Евроазији и највећа количина светског материјалног богатства налази се тамо како у разним пројектима тако и испод земље. Евроазија располаже са око три четвртине познатих извора енергије у свету.“

У овом контексту треба сагледати тренутну политику САД према Кини и Русији и посебно негативан однос према кинеском пројекту „Један пут, један појас“, који је боље познат као „Нови пут свиле“. Основна идеја тог пројекта је да се Кина и Европа повежу и да се интегришу сви региони који се налазе између њих ради развоја трговине. Важно место у њему имају Русија, Иран и Турска због свог географског положаја, великог националног тржишта, али и природних ресурса и залиха енергената (Русија и Иран).

Завршетак пројекта предвиђен је до 2025, а „Нови пут свиле“ чиниће разгранате мреже брзих железничких пруга, нафтовода, гасовода и фибер-оптичких каблова, те многи инфраструктурни пројекти. Паралелно, али спорије, развијаће се и „поморски пут свиле“, који се састоји од мреже великих лука од Кине до Европе. То би практично значило стварање огромног интегрисаног евроазијског економског простора, коме би природно гравитирали Блиски исток и Африка. Реализација овог пројекта на неки начин је паралелни план, с циљем одупирања Кине, Русије и Ирана америчкој и западној хегемонији, а њиме се отварају и нове могућности за цео трећи свет или такозвани глобални југ. Уколико би се реализовао у предвиђеном року, као што је предвидео Бжежински, донео би радикалне промене у међународним односима, у односу снага и целокупном светском поретку.

Политика САД била је до сада усмерена искључиво на конфронтацију с циљем спречавања евроазијске интеграције, а манифестовала се војним и другим притисцима, надметањем трке у наоружању, економским санкцијама и информативним ратом. У америчкој националној стратегији безбедности која је тренутно на снази, као највеће претње интересима и безбедности САД наводе се управо Русија, Кина и Иран.

У овом тренутку кључно питање је да ли ће Трамп наставити са таквом политиком или ће променити курс. У америчким привредним и финансијским, па чак и у неким војним и медијским центрима моћи, који пресудно утичу на стратешке одлуке, већ постоји велика забринутост да досадашња америчка политика може довести до истовременог сукоба на два фронта, са Русијом и са Кином, што се све гласније сматра погрешним путем. У исто време, многе америчке компаније показују све веће интересовање да се што раније укључе у пројекат евроазијске интеграције кроз „Нови пут свиле“.

Трамп је првенствено искусан бизнисмен, а приоритет његовог политичког програма је ревитализација и оснажење америчке привреде, и скоро је извесно да ће препознати већу корист за Америку у развијању сарадње и избећи даље конфронтације у Евроазији. ■

Аутор је бивши високи службеник Уједињених нација

НА БРОДУ

„СРБИЈА”

Морнар остаје морнар читав живот, било где да се нађе. Чим су сазнали да се у Медовском заливу налазе два потопљена брода са брашном, хлебом и сланином, одмах су наши бродарци почели да ваде храну из њих да нахране избеглице. Са потопљених бродова искрцавали су храну, а на друге укрцавали болеснике, жене и децу који су преживели албанску голготу.

Бродарци су сами себе назвали бродарском командом, осећајући потребу за њеним постојањем, по је командант пристаништа и предложио Врховној команди да се формира таква команда. Актом број 58.453 од 15. децембра 1915, Врховна команда одлучила је да потпуковник Милан Ј. Радојевић формира Бродарску команду и поставила га за њеног команданта.

Бродарци су и дан и ноћ утоваривали рањене и болесне војнике, избеглице и ратни материјал за Крф. Сви су одлазили морем, а бродарци су остајали. Укрцали су се на последњи брод који је одлазио. Оставили су своје чамце у албанској луци и преко Бриндизија стигли на острво Видо. По острву су се кретали живи костури – болесни српски војници. Француска шалупа ретко одржава везу са Крфом. Бродарци, вични чамцима, брзо су се снашли и са грчким чамцима пребацили су се на Крф. Увек спремни на акцију, од Грка су закупили један чамац са веслима и њиме успоставили везу са острвом Видо.

Српска војска повлачила се под борбом на узастопним положајима и честим противнападима наносећи непријатељу знатне губитке. Са војском су се повлачили и припадници српске речне ратне флотиле. На Јадранско море стигли су гладни, боси и голи. Албански камењар подерао им је обућу, одећу претворио у рите. Стигли су на море о коме су сањали. Храбри српски бродарци, добровољци стигли су са Саве на широко Јадранско море, чији крај не виде.

Били су то почеци Бродарске команде. Чланови Врховне команде знали су шта је прошла Команда Аде Циганлије и многи од њих били су уверени да се искуство бродараца може искористити и на Крфу. Инжењери Ђорђе Златковић и Миливоје Павловић настојали су код Краљевске Владе, а начелник Саобраћајног одељења Милутин Недић, класни друг Милана Ј. Радојевића, код Врховне команде да се формира Бродарска команда и да јој се купи један брод. И Краљевска Влада и Врховна команда усвојиле су предлоге.

Испробано је много малих бродова. Одређена је и стручна комисија, која је изабрала бродић „Авго – Зора”. То је раније била грчка торпиљарка „Пахсо”, чији је депласман био 69,50 тона, дужина 23,10 и ширина четири метра. Развијао је брзину од 16 чворова. Брод је био наоружан са два митраљеза. До куповине је саобраћао на линији Крф – Санти Каранти. Плаћен је 45.000 драхми, а на опрему је потрошено још 5.000 драхми. Начелник Саобраћајног одељења дао му је име „Србија”. О том догађају Иво Шишевић пише:

„Нико није био сретнији од наших бродараца, који је примише, поседоше и пустише у саобраћај нови брод. На задњем крају торпиљерке немирно је лепршала српска народна тробојна застава. Застава је била мало већих размера, те је њен доњи крај пркосно додиривао плаво крфско море. Морали смо лађу крстити и вјенчати за море, како је то по поморским обичајима, назвали смо је ‘Србија’, јер је то била једнодушна жеља. Хтјели смо да нас потсјећа весела, пркосна и снажна на оно што нам је најмилије, на изгубљену Отаџбину, на мајку Србију. Крупним ћирилским словима беше написано с једне и друге стране СРБИЈА. Већ сама појава тога брода, са српском заставом на крми, изазвала је и дипломатски инцидент. Италијански посланик замјерио је што брод плови под српском заставом, која није призната као поморска и што је у Италији узбуђена штампа појавом српског торпиљара у поморским водама блиским самој Италији.”

Брод је примљен 7. марта 1916. године. Француска команда пристаништа није га радо прихватила и није дала своје људство за помоћ на броду. Сматрали су да тај брод није оспособљен за обалну службу. Дали су само једног подофицира и једног мотористу.

„Послуга на броду састављена је од наших капетана и лађара, са Дунава и Саве, који су избегли на Крф са нашом војском преко Албаније, а доцније, дошао је добровољно и приличан број наших Бокељаца и Далматинаца из Египта, Француске, Енглеске, Италије и других земаља. Међу њима било је капетана помораца дуге пловидбе, машиниста и обичних морнара, те је брод добио прописну посаду од 28 људи, као и остали персонал за радионицу”, пише Ж. Ј. Кеџић. Број чланова посаде касније се мењао.

Брод је саобраћао на редовним линијама између Крфа и Говина на северу и Ахилеона, Бенице и Мориатике на југу. Увек је био тако крцан „да ни игла не би пала”, како пише његов командант Милан Ј. Радојевић, „на кров брода”. Превозили су се генерали, виши официри, али и здрави и боле-

сни редови. Сва места на броду била су свима приступачна, без обзира на чин и положај. „Србија” под српском заставом била је понос српских војника, пружала им је неку топлину у туђини.

На броду се често чула најпопуларнија песма са Крфа, а касније и Солуна – „Тамо далеко”. Певали су је и српски и савезнички војници и свако је додавао нешто своје.

На фронту

Када су српске трупе напустиле Крф, после реорганизације која је завршена 26. априла 1916, на пут се спремали и Бродарска команда са посадом „Србије”.

Одласком српских трупа било је све мање потребе за превожњем. Позадинске установе које су остале на Крфу желеле су да брод и даље остане на острву, али је Врховна команда сматрала да Бродарска команда треба да буде са осталим српским јединицама.

Потпуковник Милан Ј. Радојевић прибавио је и бродске документе, те формирао посаду, а део оставио капетану Мостарчићу да их касније пребаци у Солун.

Командант посаде био је пешадијски потпуковник Милан Ј. Радојевић, ађутант пешадијски поручник Бранко Мишић, помоћник команданта бродски капетан Милан Петровић, лекар Милутин Гачић, машински инжењер Милоје Здравковић, мотористи Милан Павловић и Лазар Максимовић, кормилари Коста Мирчетић и Петар Јовановић, ложачи Глиша Стефановић, Јован Ивковић и Јован Копчалић, редар Момчило Дамјановић, „матрози” Илија Ташић, Александар Беговић, Миодраг Манић, Јован Ристић и Александар Луковић. У посади се налазио и поменути Француз Пупон. Храбри командант са Аде Циганлије био је храбар и на Јонском мору, где је са својом посадом за кратко време стекао одређена искуства, али и поверење у своје људе. Истина, та искуства стечена су у превожњима око острва Крфа, а сада се требало отиснути на тако да-

лек пут са бродом у који верује само он и његова посада – било је то довољно за подвиг.

Брод је био спреман за пут до Солуна, најдужи који је прошао. Савезници нису имали поверења у брод, али српски војници су веровали у своју „Србију”. Посада бродарца, са пешадијским официром на челу, већ искусним поморцем, кренула је на следећу етапу на свом повратку у Отаџбину.

И коначно, 12. маја 1916. године стигло је одобрење да „Србија” може да крене на пут.

Брод је испловио у 13.00 часова. Потпуковник Милан Ј. Радојевић тај моменат описује: „Тачно у 13 часова полазимо. Пролазимо поред крстарице ‘Валдек Русо’. Официри са брода машу нам и желе срећан пут. Са обале заостали Срби машу нам марамима. Ми смо горди што идемо пре њих, као да смо пошли својим кућама, а не на нову етапу чамовања. Ложачи пуним лопатама нагрћу угаљ у ложиште. Импонира нам густ црни дим као да смо и ми на неком ратном броду. Брод јури пуном паром”.

Са обале, поред српских војника, машу и крфске мајке дајући им свој благослов, али и с тугом младе Крфљанке чија су срца освојили српски војници.

Пролазак поред острва Итака, родног места Одисеја, посетио је српске Одисеје на Хомера и његово време, на време митова и легенди. Уместо античких чудовишта вребале су немачке подморнице и мине.

После проласка кроз теснац Рион и Антирион према Невпакосу посада је била уморна и брод се насуквао на плићак, али штете није било.

Тачно у подне 13. маја стигли су пред Коринтски канал. Српска застава пловила је кроз канал који повезује Јонско и Егејско море, а грчки војници узвикивали су са обале: „Зито Србо”. За бродарце то и није била нека атракција, само их је та пловидба подсетила на пловидбу кроз Ђердап

због околних стена, као да плове кроз Мали и Велики Казан и виде Мали и Велики Штрбац изнад њих. Они су научили да плове кроз вртлоге Ђердапа. На њиховим лицима огледала се сета.

„Србија” у Егејском мору

У пирејском пристаништу, у француском конзулату упозорили су их да се без заштите ратних бродова не путује Егејским морем, јер има „сумарена” и мина. Француски адмирал није веровао да ће „Србија” стићи ни догде. Од српског почасног конзула у Пиреју добили су српску тробојку са великим државним грбом у средини.

У 10.00 часова 15. маја пут је настављен. Море је било узбуркано. Мали брод се љуљао као орахова љуска. Приче о сумаренима не престају. Код моста између Еубеје и копна, у месту Халкису на брод долази француски конзул Гал. Сва упозорења о немогућности даље пловидбе због тренутног правца морске струје и подсећања на страдање бродова у таквим условима била су безуспешна – „Србија” је наставила даље.

„Пред поноћ поче море да бесни. Сасвим изненада почеше да се ваљају све већи таласи. Са запада севале су муње. Мала ‘Србија’ изгледала је као орахова љуска. Брод се њихао у свима правцима, како су га таласи бацали. Изгледало је као да бели врхови побеснелих таласа додирују врх катарке. Метр Пупон чинио се да спава на крову брода”, пише Милан Ј. Радојевић, „Изнад валова у даљини црнели су се брегови као авети, који се спремају да нас прогутују. Бљесак муња засењивао нам очи”.

Крмар Коста водио је сигурно брод, а на питање потпуковника Радојевића одговорио је: „Не брините, господине потпуковниче, ово није страшније од кошаве у Ђердапу”.

СРБИН И ГРКИЊА

У тренуцима одмора, српски морнари нису избегавали кафане. „Увече, око седам часова, седели смо у башти кафане ‘Београд’ баш поред саме морске обале, вечерали и пили у весељу. Башта пуна света, а свирала је и нека циганска капела. У близини нашега стола неко грчко друштво с лепом, млечном и као уписаном Гркињом. Гркиња је, седећи позади нашег стола, правила покретима и погледом немирних очију, неку игру уметничког кокетирања. Све што је било у њеној близини, уздисало је и чезнуло за њом. Само они што су седели поред ње, изгледали су као да седе поред неке бабе, у хладној соби, а не поред женског створа тако младог и лепог, поред кога све расте и све буја. Велике црне очи биле су у складу са живим цртама њеног лица, и урођеном грацијом погледала је дискретно на наш сто. Лице је често додиривала прстима њених облик руку.

Музика је по нашој жељи свирала и певала ‘Да су мени очи твоје’. Та песма се често понављала и за свако понављање музичари су добијали по неколико стотина драхми.

‘Ако ме ова Гркиња још једном страсно погледа, ја ћу све што је на столу побацати у море!’. Она, после тога погледа дуго и дубоко мене и ја све флаше баких у море”.

Келнери су донели нове чаше, добили бакшиш, а Ци-

гани још јаче засвираше песму „Да су мени очи твоје”, уз нови бакшиш. На нов „изазов” Гркиње, Ђера баца читав сто у море, келнери доносе нови сто, Цигани појачавају музику, читава башта посматра „русвај”. У заносу он сада изјављује да ће скочити у море, ако га Гркиња још једном погледа.

„Гркиња поче да уздише гледајући и извињавајући... Ја устадох са столице и скочих у море. Пре него што сам скочио, видео сам у близини један чамац са рибаром. Рачунао сам да ћу допливати до њега. Али рибар поче намерно да весла и бежи од мене”.

Нашег љубавника спасили су француски морнари који су на позив српских официра дојурили моторним чамцем. Кад су сазнали да је Србин скочио у море због лепих очију, купили су читаво Ђерино друштво на свој торпиљар и наставили весеље уз француска вина. А лепа Гркиња, кад је видела последице свог кокетирања, вриснула је и пала у невест, док је њено друштво мирно посматрало ову морску „параду”.

„Кад је свануло, људи су дошли себи. Команда у Солуну већ је обавештена, узела ме је на саслушање. Пала је казна и одмах на фронт”.

(Из књиге „Велики дани Србије 1914–1918”)

Француз Пупон држао се за ограду од страха, а крмар Коста остао је хладан. Усидрили су се пред непознатом обалом. Случајно су се зауставили пре оштрих стена, којих није било на поморској карти коју су имали.

Ујутро се све смирило, море је било глатко. Дижу сидро и крећу између рта Книмас и каменитог острвца Лисица, а од рта Ставрос курс води на север.

И поред сталних упозорења у Валосу да „мине плове са Дарданела право на излаз Валоског залива, да сумарени ишчекују сваки брод, па потапају чак и рибарске барке“, брод 17. маја у 15.00 часова испловљава даље.

Срећа прати храбре, па се и одисеја „Србије“ завршила срећно. Посада је била на прагу Отаџбине. Веровали су да је брод био под заштитом заштитника свих морнара, Светог Николе, па је онда лако објаснити стихове које је српска војска певала у Солуну: „Сви моле Светог Николу, његову силу на мору“.

Лако је објаснити и познату поморску узречицу: „Ко не зна да се моли Богу нека пође на море“.

Заклетва прве српске морнарице

Одмах по доласку у Солун „Србија“ је почела да превози људство и материјал на линији Солун–Микра. Од набавке на Крфу па до новембра 1916. године превезла је 33.062 војника и официра и 759.965 килограма разне робе. Био је то подвиг с обзиром на то да је брод био стар 35 година и са дотрајалим котлом. Брод је поправљен и ремонтован на енглеском доку.

Команда брода била је војничка. Врховна команда наредила је да посада положи заклетву. Била је то прва заклетва коју су положили српски морнари. На дан заклетве код посаде је завладало „неко необично, огромно и свето осећање“, пише Ж. Ј. Кезић у „Војничком гласнику“ 1927. године, „како код морнара тако и код старешина. Сваки је једва чекао да дође на заклетву, а нарочито стари морнари, који су били дуги низ година на мору, али увек под туђим заставама, а нису ни слутили да ће дочекати да путују у свом животу под својом заставом“.

У новим морнарским униформама, купљеним на енглеској крстарици „Сен Жорж“, морнари су се нервозни шеткали из жеље да оставе што бољи утисак када улицама Солуна крену на заклетву. Желели су да буду пример осталим морнарима на бродовима у Солунском заливу. Касарна је била окићена цвећем, на капији се вијорила велика српска застава, а грађани Солуна и савезнички војници окупали су се да виде свечаност полагања заклетве морнарице која се заклиње у туђој земљи, која нема ниједног метра слободне своје земље, ниједног метра слободне своје обале. Али то је војска народа који никада није признао туђу власт, који има своју државу и који је пре десет векова имао своје море и своју морнарицу.

„Србија“ је била свеже офарбана, име брода истакнуто је јасним живим бојама, а на јарболу се вијорила државна застава са савезничким заставама. На прамцу и крми била је такође застава Отаџбине. Заставе су везле српске девојке.

„Гледајући ово“, пише Ж. Ј. Кезић, „наша срца су силно куцала од радости, јер нам се чини, да је ова заклетва претеча будућих великих заклетви наше моћне морнарице,

на нашем будућем лепом и слободном Јадрану, и чини нам се, да су они силни и многобројни бродови, укотвљени у Солунском заливу, већ наши бродови на Јадранском мору и да су они морнари, који се спремају да положи заклетву, сишли са оних бродова у Солунском заливу“.

Музика Краљеве гарде, одевена у нова гардијска одећа, свирала је српску народну музику, а у колу су били српски војници, Енглези, Французи и Сенегалци. Црнци су први пут играли коло из поробљене Србије.

Бродарска команда и посада брода „Србија“ у Говину 1916.

Командир 1. саобраћајне чете водио је морнаре улицама Солуна, са музиком на челу, а иза свих кретала се огромна маса радозналост народа. „Наши морнари“, по речима Ж. Ј. Кезића, „иако у туђини и без своје Отаџбине били су више него поносни, јер они иду на свечану реч, иду на заклетву Краљу и Отаџбини“.

Било је то 18. маја 1916. године.

По завршеној заклетви морнари су се вратили у своју касарну. Настало је весеље. Свечаности су присуствовали представници свих савезничких армија и сви су пожелели да у будућности виде наше бродове, под нашом заставом.

„Када су наши морнари“, пише Ж. Ј. Кезић, „положили заклетву на верност Краљу и Отаџбини, осећали су се сасвим други војници, лађа ‘Србија’ им је била и изгледала лепша и милија, него до тога часа, јер они су сада заклетви војници. Чували су свој брод као мало воде на длану, а одакле су сви ишли сваки је по нешто носио за њу. Неки конопцац, неки четку, неки саргију, да се опере, неки кутију фарбе, да је зафарба, на месту где се фарба ољушти, тако да никада њихова лађа ‘на мору’ не сме изостати иза лађа других великих држава. Застава њихова морала је увек бити чиста и испеглана па макар каква киша и олуја владала на мору. Једном речју чували су свој брод као мајка своје дете, а када путују за Микру или обратно за ‘Бејаз кулу’ увек су сви на палуби, те их увек савезнички морнари гледали како терају свој брод смело и куражно иако је стар, преко највећих бура и непогода, па и чист као злато, под заставом њихове будуће државе, која ће такође имати своје море и своје бродове, као и остали сретни народи“.

Српски војници, посебно морнари с брода „Србија“, живели су свој живот и на копну, веселили се по кафанама и чинили оно што чине и остали морнари у лукама. Град и његова лука живели су свој живот. ■

(Насиџавак у следећем броју)

УНИВЕРЗИТЕТ ОДБРАНЕ У БЕОГРАДУ
МЕДИЦИНСКИ ФАКУЛТЕТ
ВОЈНОМЕДИЦИНСКЕ АКАДЕМИЈЕ

РАСПИСУЈЕ

ЈАВНИ КОНКУРС

за избор у звање сарадника и наставника страног језика

Расписује се конкурс за избор у звање сарадника:

1. једног сарадника за ужу научну област интерна медицина подобласт нефрологија у звање асистента;
2. једног сарадника за ужу научну област хирургија подобласт кардиохирургија у звање асистента;
3. једног сарадника за ужу научну област медицинска хемија у звање асистента;
4. једног сарадника за ужу научну област судска медицина у звање сарадника у настави;
5. једног сарадника за ужу научну област хигијена са медицинском екологијом у звање сарадника у настави;
6. једног сарадника за ужу научну област психијатрија у звање сарадника у настави.

Расписује се конкурс за избор у звање једног наставника страног језика за ужу научну област страни језици у медицини за предмет енглески језик.

ОПШТИ УСЛОВИ КОНКУРСА

– да је кандидат професионални припадник Војске Србије.

ПОСЕБНИ УСЛОВИ КОНКУРСА

За избор у звање асистента:

- 1) да је кандидат завршио одговарајућу здравствену специјализацију (на клиничком предмету или на претклиничком предмету за који постоји здравствена специјализација);
- 2) да је кандидат уписао докторске академске студије или му је као магистру наука одобрена тема за израду докторске дисертације;
- 3) да је кандидат студије завршио са просечном оценом најмање осам (8);
- 4) да кандидат има најмање један рад in extenso, као први аутор у часопису са рецензијом

За избор у звање сарадника у настави:

– кандидат мора да буде студент специјалистичких академских студија или докторских студија и да је завршио студије са оценом најмање осам (8).

За избор у звање наставника страног језика:

– кандидат мора да има завршене студије првог степена филолошког факултета – група за енглески језик.

ДОКУМЕНТАЦИЈА КОЈА СЕ ПОДНОСИ УЗ ПРИЈАВУ НА КОНКУРС

Уз пријаву на конкурс кандидати треба да приложе:

1. биографске податке и доказе о испуњености услова конкурса;
2. библиографију објављених научних и стручних радова са копијама примерака научних радова и других публикација.

НАЧИН КОНКУРИСАЊА

Пријаве на конкурс за избор у звање сарадника/наставника страног језика подносе се на адресу **Војномедицинске академије – Црнотравска 17, Београд** (преко шалтера деловодства), са назнаком „конкурс за избор у звање сарадника/наставника страног језика“. У пријави обавезно навести адресу и телефон, ужу научну област и звање за коју се пријава подноси.

Непотпуне и неблаговремено поднете пријаве неће бити разматране.

Конкурсна документација неће се враћати кандидату.

Конкурс је отворен 30 дана рачунајући од првог наредног дана од дана објављивања. ■

Медија Центар „Одбрана“

Браће Југовића 19, 11000 Београд
Тел: 011/3201-079, Факс: 011/3241-258

Маркетинг: 011/3201-765
marketing@odbrana.mod.gov.rs

Претплата: 011/3201-995
pretplata@odbrana.mod.gov.rs

Продаја: 011/3241-254
komercijala@odbrana.mod.gov.rs

www.odbrana.mod.gov.rs

e-mail: medijacentar@mod.gov.rs

ЈАВНИ КОНКУРС

за избор у звање наставника у образовно-научном пољу медицинских наука:

1. једног наставника за ужу научну област епидемиологија у звање редовног професора;
2. једног наставника за ужу научну област хигијена са медицинском екологијом у звање редовног професора;
3. једног наставника за ужу научну област дерматовенерологија у звање редовног професора;
4. једног наставника за ужу научну област физиологија у звање редовног професора;
5. једног наставника за ужу научну област интерна медицина подобласт реуматологија у звање редовног професора;
6. једног наставника за ужу научну област епидемиологија у звање ванредног професора;
7. једног наставника за ужу научну област хирургија подобласт општа хирургија у звање ванредног професора;
8. једног наставника за ужу научну област интерна медицина подобласт ендокринологија у звање ванредног професора;
9. једног наставника за ужу научну област офталмологија у звање доцента;
10. два наставника за ужу научну област интерна медицина подобласт пулмологија у звање доцента.

за поновни избор у звање наставника у образовно-научном пољу медицинских наука:

1. једног наставника за ужу научну област интерна медицина подобласт гастроентерологија у звање ванредног професора;
2. једног наставника за ужу научну област интерна медицина подобласт реуматологија у звање ванредног професора.

ОПШТИ УСЛОВИ КОНКУРСА

1. да кандидат поседује научни степен доктора наука из области за коју се бира;
2. да кандидат није правоснажно осуђиван за кривично дело против полне слободе, фалсификовања јавне исправе коју издаје високошколска установа или примања мита у обављању послова у високошколској установи;
3. да је кандидат професионално војно лице/војни службеник;

ПОСЕБНИ УСЛОВИ КОНКУРСА

1. да испуњава услове за избор/поновни избор у звање доцента/ванредног професора/редовног професора из члана 16. и члана 17. Правилника о стицању звања наставника на Универзитету одбране („Службени војни лист” број 21/16);
2. кандидати за избор у звање доцента приступно предавање одржаће 26. 1. 2017. на седници Наставно-научног већа. Приступно предавање траје најдуже 20 минута, као прва тачка дневног реда. Тему бира кандидат, с тим да она мора да буде из уже научне области за коју конкурише за избор у звање доцента.

ДОКУМЕНТАЦИЈА КОЈА СЕ ПОДНОСИ УЗ ПРИЈАВУ НА КОНКУРС

Уз пријаву на конкурс кандидати прилажу:

1. документацију према Упутству за припрему конкурсне документације и израду извештаја за избор у звање наставника (Одлука Сената број 7/56 од 20. октобра 2016. године), које је објављено на интернет страници Универзитета (Медицинског факултета ВМА);
2. попуњен одговарајући Образац Извештаја комисије о пријављеним кандидатима за избор у звање наставника;
3. уверење надлежног органа МУП о непостојању правоснажне пресуде за кривично дело против полне слободе, фалсификовања јавне исправе коју издаје високошколска установа или примања мита у обављању послова у високошколској установи.

НАЧИН КОНКУРИСАЊА

Пријаве на конкурс за избор у звање наставника подносе се на адресу **Војномедицинске академије Црнотравска 17, Београд** (преко шалтера деловодства) са назнаком **„конкурс за избор/поновни избор у звање наставника”**.

У пријави обавезно навести адресу и телефон, ужу научну област и звање за које се пријава подноси.

Непотпуне и неблаговремено поднете пријаве неће бити разматране.

Конкурсна документација неће се враћати кандидату.

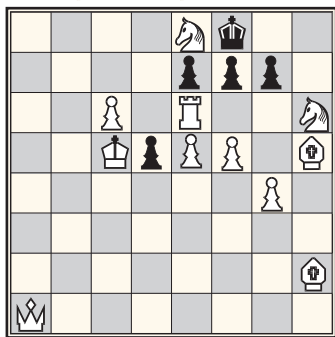
Конкурс је отворен 30 дана, рачунајући од првог наредног дана од дана објављивања. ■

ИЗАБРАНИ ПРОБЛЕМИ ДВОПОТЕЗИ МИОДРАГА РАДОМИРОВИЋА

Наш истакнути проблемиста и проблемски судија објавио је више интересантних проблема а ми издавајемо два двопотезна проблема у којима бели најпре игра анпасан а у другом проблему жртвује своју најјачу фигуру. Код првог проблема треба уочити који је последњи потез црног како би се видело да је могућ анпасан. Решења дајемо у наредном броју.

**Проблем број 1. – Мат у 2 потеза
„Јединство“ – 1977.
– Миодраг Радомировић**

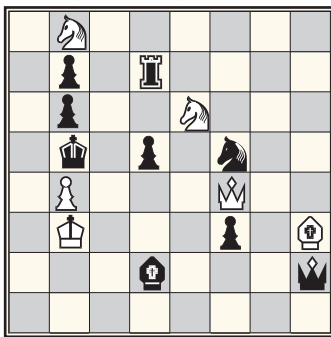

Позиција на дијаграму:

Бели: Кс5, Да1, Те6, Лh2, Лh5, Се8, Шh6, пешаци: с6, е5, f5, g4, (11 фигура)

Црни: Кf8, пешаци: d5, e7, f7, g7 (5 фигура)

**Проблем број 2. – Мат у 2 потеза
„Политика“ – 2015.
– Миодраг Радомировић**

Позиција на дијаграму:

Бели: Кb3, Дf4, Лh3, Сb8, Се6, пешак b4 (6 фигура)

Црни: Кb5, Dh2, Td7, Ld2, Sf5, пешаци: b6, b7, d5, f3 (9 фигура)

Припремио Владимир ШАРИЋ

У колонама и редовима, водоравно и усправно, у празна поља упишите једноцифрене бројеве од 1 до 9 који недостају. Сваки број има своје место, не сме да се понови исти број ни у усправној колони ни у водоравном реду, нити у квадрату 3x3.

У	7																
О		2			8												
К	1		3		4	9	5	7									
О	9				8	5											
Д	6				5												8
А			5	2													3
У	5	7	4	8	6												2
С					7												6
																	1

Решење коњићевих скокова: Ако правда не помогне, кривда неће помоћи; Историја није ништа друго до слика злочина и несреће.

УКРШТЕНЕ РЕЧИ

Припремио Жарко ЋОКИЋ

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
17								18							19	
20									21							22
23			24							25						
26					27						28					
29							30						31			
32								33							34	
35		36								37						
38				39							40					
41						42						43				
44							45							46		
47								48								
49			50							51						

РЕШЕЊЕ ИЗ ПРОШЛОГ БРОЈА ВОДОРАВНО: рогљасто, аномалон, ВОА, а, екстеран, лекаполи, м, кап, таласина, цвећарке, Енара, уникатне, ритуал, таратор, маслинка, Асти, надвисити, тестатор, ро, ас, Анадолка, киломитар, Блан, рибарски, Иријана, расипи, отијатар, венца, иницијал, панораме, Ири, г, матурант, унитаран, ј, ада, умацкати, шипарица.

ВОДОРАВНО:

17. Становник Велса, 18. Које има сто кракова, 19. Спортско друштво из Атине, 20. Отисци, преписи (грч.), 21. Име социјалисте Марковића, 23. Јединствени тарифни систем (скр.), 24. Играч на конопцу, 25. Добитница Нобелове награде за књижевност 1966, 26. Област у Јужној Африци (претметнуто АНТАЛ), 27. Величина под кореном (мат.), 28. Пензионер (лат.), 29. Наша прва филмска звезда, 30. Сличан (грч.), 31. Река која протиче кроз Париз, 32. Уређај за пренос обртаја, 33. Доменикин имењак, 34. Иницијали уметнице Рас, 35. Иницијали тенисера Мареја, 36. Дати вести о себи, огласити се, 37. Подстицати, покретати, 38. Мрак, 39. Један витамин, ретинол, 40. Насеље у општини Инђија, 41. Запаљива течност, ацеталдехид, 42. Бела бундева, 43. Женско име, 44. Ракоја одмила, 45. Нижи свештенички ред, 46. Марка камиона, 47. Стручњак за статистику, 48. Стварања наноса, 49. Научноистраживачки институт (скр.), 50. Начинити ивицу око нечега, 51. Стручњаци за иранску културу.

УСПРАВНО:

1. Стари ратници, обележавају свој празник 4. децембра, 2. Млади израштај на лози, 3. Последње и 16. слово азбуке, 4. Дело Жана Расина, 5. Недељне информативне новине, 6. Учестали глагол, 7. Јеронима одмила, 8. Мушко име, 9. Друго, ино, 10. Ауто-ознака Краљева, 11. Медицински апарат, 12. Ударцац у каратеу, атеми, 13. Кожни штит за колено, 14. Словеначки виолинист, Игор, 15. Тропски папагаји, 16. Становници Костарике, 18. Даровати, 19. Звање асесора (помоћног судије), 20. Мајстор за све (фиг.) 21. Члан академије наука, 22. Специјалност кинетичара, 24. Средњевековни великаш, Ђорђе Комнин, 25. Номинална вредност на новчаници, 27. Насрнути, напасти, 28. Цртач у цртаном филму, 30. Они који отимају, 31. Име глумице Данст, 33. Град на Сардинији, 34. Каљено гвожђе, челик (грч.), 36. Мода дугих хаљина, 37. Народ са Кавказа, Осети, 39. Узвик бола, ајаој, 40. Мађије, чари, 42. Цивилни (скр.), 43. Покривач од абе, 45. Иницијали писца Чехова, 46. Седамнаесто и 10. слово азбуке. ■

КОНКУРС ЗА НОВИНАРСКУ НАГРАДУ „ИВАН МАРКОВИЋ” ЗА 2016. ГОДИНУ

Медија центар „Одбрана” додељује Новинарску награду „Иван Марковић” за најбоље медијско извештавање о активностима Министарства одбране и Војске Србије.

Циљ награде јесте подстицање новинара који прате активности Министарства одбране и Војске Србије на квалитетно извештавање у домаћим писаним и електронским медијима, афирмација и јавна верификација њиховог стваралаштва, као и сећање на Ивана Марковића, једног од најдаровитијих војних новинара и уредника у листу „Војска”, који је 2003. изненада преминуо у 43. години.

О додели Новинарске награде „Иван Марковић”, по посебном Правилнику, одлучује жири од пет чланова.

Награда се додељује у виду плакете и уручује на свечаности поводом Дана Медија центра „Одбрана” – 24. јануара.

Право учешћа на конкурс имају сви професионални новинари који раде за медије на територији Републике Србије, без обзира на њихов формални статус.

За новинарску награду не могу конкурисати новинари запослени у Медија центру „Одбрана” и Управи за односе са јавношћу Министарства одбране и прилози објављени у магазину „Одбрана”.

ПРОПОЗИЦИЈЕ

1. Сваки учесник на конкурс може доставити један оригинални рад.
2. У случају да је кандидатура израз тимског рада, може да укључи највише пет особа.
3. На конкурс се шаљу прилози (интервјуи, чланци, коментари, репортаже, радио и ТВ емисије) о активностима Министарства одбране и Војсци Србије који су штампани или емитовани у средствима јавног информисања Републике Србије у периоду од 1. јануара до 31. децембра 2016. године.
4. Достављени материјали не враћају се учесницима конкурса.
5. Пријаве с оригиналним штампаним текстом, исечцима или фотокопијама написа, тонским и видео записима достављају се до 31. децембра 2016, лично или препорученом поштом на адресу: Медија центар „Одбрана”, Браће Југовића 19, 11000, Београд с назнаком – За Конкурс за Новинарску награду „Иван Марковић”.
6. Пријаве пристигле после тог рока жири неће разматрати.
7. За пријаву кандидата из штампаних медија важно је да се на фотокопији или скенираном тексту јасно види лого новине, потпис аутора и датум објављивања. Телевизијски новинари треба да доставе стандардну VHS касету или DVD са материјалом за конкурс. Радио-новинари прилоге достављају на аудио-касети или CD у MP3 формату. Прилог објављен на интернету треба доставити на DVD у HTML формату. Такође, треба доставити и интернет адресу на којој се може погледати материјал намењен за конкурс. Касете, DVD и CD треба да буду јасно обележени, с именом и презименом кандидата и знаком дужине трајања прилога.
8. Уз пријаве је потребно доставити кратку биографију аутора прилога, потврду о статусу аутора у медијима у којима су објављени прилози (потврда о радном статусу или хонорарном ангажману), адресу, телефон и и-мејл аутора.
9. Жири ће разматрати кандидатуре на основу квалитета медијског извештавања о Министарству одбране и Војсци Србије, а приликом одлучивања у обзир ће узимати и опште новинарске критеријуме, истраживачки рад, стил писања, утицај, јавну корист, оригиналност и креативност.
10. Жири задржава право да одбије учешће на конкурс уколико буде сматрао да достављени материјал није у складу с пропозицијама.
11. Медија центар „Одбрана” задржава право да најуспешније прилоге на конкурс објави у магазину „Одбрана” и на интернет презентацијама Министарства одбране и Војске Србије, те да сав достављени материјал користи ради даљег промовисања Војске Србије и Новинарске награде.
12. Пријава за конкурс биће доступна на веб-сајту Медија центра „Одбрана” www.odbrana.mod.gov.rs

Све остале информације о конкурсима и условима пријаве могу се добити телефоном на број 011/3241-257 или електронском поштом на адреси: odbrana@mod.gov.rs. ■

АКЦИЈА МЕДИЈА ЦЕНТРА
„ОДБРАНА”

ИЗБОР НАЈБОЉЕГ СПОРТИСТЕ И СПОРТСКЕ ЕКИПЕ ВОЈСКЕ СРБИЈЕ У 2016. ГОДИНИ

Медија центар „Одбрана”, поводом Дана установе – 24. јануара, прогласиће најбољег спортисту и спортску екипу Војске Србије у 2016. години. Желимо да задатак поверен стручном жирију буде што тежи, а да признање и награда припадну спортистима чији су резултати заслужили највише пажње и поштовања. Зато је важно да сви они који прате војни спорт и они који се њиме баве не забораве да од њихових пријава зависи да ли ће најбољи бити заиста и изабрани. Жири, који ће бити састављен од најбољих познавалаца војног спорта, као и сваке године, пажљиво ће прегледати све приспеле пријаве и одабрати најбоље. Пехари ће бити уручени на свечаности поводом Дана Медија центра „Одбрана” у Дому Војске Србије у Београду, 24. јануара 2017. године. Пропозиције конкурса нису се мењале. За звање Спортиста године Војске Србије 2016. и Спортска екипа Војске Србије 2016. године могу конкурисати официри, подофицири, цивилна лица на служби у Министарству одбране и Војсци Србије, кадети Војне академије, ученици Војне гимназије, професионални војници и војници на добровољном служењу војног рока. Исти принципи важе и за екипе, чији чланови треба да припадају једној од наведених категорија. Предлоге могу слати команде, јединице, установе, војне школе и друге образовне институције, спортски савези, клубови, секције и појединци. Ваше предлоге можете послати до 31. децембра 2016. на адресу: **Редакција магазина „Одбрана” (За избор спортисте године), Браће Југовића 19, 11000 Београд** или на и-мејл: odbrana@mod.gov.rs. Пријава треба да садржи податке о појединцу/спортској екипи и три најбоља резултата у спортској дисциплини у којој се појединац/екипа такмичи. Желимо да у нашу редакцију пристигне што већи број квалитетних пријава, зато што верујемо да ће ова традиционална награда бити подстицај развоју војног спорта и физичке културе свих припадника Војске Србије. ■

КОМПЈУТЕРСКИ КРИМИНАЛ И ДИГИТАЛНА ФОРЕНЗИКА

БУДУЋНОСТ ПРЕД ВРАТИМА

У судским процесима и процесима истраге захтеви за дигиталном форензиком јављају се код грађанских парница, парница везаних за породично или материјално право, злоупотреба података о личности, крађе идентитета, проневере, злоупотребе службе, или са рачуна грађана, крађе новца на банкоматима узнемиравања и других појавних облика криминала и злоупотреба, од којих се велики део односи на друштвене мреже

Пише: Милорад МАРКАГИЋ

ОДБРАНА

Специјални
прилог 159

Увремену масовних аналогних комуникација, а нарочито садашњих дигитализованих, као основни облик интересовања јавља се информација. Најчешћи облици испољавања информација остају глас и писмо. Но, пренос информација превазилази конвенционалне начине и скоро у потпуности се прилагођава савременом виду обраде и преноса. Највећу заслугу за то имају рачунари.

Дигитална форензика је научна област криминалистике која се примарно бави прикупљањем, анализом и презентацијом дигиталних података, који се налазе на електронским уређајима који привремено или трајно чувају информације унете у њих.

Такође, бави се рачунарима, мобилним и фиксним телефонима, ПДА уређајима, меморијским картицама и осталим статичким или преносним медијима на којима су забележени подаци потребни за безбедносну анализу или криминалистичку истрагу.

Саставни део дигиталне форензике је и компјутерска форензика, а предмет њене обраде је рачунар у општем смислу, односно дискови (хард-дискови, ЦД/ДВД), садржај оперативне меморије, мрежни саобраћај, коришћени протоколи, права и задужења оператера на рачунару, те све радње које су урађене помоћу рачунара (штампање, нарезивање дискова, комуникација: и-мејлови, друштвене мреже, блогови...).

У почетку компјутерска форензика била је област којом су се бавиле само безбедносне службе (полиција, тужилаштво, обавештајне и контраобавештајне службе, војска...), али у последње време јављају се и нови заинтересовани субјекти за ту врсту истраге: корпорације које сумњају или желе да буду сигурне да њихови запослени крше интерна правила која се односе на безбедност података, државне и приватне установе, па чак и појединци који желе заштити своје податке и трансакције. Форензика је скуп мера, метода и поступака којима се испитује откривање, прикупљање и чување података на рачунарима, рачунарским системима и мрежама и преносивим медијима.

Најчешћи захтеви индивидуалних корисника су да се након физичких оштећења, неправилног и нестручног руковања или након пада система на рачунарима због утицаја малициозних програма, врате макар неки подаци. У судским процесима и процесима истраге захтеви за дигиталном форензиком јављају се код грађанских парница, парница везаних за породично или материјално право, злоупотреба података о личности, крађе идентитета, проневере, злоупотребе службе, преваре у осигурањима, крађе новца на банкоматима или са рачуна грађана и правних лица, педофилије, узнемиравања и још низ других појавних облика криминала и злоупотреба, од којих се велики део односи на друштвене мреже.

Једним именом, све што се прикупи у процесу форензичке истраге назива се дигитални доказ.

Сви дигитални уређаји у себи имају велики број информација, произвођачких и корисничких, било да се ради о оперативном систему, програму меморије, подацима о врсти и карактеристикама уређаја или медија, инсталираним апликацијама, раду са уређајима, подацима који су обрађивани и мењани, брисани или криптовани. Дигитални докази применљиви су и код приватних лица, али и у судским процесима, а интересантни су и обавештајно-безбедносним службама.

У свету, па и код нас, дигитални доказ признат је као равноправан са свим осталим форензичким доказима, те свака земља, поред стручних служби у одређеним државним институцијама, има и посебно регистроване и овлашћене вештаке за дигиталну форензику.

Порастом корисника дигиталних медија и наглим развојем интернета повећава се и број захтева за обављањем радњи дигиталне форензике, а самим тим и потреба за оспособљавањем корисника за правилну употребу медија, школовањем кадрова за ту област, те производњу хардвера и софтверских алата за процес форензичке истраге. У Србији кадар се обучава на неколико универзитета, а и у свету се тој материји придаје

све већи значај. Ипак велики проблем и даље представља недовољно познавање те области, која није у потребној мери заступљена у свакодневном животу и није препозната као велика помоћ институцијама и појединцима.

Томе доприноси и сазнање да се дигитална форензика знатно разликује од традиционалних форензичких метода, није видљива на око и докази се налазе у нематеријалном облику, па се сакупљају и на физичким локацијама, али и кроз мреже и спојне путеве.

Масовна употреба рачунара, рачунарске технологије и микропроцесора и све бржи развој тих технологија доприноси да се велики део послова лакше, брже, елегантније и јефтиније обави. Развој у области телекомуникација и информатике човеку несумњиво олакшава обављање свакодневних активности, омогућава лакшу, ефикаснију и бржу комуникацију, али паралелно са тим доприноси и развоју могућности за велики број злоупотреба и бујање криминалних радњи специфичне високо софистициране технолошке врсте. Све је чешће извршење кривичних дела, пре свега у виртуелном свету, али и у институцијама где је масовно заступљена употреба ових технологија у процесима за обраду и чување података.

Компјутерски криминал велика је претња по појединца, компаније и институције, али и за друштво у целини, па се посебна пажња треба посветити пре свега познавању могућности информационо-комуникационих технологија, њиховој правилној употреби и познавању компјутерског криминала.

Елементи дигиталне форензике су:

- проналажење (добивање) места истраживања,
- прикупљање дигиталних података,
- аквизиција,
- анализа,
- складиштење и
- презентација доказа

Случајни и намерни упади у рачунаре

Од процеса набавке и почетка коришћења рачунара, обуке у познавању уређаја, средстава и система, па све до познавања метода заштите, генерално се прескачу многи кориснички процеси, па системи постају и остају рањиви на велики број (непознатих) уплива и напада, како намерних, које изводе обавештајно-безбедносне службе и друге државне институције и злонамерни нападачи, тако и ненамерних, до којих долази случајно или грешком корисника, па подаци постану доступни трећем лицу без намере.

Тој претњи углавном се веома мало поклања пажња, иако је она заступљена у свим сферама живота појединца, али и државе у етичком, војно-политичком, економском и психосоцијалном аспекту. Када ипак дође до злоупотребе технологија, појаве кривичног дела и његове касније истраге, на сцену ступају истражитељи из области дигиталне форензике, који помажу органима власти и судским органима у доказивању учињеног дела.

Иако релативно млада, дигитална форензика се из научне подласти веома брзо развила у мултидисциплинарну научну област, која у стопу прати прогресивни развој технологија и њихове злоупотребе.

Без обзира на то што се у литератури, као и на интернет страницима, резултати рада у тој области веома мало публикују, делом због очувања тајности, делом због непознавања и незаинтересованости шире популације, чему доприноси и податак да је велики број форензичких алата изузетно скуп и слабо доступан широј популацији, сазнања су довољна за ефикасну

борбу против технолошког криминала. Охрабрује чињеница да је за масовну, пре свега личну, али и формалну употребу, све доступнији велики број бесплатних, некомерцијалних програма који, уз познавање принципа и метода дигиталне форензике, могу у великој мери да олакшају кориснички део, како у смислу откривања нежељених и/или криминалних радњи, тако и у познавању метода и принципа заштите уређаја, система и мрежа у целини.

Дигитална форензика се мења и прати развој дигиталне технологије, хардверских и софтверских иновација и решења.

СВЕ РАЊИВИЈИ ХАРДВЕР

Од почетка увођења микропроцесора у машине, уређаје и системе, са најширом применом на пољу рачунарских технологија, хардверска структура претрпела је низ измена и иновација, па се данас с правом може рећи да већина апарата за кућну употребу, скоро сва средства из области телекомуникација и сва средства из области рачунарске технологије, постају савременија, компатибилна једна са другим, јефтинија и да достижу неслушене могућности у примени апликативних софтверских решења.

Ако се вратимо у блиску прошлост, када рачунари полако преузимају примат од других масовних средстава за обраду и чување података, а касније и за пренос података и информација, видећемо да се од гломазних, спорих и компликованих за употребу, дошло до габаритно веома малих, брзих и за употребу једноставних уређаја.

Осим рачунара, данас се масовно употребљава и велики број других хардвера, као што су преносиви медији, дигитални фото-апарати, мобилни телефони и слично. Они су масовно присутни у свакодневной корисничкој, али и комерцијалној употреби. Највидљивији је напредак на пољу екстерних меморија, које су од флопи-дискете, преко ЦД и ДВД дискова, достигли ниво УСБ меморија, смарт-картица и екстерних хард-дискова са веома великом могућношћу чувања информација и података.

У свету постоји више стотина типова и врста различитих екстерних меморија, које су прилагодљиве за рад на скоро свим рачунарима и употребљеним оперативним системима, како рачунара, тако и сопствених инсталираних у самом уређају.

Хард-диск

Диск рачунара намењен је за инсталацију оперативног система, али и свих других програма за рад са подацима, инсталацију пакета и чување садржаја. Најчешће се код корисника дели на више делова (партиција), од којих је један програмски, док се на другом складиште подаци. Основна ствар коју код истраге у дигиталној форензици истражитељи испитују јесте партиција на којој је оперативни систем и на којој су инсталирани програми и апликације, јер се преко ње врше обрада, трансфер и измена по-

датака. Нешто је лакши посао када се проверавају партиције које служе само за чување података, мада учиниоци кривичних дела имају начина да и њих прикрију и заштите.

Много је начина на које злонамерни корисници скривају рад на рачунарима, а који се тичу података на хард-диску, почевши од двоструког диска, где је један видљив, а други није, његовог форматирања, брисања слободног простора, закључавања, маскирања, криптовања, измене бројева партиције итд.

Тежиште дигиталне форензике је управо на оним радњама којим се, применом инсталираних алата самог оперативног система, али и коришћењем наменских алата, долази до тражених садржаја.

Меморија рачунара

Као витални орган рачунара јавља се и меморија, која има више функција. У случају истраге кривичног дела или злоупотребе, из ње се може одређеним методама и поступцима прикупити знатан број рањивих и скривених података, нарочито у фази директног рада на рачунару или истраживањем док још није искључен.

Флеш-меморије су уређаји који чувају податке, али и омогућавају њихову директну измену прикључењем на рачунар, као и пренос са једне локације на другу. Засновани су на технологији смарт-картица, али су репрограмирани у блоковима са вишеструким локацијама. Користе се и за инсталацију апликација или за непосредан утицај на оперативне системе, за такозвано живо дизање система, а да се при том на рачунару ништа не мења нити се чак примети нечији боравак.

Иако су лично власништво појединца или институције, због малих димензија и често несавесне употребе, лако се могу изгубити, заборавити на нежељеној локацији или бити предмет крађе и тако постати доступни злонамерним корисницима. На пољу дигиталних доказа то представља могућност крађе података, идентитета или објављивања тајних података. Када се УСБ меморије користе за скидање података са рачунара, помоћу форензичких алата треба открити време спајања на рачунар, број УСБ меморије и подаци који су копирани, мењани или брисани.

Фото-апарати и камере

Савремени фото-апарати и камере, поред личне и комерцијалне употребе, представљају и погодне медије за извршење кривичних дела. Садашњи ниво развоја омогућује све већи и бољи квалитет слика или видео-записа, али и тражи све већи простор за чување података. За то се користе меморије самих уређаја, али неретко и придодате меморијске картице. Тиме је, нарочито када се ради о извршењу кривичних дела, знатно отежан рад истражитељима, јер се меморијским картицама лако манипулише, брзо се могу извадити и уништити. Такође, велики проблем представља и начин смештања података у самом уређају јер сваки произвођач има своју методологију израде.

Мобилни телефони

Савремени мобилни телефони полако, али сигурно, преузимају примат од класичних рачунара, јер осим првобитне намене, данас представљају мини преносиве рачунаре на којима је могуће реализовати све радње и операције као и на десктоп или лаптоп рачунарима. Осим именика и осталих телефонски апликација, у њима су инсталирани оперативни систем и низ апликација, мултимедијалних са-

држаја, а скоро сви су повезани на јавну мрежу. Преко њих се такође може презентовати садржај или вршити администрација мрежа бежичним путем.

Рањивост софтвера

Када се говори о софтверу, већина корисника веже се само за оперативни систем и евентуално програмске офис пакете, заборављајући да свака инсталирана апликација, додаток или чак и игрица, има свој софтвер односно програм. Део њих не изискује велику повезаност са хард-диском, а део је и те како завистан од оперативног система.

Гледајући данашње рачунаре, али и остале електронске уређаје који користе дигитални начин рада са подацима, тешко је на први поглед направити разлику који су програми лиценцирани и на неки начин валидни, а који су дело пиратства, приручне израде или нелегални. Ови други, осим могућности коришћења у сврху недозвољених радњи, често због непотпуне претходне провере пре пуштања у оптицај знатно утичу на рад уређаја, обарају систем или су носиоци злонамерних програма.

У трци за лаком и брзом зарадом, са једне стране, и трци за осавремењивањем софтвера или набавком и инсталацијом нових апликација и програма, са друге, поред ангажованих учесника неретко се нађе и трећа страна. То су појединци или институције које користећи рупе у начину набавке, инсталирању, крековању и употреби софтвера, спроводе криминалне радње. Те радње огледају се у великом броју праћења и прислушкивања комуникација, скидања електронске поште, крађи личних података, крађи бројева рачуна, финансијским малверзацијама, дечјој порнографији, крађи података са рачунара или њиховом уништавању, утицајем на енкрипцију података, па изискивањем новчаних средстава за њихов повраћај, уништење оперативних система, обарање сајтова или чак и целих мрежа.

Данас је у употреби више оперативних система, али највећи и најчешће коришћени на класичним рачунарима, али и на преносним дигиталним уређајима, јесу две групе – MS Windows и Unix оперативни системи.

MS Windows група оперативних система настала је као графичка надоградња старог оперативног система (MS-DOS) прве генерације рачунара. Данашње верзије базирају се на напреднијој варијанти која није више само графичко окружење већ потпуни оперативни систем. Windows ради на рачунарима заснованим на процесорима фирме „Интел“ и њима сличним. Ознака за такве процесоре је x86 компатибилни, а најпознатији су: AMD, DEC Alpha, MIPS и PowerPC. Такође, постоје варијанте процесора са 32 и 64 бита.

Данас је Windows најпопуларнији ОС, заступљен код више од 80 одсто корисника. Знатно је распрострањен и у сегменту малих и средњих сервера, у применама као што су мрежни сервери или сервери база података.

Породица Unix система је група оперативних система која укључује и System V, BSD, и GNU/Linux. Unix системи покрећу рачунаре разних унутрашњих архитектура. Најраспрострањенија примена је међу серверима у корпоративном сектору, али и међу радним станицама у инжењерском и академском сектору.

Бесплатне и лако доступне варијанте Unix-а, као што су Linux и BSD, у последње време улазе у ширу примену и све су популарнији. Направљен је пробој и на тржишту сто-

них рачунара, нарочито код Linux дистрибуција, као што је Убунту GNU/Linux.

Одређене варијанте Unix-а, као што су HP-UX и IBM AIX, направљене су тако да раде само на рачунарима и са опремом оригиналног произвођача. Други, попут Солариса, могу радити на оригиналним рачунарима али и на другим који одговарају захтевима произвођача. Еглов Mac OS X је BSD варијанта настала из NeXTSTEP и FreeBSD је замена за ранији Mac OS у уском сегменту тржишта, али с временом постаје најпопуларнији власнички Unix систем.

У последње време слободни Unix системи умногоме су потиснули првобитне. На пример, научничко моделовање и рачунарска анимација некад су били својина Силикон Графика и његовог ИРИКС оперативног система. Данас су они под влашћу рачунарских система GNU/Linux.

Важно је напоменути и то да апликације које немају могућност привременог чувања података препуштају оперативном систему да их меморише, користећи свап датотеке или виртуалну меморију. Када апликацији затреба привремено сачувани податак, оперативни систем га шаље аплика-

цији и брише са хард-диска, али ту лежи опасност јер иако су избрисане свап датотеке, до података је могуће доћи јер још постоје на хард-диску.

РАЊИВОСТ РАЧУНАРСКИХ МРЕЖА И КОМУНИКАЦИЈА

На рачунарске мреже свакодневно се изведе више милиона напада, како на саму мрежу или на одређени сајт, тако и на појединца. Део напада изврши се са тачно утврђеним циљем и усмерен је на конкретну државу, институцију или корисника, али је највећи део напада базиран на

случајном одабиру жртве. Прекраћујући досаду нападачи се једноставно, методом случајног избора, накаче на неку мрежу, порт или кроз неки од сајтова улете код жртве. Било да је реч о прелиставању страна, четовању, дискусијама на форумима, посећивању друштвених мрежа, размени електронске поште или раду на рачунару, све док је жртва конектована на јавну мрежу, може се приступити њеном рачунару.

Позната је подела на две врсте напада или претњи на рачунарске мреже – пасивни и активни напади.

Пасивни напади су они који индиректно могу утицати или уопште не утичу на понашање оперативног система или функционисање мреже. То су најчешће праћење, прислушкивање, откривање садржаја и анализа карактеристика рада и рачунара и корисника.

Насупрот њима, активни напади битно утичу на функционисање система и мрежа и на садржај, изглед и пренос података. У ове нападе спадају маскирање, репродуковање, лажно представљање, понављање саобраћаја, измена садржаја и блокирање саобраћаја.

Напади	Програмске претње	Системске претње
Одбијање услуга	Клопке	Вируси
Њушкање	Тројански коњи	Црви
Лажирање ИП адреса	Преливање бафера

Рањивост се може дефинисати као слабост или пропуст неке вредности, неке целине или радње која може бити злоупотребљена. Слабости су узроковане са више фактора као што су неадекватна пројекција мрежа, лоша имплементација, слаба заштита, нестручно руковање и недозвољени приступ.

Електронска пошта

Као посебно значајан сегмент у мрежама, поготово друштвеним, јавља се електронска пошта, најраспрострањенији вид персоналне и комерцијалне комуникације. У случају рачунарског инцидента она представља значајан извор дигиталних доказа.

Свака порука у електронској пошти има заглавље и тело. У заглављу су видљиве адресе примаоца и пошиљаоца, а у телу текст, односно садржај поруке. Елементи који се из електронске поште истражују и користе јесу: анализа електронске поште, екстензија докумената, интернет сервери, привремени документи и инстант поруке.

Рачунар прикупља информације о кориснику рачунара и складишти их у датотекама скривеним на хард-диску.

the Mail

Фајлови као што су кеш, историја претраживача и други привремени интернет фајлови могу се користити како би се реконструисале online навике корисника. Те датотеке складиште информације као што су корисничка имена и лозинке, имена, адресе, бројеви кредитних картица..... Хакер може преузети те информације тако што их покупи док се шаљу преко неке незаштићене мреже, или може да инсталира злонамерни софтвер на туђем рачунару (нпр. spyware), који ће прикупљати све што му је потребно и аутоматски му то слати назад.

Интернет преваре у различитим појавним облицима, осим путем разних сајтова, погодном тле налазе управо у електронској размени порука.

Преваре на интернету могу се обавити на много начина, од којих су најчешћи: електронска пошта или ћаскање (phishing), злонамерни програми (*џиројански коњ*, spyware...)

Phishing је слање електронске поруке кориснику у којој се налазе лажни подаци о компанији у покушају да преваре примаоца поруке, да им преда своје личне, приватне информације које ће касније бити коришћене за крађу идентитета. Електронска пошта усмерава корисника да посети неки сајт на коме се тражи да унесе личне податке, лозинке, бројеве картица, бројеве рачуна, а које легитимна организација већ има. То су све лажни веб-сајтови и подешени су искључиво за крађу информација од корисника.

Коришћењем злонамерних софтвера помоћу електронске поште као што су тројански коњи, који служе да са ра-

чунара жртве покупе лозинке, корисничка имена и бројеве кредитних картица које користе на рачунару и пошаљу их назад до хакера, може се доћи до мноштва података корисника.

ФОРЕНЗИКА И ФОРЕНЗИЧКИ АЛАТИ

Имајући у виду да је начин обраде и чувања података у електронском (дигиталном) облику постао доминантан, као и поменуто рањивост хардвера и софтвера и веома велики број напада на уређаје, системе и мреже, долазимо до закључка да се осим њихове заштите, веома често јавља потреба и за неколико радњи и поступака, као што су повраћај података или доказивање кривичног дела учињеног овим путем. Осим извођења дигиталних доказа, неретко се у пракси дешава да и физичке радње на медијима и уређајима умногоме могу допринети сазнањима о извршеном делу.

У процесу истраге сваки вид физичког оштећења или мењања оригиналних података може довести до обарања доказа на суду, те се поставља приоритетни задатак да се оригинал никако не сме мењати, а копија мора бити верна

истом, те се мора урадити још једна копија за архиву и презентацију, уколико у току истраге дође до непредвиђених околности на медију.

Да би резултати форензичке истраге били валидни и признати пред заинтересованом страном која је наручила истрагу, као и што је најчешћи случај пред надлежним судовима, форензика мора да испуни одређене услове и стандарде који су прописани најпре судском праксом, а касније те услове прихватају и остали наручиоци истраге.

Примарни захтев је да форензичка истрага буде технички необорива. Када се испитује хард-диск, тражећи фајлове, документе као целине или само одређене садржаје, електронске поште или само приступања мрежи преко датог компјутера, обавезно је да се његов целокупни садржај прекопира на посебан уређај, који не дозвољава даље уписивање, па се на њему даље врши претрага.

Копија диска мора да буде таква да се ископира целокупни садржај са све непопуњеним простором на коме могу да се налазе фајлови који су обрисани, а који могу бити интересантни у поступку истраге. На тај начин копира се, преписује, бит по бит, са целокупном структуром фајл система, задржавајући простор у коме се налазе фрагменти прегажених фајлова. Тиме се обезбеђује валидности истраживаног материјала, односно то је доказ да ништа од садржаја није мењано на диску који се истражује. Тако у току доказног поступка нико не може да тврди да су докази који су пронађени подметнути, мењани на штету било које стране у поступ-

ку истраге, оштећени или изгубљени. Други захтев који форензичка истрага мора да испуни јесте да добијене резултате, помоћу истих алата и процедура, могу проверити други стручњаци, ако то тражи једна од страна. Тај услов испуњава се применом прихваћених протокола, методологије и процедура.

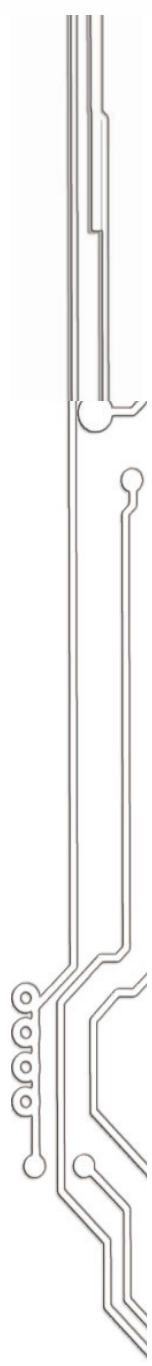
Процедуре и методологија истраживања нису исте у свету, па чак различити правни системи у свету на различите начине прописују начин на који се долази до форензичких доказа који могу бити прихватљиви на суду. У светској судској пракси не постоје општеприхваћена процедура и правила понашања, те се све више јављају заговорници стандардизације ове области.

Да би поступак истраге био применљив у даљем судском процесу мора бити документован. Документовањем процеса истраге и прибављања доказа истражитељ обезбеђује кредибилност целокупног поступка и своје улоге у њему, и исто тако омогућава проверу независног тела, било струковног или судског. Документовање истраге врло је важно и за унапређење струке. И многи озбиљни експерти спремни су да случајеве на којима су радили поделе са колегама, на семинарима, у оквиру предавања, као чланке у стручним часописима или форумима који окупљају професионалце али и аматере.

Најчешћи проблеми са којима се компјутерски форензичари у свом раду суочавају јесу:

- немогућност да објекат који обрађују физички пренесу у лабораторију или другу погодну просторију за истрагу;
- немогућност изузимања сервера, јер морају да остану на својој локацији због даљег функционисања мреже – тада се подаци морају прикупити на лицу места, коришћењем лаптопова и друге хардверске опреме, али и фактор ограниченог времена је још једна отежавајућа околност која може да утиче на резултате истраге; како је систем активан у тренутку прикупљања података, у сваком тренутку може доћи и до промене садржаја хард-диска, па истражитељ има задатак да учини све да те промене битно не наруше структуру и садржај диска;
- физички оштећени медији који се анализирају траже додатно време, специјалну опрему и велико искуство и знање читавих тимова истражитеља, изузетно пажљиво и документовано спровођење истраге.

Знатан проблем у истрази могу представљати меморијске картице, јер се веома лако и брзо могу преносити и постављати у различите врсте и типове уређаја (мобилни телефони, таблет рачунари, фото-апарати). Ипак важно је знати да се код сваког уређаја и медија врши увезивање и да тргови коришћења свакако остају на њима.

У зависности од типа хардверске компоненте, подаци се могу повратити и након неколико брисања и преправки, а време њиховог чувања мери се десетинама година. Ипак, за процес форензичке истраге у пракси се користе подаци старости до једне године.

Постоји више дефинисаних метода и поступака за дигиталну форензику који би помогли у случајевима губитака података са рачунара или екстерних меморија, али и за прикупљање доказа с циљем спровођења истраге.

Треба имати у виду да је део података који се обрађују и складиште на стандардним дисковима рачунара и осталих уређаја релативно стабилан и доступан, али да су подаци у локалним меморијама и меморијским екстерним уређајима веома рањиви, како због њихове структуре, тако и због временског ограничења ресурса, начина употребе, условима чувања, транспорта и слично.

Стога, осим познавања структуре, начина функционисања и рада уређаја, компоненти и софтверских решења, треба добро знати који су поступци у повраћају или истрази података и који се алати том приликом користе. Свака импровизација или непотпуно спровођење метода, мера и поступака доводи до трајног губљења података и неретко до онемогућавања даљег коришћења хардверских компоненти.

Приоритетне радње у повраћају података јесу свакако да се што већи број њих врати у претходно стање, употребљиво за даљу експлоатацију или дораду, а код извођења доказа важна је и њихова аквизиција.

Дигитална, често називана компјутерска, односно рачунарска форензика јесте, у ствари, поступак којим се подаци враћају или откривају на тај начин да се сачува њихова оригиналност, онемогући уништење, сачувају трагови на рачунарском систему о радњама и догађајима

који су спровођени, као и њихова реконструкција када не постоји јасан и на први поглед видљив траг.

Познавање хардверских и софтверских решења, њихових могућности и употребљености на истраживаном уређају помаже нам да урадимо процену расподеле и распореда информација, начина на који је дошло до губитка, оштећења или уништења података, начина поновног долажења до њих и очувања интегритета, ради даљег поступка анализе и извођења доказа.

Не постоји чаробни штапић нити јединствен и универзални метод спровођења дигиталне форензике. Сваки уређај, сваки документ, сваки податак и свака радња су јединствени, те се сходно датој ситуацији примењују различити алати, методе и поступци.

Шта је потребно знати пре предузимања радњи дигиталне форензике?

Да би се успешно спровео процес реконструкције догађаја и повраћаја података у било којој ситуацији неопходно је да се испуне неки предуслови и имају чврста сазнања о месту где се догађај десио, свим хардверским и софтверским компонентама уређаја или медија, повезаности уређаја или медија са осталим елементима рачунарских система или мрежа, физичкој и софтверској заштићености уређаја, медија, компоненти или појединих фолдера и фајлова, као и о томе да ли је вршена енкрипција података, да ли је нешто мењано или допуњавано на оперативном систему, да ли су изворни директоријуми модификовани, да ли постоји резервна копија података, да ли је био покушај намерног, или је дошло до ненамерног мењања и брисања података. Такође је потребно знати који форензички алат треба употребити, уверити се у оправданост и економичност рада и задовољити етичку и законску претпоставку оправданости обављања радњи и поступака дигиталне форензике.

Ако се има у виду податак да се више од 90 процената података обрађује, складишти и дистрибуира у електронском облику, веома је битно да се нађе могућност провере да ли су подаци још на неки начин доступни, ако јесу где се и код кога налазе, ко рукује њима и да ли је дошло до умножавања и даље дистрибуције.

Неопходно је и да се сви делови хардвера и софтверска решења рада са подацима посматрају и кроз кориснички и кроз форензички аспект.

Имајући у виду статистичке податке да се за обраду, чување и дистрибуцију података у највећој мери користе хард-дискови, УСБ меморије, меморијске картице и екстерни хард-дискови, највећи број истрага спроводи се управо на овим медијима.

Стандардни хард-дискови су незаменљиви у свакодневном процесу рада, али поменути екстерни уређаји све више симулирају рад хард-дискова и користе се за пренос или чување података трајне или привремене употребне вредности.

Форензика дигиталних медија није само израз времена у коме живимо и вид забаве и разбирлиге, већ реалност и насушна потреба, јер се иновације уређаја, а нарочито програма дешавају вртоглавом брзином. Све је више нових оперативних система, алата за заштиту уређаја и података, као и програма за енкрипцију података, злонамерних малициозних софтвера, којима се утиче на рад уређаја и компоненти, краду подаци и врше друга кривична дела. Зато је и потреба за издром добрих форензичких алата и њиховом употребом све актуелнија.

Велики броја алата који су ван оперативних система представља у ствари алат хакера за покушај доласка до података или су незванични и често у свету и судској пракси непризнати. Зато је неопходно да се изузетно добро познају како истраживани медији, тако и форензички алати који-

ма се врши аквизиција доказа како би се омогућила анализа, повратак обрисаних, скривених и привремених података који су на први поглед неуочљиви. Тиме се и избегава могућност оборивости доказа.

Шта је потребно знати о уређају на коме се врши форензика?

Искусни технолошки форензичари полазе од сазнања да су хард-дискови стабилни, да се преносне меморије лако скривају и бришу, те се подаци некада могу и трајно изгубити, да су принципи рада преносивих меморија различити, зависно од типа, врсте и произвођачких спецификација, да су упис и читање података различити на различитим медијима, да је и чување података различито на сваком медију, да постоји велики број програма за енкрипцију података на медијима и да је развој форензичких алата спорији у односу на програме за рад на рачунарима и осталим медијима.

Прикупљање података ван легалног процеса истраге

Поред легалног и легитимног начина прикупљања података, корисници са просечним знањем из области информатике, коришћењем неког од комерцијалних програма, могу упадом у систем преко рачунарске мреже или физичким приступом, најчешће убацивањем флеш-меморије на рачунар жртве, а да претходно направе autorun фајл, покупе све податке са рачунара (лог шифре, поруке, логовање на мрежу, копирати фајлове). Нажалост, овај вид форензичке истраге не може се применити у процесу презентовања дигиталних доказа јер се не сматра валидним, тако да само злонамерници имају користи од њега.

Истрага ширења злонамерних софтвера

Злонамерни софтвери могу да се шире на више начина, а о врстама и начину њиховог деловања може се испричати посебна прича. Овде ћемо се осврнути само на три врсте интересантне за процес форензичке истраге. Први и најраспрострањенији је начин преко рачунарска јавних мрежа, као и упадом у приватне мреже. Други је преко електронске поште, најчешће слањем корумпираних фајлова, датотека или лажних сајтова. Трећи је преко преносивих медија, од којих су најчешће коришћени (намерно или не) УСБ и меморијске картице.

За проналажење намерног убацивања злонамерних програма путем мрежа потребно је велико искуство, али неретко и дозвола судских органа и сарадња са провајдерима – пружаоцима услуга, ради приступа мрежама, портovima, лог фајловима и слично.

Код електронске поште је нешто једноставније, јер на рачунару примаоца остају трагови, мада починиоци тих дела често прибегавају триковима гашења сајтова, њиховом маскирању или у великом броју случајева нису из исте државе са корисником – примаоцем поште.

Честа промена локације УСБ медија и меморијских картица, коришћење на више различитих уређаја, од којих неки немају или имају слабу антивирусну заштиту или су пак ан-

тивирусни програми различити, доводи до ширења ових програма, те је мукотрпан процес наћи тачан извор, пронаћи број уређаја и медија и слично. Еклатантан је пример ширења злоћудног програма у Америци 2008. године, када су астронаути НАСА-е крајњом непажњом, али и из незнања, пренели црв на свемирску станицу преко УСБ меморије.

Процес дигиталне форензике

Свака истрага, па самим тим и истрага дигиталних доказа састоји се из неколико фаза, како би се процес заокружио у једну целину и био ваљан судски доказ или био користан наручиоцу повраћаја података. Дигитална истрага, како ћемо је звати без обзира на сврху и намену, састоји се такође из неколико корака, од којих је идентификација медија први.

На почетку мора се утврдити врста, тип, модел и стање медија на коме се спроводи истрага. По својим карактеристикама сваки уређај или медиј је прича за себе. Ово се може обавити физичким читавањем и прегледом уређаја и медија, али да би се избегле замке маскирања и мењања података, пожељно је и извршити дигитални преглед.

Опис будућег посла, прављењем слике уређаја или медија, евентуалне енкрипције, посебне ознаке, врсте фајл система, врсте датотека и слично, означимо као фазу утврђивања чињеница.

Процена успешности

Поступак којим се утврђује да ли је могућ повраћај података, копија и извлачење оригинала или је у међувремену дошло до извршења радњи које би успешност довеле у питање, било да се ради о намерном или ненамерном брисању и измени података. Иако велики број чак и стручних лица сматра да се до података не може доћи ако је рађена корекција, ипак је у највећој мери то могуће, сем у случају великог и трајног физичког оштећења.

У зависности од типа уређаја или медија, алгоритми за упис и читање података су различити, па се њихова копија мора урадити валидно за конкретан тип и врсту. Потребно је извршити пробијање алгоритма јер су они патентирани од сваког произвођача посебно и представљају тајну (нису јавно доступни). Такође је важна чињеница да није исто смештање података на хард-диск или некој екстерној меморији, па копија података мора одражавати оригинал медија.

Затим следи прикупљање доказа о почињеном делу. Овај део истраге користи се да се дигитални докази са једне или више локација преместе на другу, тако да не претрпе оштећења, структуралне измене или брисање у току експлоатације. Зависно од тога на ком се уређају или медију спроводи истрага, прави се и копија која подржава оригинал. Овде треба посебну пажњу обратити на врсту меморије, избор алата, безбедно копирање података – доказа, аутентификацију података, израду копије копије (дупликата копије) и реконструкцију догађаја.

Иако се у литератури и пракси поступак откривања софтверске заштите често разматра под изразом копије медија, потребно је нагласити и издвојити га као посебну целину, јер корисници постављају замке у виду енкрипције

података, закључавања фајлова, стеганографије и низ других метода. Из тог разлога такви подаци често се сматрају оштећеним, а применом неодговарајућих алата или неправилним поступањима могу да буду и трајно изгубљени.

Откривање хардверске заштите

Готово најбезбеднији начин који учиниоци дела користе за заштиту података јесте енкрипција података заснована на хардверу. Овај тип заштите пружају сами произвођачи компоненти, те је приступ истражитељима умногоме отежан. Често се покретањем погрешних процеса долази до трајног уништења података на хардверу, а самим тим и процес истраге престаје.

Савременији хардвери заштићени су и функцијама пребрисавања локација, тако да се уклоњени подаци сматрају трајно оштећеним. За пробијање такве заштите потребни су огромни временски и материјални ресурси, са неизвесним крајем и резултатом.

Алати за аквизицију

Када се ради о ненамерним губицима података, који могу бити узроковани незнањем, неадекватном употребом и коришћењем хардвера или софтвера, истеком временских ресурса, физичким уништењем медија, упадом малициозних програма у уређај и слично, повраћај података је нешто једноставнији, јер су трагови рада на неки начин сачувани, иако обичном кориснику невидљиви. У великом броју случајева, једноставним софтверским решењима самих оперативних система или коришћењем комерцијалних програма подаци се могу повратити, односно спасити.

Ако је реч о крађи података односно извршењу неког кривичног дела, у дигиталној форензици користе се специјализовани алати. Када се ради тим алатима, неопходно је њихово врхунско познавање, разумевање сврхе и намене и ефикасности употребе. Неретко се дешава да брзи развој програма за комерцијалну употребу, али и злонамерних програма за нападе на дигиталне медије, није у довољној мери испраћен развојем алата за дигиталну форензику.

Ако се поштује премиса да алат за дигиталну форензику мора бити исте генерације као и алат извршиоца кривичних дела, често се долази у пат позицију – да се за поједине апликације или делове неких оперативних система не може употребити адекватан алат и метод истраге због застарелости. Када је реч о преносивим медијима ситуација је много критичнија.

Брзи развој, ниске цене коштања, лако руковање и компатибилност преносивих меморија условљавају и доминантне светске произвођаче софтвера да најчешће у оквиру оперативних система уграде програме за хардверску и софтверску заштиту. Опасност лежи управо у томе да постоји много начина да криминогене структуре злоупотребе те додатке програмима за извршење неког дела.

Сваки алат за дигиталну форензику који није саставни део оперативног система или није већ инсталиран на рачунару налази се на неком медију. У последње време примат за смештај форензичких алата од ЦД или ДВД дискова преузимају УСБ меморије. Зашто? Једноставно, мањи су по габариту, лакши за руковање, транспорт, прикључење на рачунар, а у потпуности

служе сврси подизања оперативног система тако да се не угрожавају подаци на хард-диску, као и прављења копије података са места извршења дела.

Меморијске картице такође могу бити коришћене за смештај програма и алата форензичке истраге јер велики део рачунара и осталих дигиталних уређаја већ има уграђен читач картице, а и ако га нема, веома лако се може прикључити преко екстерног читача, што се посебно односи на рачунаре, таблете, дигиталне камере и фото-апарате и мобилне телефоне новије генерације.

Откривање података заштићених софтверским путем

Велики део заштите података софтверским путем ради се или алатима и програмима самог оперативног система или једноставним јавним програмима који су бесплатно доступни. Откривање података пробојем алгоритама за заштиту је овде једноставно и не изискује нарочито велико знање, време или ресурсе.

У ову категорију спада најпре DriveCrypt – алат за заштиту целог диска, са јавно доступним алгоритмом, који ради на свим оперативним системима, мале величине за инсталацију, бесплатан је и обезбеђује минималне губитке података у случају оштећења дискова или преносних медија и меморија.

Форензика података заштићена тим програмом веома је тешка, скоро немогућа и заснива се углавном на бруталном нападу.

Ту је и BitLocker – веома моћан начин заштите свих меморија, уграђен у новије оперативне МС системе, а користи АЕС алгоритам за енкрипцију. Није компатибилан са

неким верзијама МС оперативних система. Овај алат пружа често слику да подаци на појединим медијима не постоје. Уназад неколико година развијено је неколико алата за разбијање енкрипције BitLocker-а.

Поред најраспрострањенијих начина софтверске заштите које смо споменули постоји још стотинак других софтвера за заштиту података.

Најкоришћенији и најпознатији алати

На оперативним системима Linux, у склопу самог подизања оперативног система познате су дистрибуције Helix, Caine, Deft, FBIFC..., док је за Windows оперативни систем најпознатији Windows FD.

EnCase – програмски алат један је од најнапреднијих и најсигурнијих, који се користи за истрагу високотехнолошких дела. Има изузетан графички интерфејс, којим се прегледају обрисани и неалоцирани подаци. Не дозвољава да се у процесу истраге мењају подаци, што га чини валидним за судско вештачење. Успешно заобилази заштиту све до оних уграђених у Windows-7, као и све старије видове заштите.

FTK (Forensic Toolkit) – веома популаран, један од најранијих алата, који у себи има и такозвани FTK Imager, који копира бит по бит, веома функционалан, а јавно и бесплатно доступан. Предност му је и та што може да обједини све формате који су направљени осталим форензичким алатима.

DriveSpy – намењен за форензику ДОС оперативног система, без графичког интерфејса, малог капацитета. Проширује основне MS-DOS функције, креира хеш финк-

цију за копирани диск, партицију или датотеку за брисање диска. Модерније верзије имају додаток који омогућава и форензику преносивих медија.

Helix – до скоро бесплатан, а у последње време надограђен и комерцијалан програм заснован на Ubuntu Linux-у. Ради директно са ЦД медија, никада не користи свап партицију и може да анализира све Windows и Linux оперативне системе. Препознаје скоро све фајл системе. Покреће се као самостална апликација.

Остали алати

Без задирања у опис и суштину, а да читаоци приметите колико је ова област развијена, набројаћемо и друге комерцијалне и некомерцијалне алате за дигиталну форензику. Ту спадају Passware Kit Forensic, TestDisk, Recuva, GetDataBack, Forensic Replicator, Norton Ghost, Caine дистрибуција, Deft форензичка дистрибуција, DD је стандардан Unix/Linux алат, VMware, SafeBack – DOS алат, SMART, Linux алат, WinHex алат, ProDiscover, FTK Imager Mdd, Win32dd...

Ово је попис малог дела алата који су у употреби било као самостални или као делови или допуне осталим форензичким алатима, а раде на свим врстама оперативних система.

Поред њих постоји и низ ненаменских или званично непризнатих алата, а који се користе у процесу форензичке истраге. Нажалост део њих је продукт рада злонамерних корисника, који их користе у криминалне сврхе, али су понекад једини могући алати за проналажење подата и откривање догађаја. У свету постоји још неколико компанија

(као што су ElcomSoft, Passware...) које се баве производњом форензичког алата, који још нису ушли у процес легализације и комерцијализације.

Често спомињани алати, а да им форензика није основна намена, јесу они извесног програмера Нира Софера и његов програм NirSoft, мада још није утврђено ко стоји иза сајта који се тако публикује.

Материја и проблем дигиталне форензике, ако се сагледавају са аспекта заштите медија и комуникација, али и са аспекта могућности и врста напада, толико су обимни и комплексни и изискују перманентно праћење иновација, како у развоју информационих технологија, тако и на заштити од напада и пробијања, па самим тим и на изради алата и њиховој примени у аквизицији.

Етика

Као посебна целина форензичке истраге јесу и законска регулатива и етички кодекс. Непознавање ове материје може да компромитује истрагу. Основни захтеви које треба испунити да би истрага била прихваћена јесу:

- истрагу реализује искључиво лице овлашћено од надлежног судског, полицијског или корпоративног тела, са прецизним задацима, обавезама и смерницама у раду;
- истрага се реализује само ако постоји основана сумња да су закон или правило институције прекршени, и спроводи се само у границама доказивања или одбацивања те основане сумње;
- истрага с циљем проналажења сумњивих активности спада у шпијунску и недозвољену активност;
- мора да постоји јасна дефиниција захтева, који је

- циљ, предмет и задатак истраге, и може да се креће само у оквирима наведеног захтева;
- неопходно је документовање захтева, процедура, алата и места и времена истраге са валидним и проверљивим доказима;
 - заштита од нестручног рада и задирања у приватност корисника рачунара;
 - документовање налаза мора бити у складу са правилима струке, али и јасно схватљивим терминима осталим учесницима у поступку и
 - закључак налаза мора бити прецизан и конкретан и не сме оставити сумњу, недоумицу или изазивати и показивати двосмисленост.

16 ■

Очекивани правци развоја

Као област која још није покривена општеприхваћеним стандардима, како због чињенице да је то релативно

ново поље, тако и због различитог приступа појединих законских аката овој материји, дигитална форензика ће своје место сигурно задржати у садашњим институционалним оквирима,

Све бржи развој технологије, већа едукација корисника рачунарских услуга, већи број стручног особља за одржавање хардверских и софтверских елемената, доприносе да ова област налази све ширу примену. Такође је и немали значај доношења законских и подзаконских регулативних аката, као и све боља стручност тужилаца, судија и адвоката за ову област.

Уз ова сазнања, наравно, нужно је напоменути да је људски фактор у свим сегментима, без обзира на развијеност технологије, и даље доминантан. Човек је најслабија, али и најјача карика сваког безбедносног система. ■

ОДБРАНА

Специјални прилог 160

2016
У ОБЈЕКТИВУ
ВОЈНИХ
ФОТО-РЕПОРТЕРА

Пливање за часни крст - Д. Банда

ОБЈЕКТИВ

фотографија је украдени тренутак вечности. Истина и емоција. Објективно и субјективно сведочанство. Занат и уметност. Све у једном. Свих 366 дана ове, преступне и скоро потрошене 2016. године војни фото-репортери су били или ће бити на задацима, бележећи све важне догађаје у Министарству одбране и Војсци Србије. У њиховим објективима су војник, stroj, борбено средство.

Поред неколико хиљада фотографија годишње које поделимо са јавношћу на страницама нашег магазина и интернет сајтовима система одбране, постоје и оне које настану када се објективи окрену на другу страну. Тада се заустављају тренуци времена и у слици замрзава оно „невојно“, људско, често емотивно и лепо, а скривено од ока посматрача.

На страницама које следе са вама делимо слике живота које, вероватно, нисте имали прилику да видите током године. На њима људи гледају људе.

Кроз објектив.

Уредник прилога Горан СТАНКОВИЋ

TISI
VAU!

Са вежбе „Словенско братство“ – Д. Банда

Дан ослобођења Новог Сада – Д. Банда

Заклетва у Ваљеву – Ј. Мамула

Генерална проба вежбе „Бегеј 2016“ – Д. Стефановић

15. децембар 2016.

Дан Централне логистичке базе – Д. Банда

Концерт оркестра Гарде у Новом Саду – Ж. Скоко

„Скок пријатељства” у Лисичјем јарку – И. Салингер

„Јумко” Врање – Д. Стефановић

Сниматељ „Застава филма” у обиласку границе – Ј. Мамула

Авала, пред полагање венаца – Г. Станковић

